

GRUP D'ESTUDIS LOCALS

BALSARENY

INDEX

I	LA CASA TIPICA
II	LA BARRACA DE VINYA
III	LES ESGLESIES
IV	CAPELLES
V	CEMENTIRIS
VI	EL CASAL
VII	L'ESCOLA
VIII	DANCES
IX	EL CASTELL
X	EL SERRAT DEL MAURIGI
XI	R. GARCIA
XII	EL NOSTRE TEMPS D'ABANS
XIII	LA SIQUIA
XIV	CAÇA-PESCA
XV	AIGUA
XVI	FONTS
XVII	FABRIQUES
XVIII	SANT ESTEVE
XIX	LA MINA
XX	BALSARENY EN 1929
XXI	BALSARENY A PARTIR DEL S. XVIII
XXII	L'ONZE DE SETEMBRE
XXIII	EL SOMETENT
XXIV	EL TREN
XXV	MEMORIES D'EN V. MASPLA
XXVI	EL NOSTRE TERME
XXVII	AFEGITÓ

D. JOAQUIN GARCIA DE LA ENZINA
DIRECTOR QUI FOU DE BALSAREN
(ANYS 1775 A 1802)

1 LA CASA TÍPICA

En tot temps les cases han estat construïdes d'acord amb les necessitats i les possibilitats de la gent que les havia d'habitar. Cultures, oficis, maneres de viure diferents demanen sovint habitatges diferents. Altrament, les condicions atmosfèriques, els recursos naturals, els tipus de materials de construcció de què es disposa determinen també les dimensions, les formes i les característiques de l'estança.

Doncs, bé; la casa de Balsareny estarà sotmesa a un seguit de variants que en determinaran l'estructura.

No parlarem de les cases noves - també sotmeses al mateix determinisme que parlem - sinó de l'habitatge d'aquella família que no coneixia encara la mina de Vilaforns ni el grapat de fàbriques que s'instal·larien després a les vores del Llobregat per aprofitar-ne l'aigua per a fer energia per moure els telers.

Centrarem doncs aquest estudi en les cases del poblet petit de Balsareny de fa una pila d'anys. Cases que en bona part conserven avui encara les característiques fonamentals que els donaren llurs antics constructors.

Per analitzar els trets de la nostra casa típica, ens podem fixar en les cases de pagès, conservades en sa majoria tal com eren abans de la industrialització del Llobregat - cosa força lògica, car llurs habitants han continuat

vivint de la terra i del bestiar com abans - i en mitja dotzena de carrers que formaven el poble: Trull, Carrer Nou, Carrer Vell, Carrer del Castell, Carrer de la Creu, Raval, Plaça de l'Església, i para de comptar. En aquests carrers podem trobar una bona quantitat de cases que no han modificat essencialment llur estructura d'antany.

Materials de construcció:

Les parets mestres eren fetes de pedra o fang. Quan les feien de pedra utilitzaven calç i sorra com a material adherent.

Si la paret era de fang, d'argila, feien uns encofrats de l'amplada de la paret, d'un metre de llarg per mig d'ample aproximadament; llavors omplien l'encofrat de fang pastat. Sortien així uns blocs d'argila massissos i fermes -si no es mullaven -, que en assecar-se permetien anar pujant l'encofrat fins arribar a l'altura de la teulada. De vegades entre bloc i bloc hi posaven una capa prima horitzontal de pedra perquè els degotalls no fessin tan malbé la paret. Però en moltes cases hi ha trossos fets amb argila i d'altres fets amb pedra.

Aquesta barreja és deguda, entre d'altres coses al fet que moltes cases han estat reformades constantment: algunes han fet pujar la teulada, d'altres hi han afegit un tros al costat, al davant, al darrera, d'altres han pujat un pis. I cada cop que reformaven alguna cosa canviaven l'estil de construcció. Resultat, una barreja de maneres de construir en bona part de les cases.

Les parets interiors eren fetes de rajola. De vegades cuita, de vegades sen

Casa de
l'Alou

Volta de Cal
Sabala

se coure. Gruixudes, sempre feixugues i fermes, amb una bona capa de calç i sorra per arrebossat.

Pels terres la pedra era molt utilitzada. A planta baixa els terres eren molt empedrats, amb lloses grosses i ben planes, que amb la calç i la sorra dels morters quedaven clavades al sòl.

Pels terres dels sostres l'utilitzava força l'enrajolat. Sovint eren fets amb corbes. Les corbes són plaques grans d'argila cuita, planes de damunt i amb una mica de punt rodó a sota, que es posaven fent revoltó entre biga i biga.

També es feien revoltons de rajol: entre els parells de bigues un rengle de rajols fent arc.

Un altre tipus de sostre era el que se'n deia de "llata i maó": damunt de les bigues de fusta, perpendicular, s'hi posaven llates cada trenta centímetres, i, entra llata i llata, pel damunt, els rajols.

Fou utilitzat també el sostre de post. Era un sostre fet de fusta, de taulons de dos o tres centímetres de gruix i d'uns quinze d'ample que es posaven l'un al costat de l'altre.

Però la construcció més ferma que s'utilitzava pel terra del primer pis, la més utilitzada, era la volta.

El sostre del primer pis era aguantat per una volta de banda a banda de la casa, que recolzava a les dues parets mestres dels costats. La volta és un aspecte essencial en la casa de l'antic balsarenyès. Les voltes donen a més unes característiques molt peculiars als baixos de les cases dels antics vinyataires, sobretot humitat. Per a conservar el vi és necessari tenir uns lo rals que reuneixin unes condicions determinades. Les massisses voltes de les cases velles permetien l'elaboració del suc dels raïms fermentats.

Distribució i disseny:

La casa típica de Balsarony és baixa. Acostuma a tenir els baixos, un pis - de vegades dos - i les golfes. Eren cases pensades per viure-hi una sola fa mília - sovint més nombrosa que l'actual -. Entre d'altres coses ho demostra el fet que l'escala que va al primer pis, al segon pis i a les golfes, passa per dins de la casa; o sia, no hi ha caixa d'escala.

La porta d'entrada a la casa era de fusta. S'obria en dues meitats. Tanca-da deixava escaletes per tot el llarg de l'arc de pedra que l'entornava.

El Collell. Porta d'entrada.

La cuina:

Les cuines, i més abans, necessitaven ventilació. Les antigues cases de Balsarony no utilitzaven celoberts; per tant quasi mai ens trobarem amb les cuines al mig de la casa, sinó o al davant o al darrera. Així podia sortir el fum, podien ésser ventilades i, molt important també, els entrava la claror.

L'element típic i imprescindible de la cuina és el foc a terra. La llar de foc era, a més a més de l'instrument amb el qual es coïen els aliments, la millor calefacció de la casa. Comunicat amb la cuina

Llar de foc. "Cal Bassany".

o dintre mateix no hi faltava mai el llenyer, on es guardava la llenya del foc a terra. Tions, costers, llenya estellada pertada del bolc amb carretons o a carretades era el combustible consumit a la llar de foc.

La cuina no tenia porta. La llar de foc necessitava que hi hagués corrent d'aire perquè tirés. A més a més amb una porta la majoria de les vegades ni s'hi aguantava de fum. A l'hivern l'aire fred que espavilava el foc s'endinsava en cadascun dels qui romanien asseguts tot escalfant-se i feia que s'a costessin més al foc fins que es cremaven d'una banda i de l'altra còntinua ven tenint fred.

Al voltant de la llar de foc es construïen uns bancs immòbils de fusta. I entre bancs, cadires de boga, i tamborets fets a casa passaven les darreres hores del dia els dies de fred.

La llar de foc té un reguitzell d'accessoris que facilitaven el bon funcionament de la cuina: a la paret que hi ha de tocar el foc hi ha, moltes vegades, una planxa de ferro col·locada dreta que donava escalfor i feia que no es cremés la paret. A terra de vegades també n'hi ha una, que serveix per a posar-hi els peus, les sabates per a escalfar.

A cada banda del foc hi ha uns banquetes de ferro - de vegades els supleixen pedres grosses - que serveixen per anar restint els tions abans de cre-

mar-los. S'utilitzen també per arrepenjar-hi una part de la llenya mentre l'altra banda es va cremant.

Els cremalls o clamàstecs, acabats amb el ferro que aguanta l'olla o la caldera - la cremalla - és un estri fet de ferro i cadena que permet diversos moviments. Així l'olla, o el que aguanti, es pot pujar, baixar, treure del damunt del foc mitjançant el joc que té.

A la vora del foc no hi manquen la torradora del pa, els ferratges per aguar tar el llum - d'oli o de carbur - un ferro en forma de semicercle per evitar que el foc s'escampi, els molls per remenar el foc o treure brases, el ventall per ventar el foc, la pala de treure la cendra...

Al costat de la llar de foc, els fogons, que, amb carbonet del foc a terra, eren utilitzats també per coure. Sota els fogons, la cendrera, per la cendra per fer bugada o per rejuntar la tapa de la tina.

Hi ha llars de foc que són ben bé a nivell de terra i d'altres on la llenya i les brases estan sobre un graonet.

Les més velles, de llars de foc, no tenen aquest graó.

En algunes cases la cuina no tenia sostre. El fum anava directament cap a la teulada on sortia entre les teules.

La il.luminació de les cuines acostumava a voler-se natural, aprofitant la claror del dia. Però molt sovint l'obertura que travessava la paret per donar claror a la cuina era tan petita que ara diríem que quasi vivien en la foscor totes les hores que romanien tancats a la cuina. A moltes cases semblava que els fes por la claror: una finestra petita, amb un bastiment que es menjava la meitat de la llum, i un vidre enllardat i brut que s'acabava de cruspir la claror que auedava. I al vespre el llum d'oli, o de carbur.

Menjador:

Al menjador la taula era grossa, feixuga, de bona fusta, immòbil i envellida per les generacions, massissa, de vegades amb algun pedaç, amb un calaix per a guardar el pa.

La ventilació i la il.luminació del menjador ve directa del carrer, normalment per la façana principal. La finestra o la perta del balcó dona més claror que en les altres cambres de la casa.

Algunes cases tenen uns pedrissos a cada costat de les finestres: els festejadors.

Menjador. "Cal Bassany".

lectricitat als passadissos sovintejaven uns forats rodons que servien per a donar llum al passadís i la cuina a la vegada. També es feien aquests forats entre la cuina i les habitacions per a il·luminar dues estances amb la mateixa bombeta.

La comuna era construïda en un lloc que gaudís de ventilació. Normalment a fora el terrat, com apartada del nucli de la casa, es feia un petit departament quadrat o lleugerament rectangular on s'evacuava.

La ventilació era per darrera o per una paret lateral que donava a l'exterior mitjançant un petit forat a la paret, generalment sense finestra.

Per assegurar-hi hi havia una fusta que anava de banda a banda de la comuna, amb un o dos forats que acostumaven a baixar rectes cap al diòs de la merda o al femer - la instal·lació de les clavegueres al poble és relativament recent -. Quan hi havia dos forats a la comuna, n'hi solia haver un de més gros - un pam de diàmetre aproximadament - i un altre de més petit per a la maina-

Comuna

da. Per tapar els forats - les comunes no tenen sífó i pujava pudor de baix - hi havia la tapa de la comuna.

Enganxat a la paret, al costat de la comuna s'hi posava una mena de gibrell de terrissa: l'orinador.

Com hem vist, la il·luminació i la ventilació d'algunes unitats de la casa era assegurada per llur posició; tanmateix quedaven quasi sempre algunes habitacions que no gaudien de ventilació directa: l'única comunicació podia ser el passadís o algun altre departament interior. De vegades es feia un foradet damunt del dintell de la porta. Quant a il·luminació s'utilitzaven força les claraboies, que donaven una llum minsa i apagada a les estances interiors.

Les parets de les obertures exteriors, finestres i portes, sovint es feien més estretes de fora, de la part exterior de la paret, i més amples de dins.

Les golfes eren sempre aprofitades; si més no com a lloc de mals endreços. A les golfes s'hi deixaven tot un seguit d'estris vells que, si bé no s'utilitzaven, sabia greu, per altra banda, de llençar-los.

Però les golfes servien també per a guardar tot un seguit d'utensilis usats solament de tant en tant, i com a graner, magatzem de cebes, patates, i d'altres productes alimentaris.

Forn de pa. L'Alou.

Hi ha golfes que no tenen cap escala fixa per pujar-hi. Llavors acostumen a tenir una trapa al sostre del pis. Per a pujar-hi es necessita una escala portàtil.

Algunes golfes utilitzades com a graner o magatzem tenien instal·lada una corriola per a no haver de pujar el gra per les escales.

Es molt característic, sobretot en les cases de pagès, el forn de pa. Antany molta gent es feia el pa. Els forns, de poc més d'un metre de llargada, tenien el sostre fet per una volta de rajol. Eren escalfats amb llenya. Molts no tenien xemeneia dintre; el foc donava la vista al forn i el fum havia de sortir per la mateixa boca, on hi havia el paraflums que anava a parar a la xemeneia.

El bestiar no mancava a quasi cap casa. El que no hi havia era quantitat; però per a la cort del porc tothom tenia un racó. Als baixos, sota les voltes o bé en algun cobertot, feta amb rajols o amb fustes velles, quasi tothom engreixava pel cap baix un porc - de vegades dos o tres, segons la colla a menjar-ne o si en volien vendre un -. Els porcs estaven quasi un any a la cort; eren engreixats amb segones, blat de moro, patates, desperdici de menjar de la casa, i en arribar l'hivern - amb el fred es conservava més temps - la festa: la matança del porc.

El galliner amb unes quantes gallines proveïa d'ous a bona part de les ca

Calderes

El galliner cabia a qualsevol raconet dels baixos. De vegades les gallines corrien lliures pel corral o pels afores de la casa - si era a pagès - junt amb uns quants anecs i oques.

Uns quants conillers, fets amb fustes velles, brutes, que havien servit ja com a portes o llatges de la teulada, guardaven tancats els conills, que alimentaven amb herba.

La quadra, a les cases que tenien cavall, mul o ase, era també sota les voltes del primer pis.

El femer havia d'encabir tota la porqueria de la cort, de l'establa, dels conillers, de les gallines, i de la comuna. De tant en tant, amb el carro s'ha via de buidar; el fem era portat als camps per adobar la terra.

Disposar d'aigua potable havia estat una de les grans preocupacions de les famílies de Balsareny. Una de les solucions individuals fou els pous. Una bona part de les cases velles del nostre poble tenen pou.

Del primer pis als baixos és corrent trobar-hi alguns forats. Algunes cases al davant tenen un foradet que dona a l'entrada de la casa per veure se hi ha gent. D'altres forats comuniquen o bé el passadís amb els baixos, o bé la cuina amb els baixos. Eren fets per a tirar-hi la brossa havent escombrat, o altres deixalles.

Pou

El rebost es feia servir per guardar-hi moltes coses, sobretot aliments. S'acostumava a tenir als baixos, on la frescor afavoria la conservació dels que viures. El rebost era poc ventilat: A part de la porta, l'única obertura que hi solia haver era formada per uns forats llargs, de l'altura d'un rajol i de dos o tres dits d'amplada. No n'hi feien un de sol sinó dos o tres l'un a tocar l'altre. Feien aquests forats a dos panys de paret, per l'entrada i la sortida de l'aire.

El rebost era ple de penjolls, feia olor de vi, de llangonissa i

Coniller

coses groixoses, de renci, de tan_
cat. Moltes coses es penjaven per_
què ni hi arribessin les rates;
també es feia per netedat, per or_
dre, per evitar escarabats.

Tenint en compte que l'ofici
numero I dels balsarenyencs era
el conreu de la vinya, tenia una
importància cabdal la premsa del
vi, les tines i el celler.

Si bé no tots els vinyatai-
res tenien premsa, sí que era ne-
cessària a diverses cases del po_
ble. La premsa romania arrelada
al paviment de moltes cases de
Balsareny a les quals a l'hora
de premsar la rapa i la pell

Premsa. "El Solar".

Tina. "el Collell".

dels raïms per a fer-ne la brisa
acabant-ne d'aprofitar així les
escorreries del vi- el vi més do-
lent. "Tu me'n vols fer veure de
premsat" -.La brisa es venia per
fer alcohol.Els vinyataires que no
en tenien,de premsa,es repartien
per les diverses premses del po-
ble,on anaven a premsar.

Les tines sovintejen més.Era
estrany de trobar cases sense ti-
na.Les tines eren en sa majoria ru-
dones,fetes de rajola de Valencia
grossa,amb una mica de punt rodó,
tapades a dalt pel brescat - les
costelles,les fustes reixades on
es posaven els raïms per ésser ai-

Premsa. "Cal Magnet".

Boixes.(Part inferior dreta)."El Collell".

Celler."Gal Sabala".

xafats amb els peus - i amb el forat a baix fet per una sola pedra llarga, foradada - la boixa - que travessava la paret de la tina.

I de la tina al celler, peça clau per als vinyetaires. El celler - més baix que el sol - fou la més massissa estructura casolana d'antany. L'immens forat fet sota terra tapat gairebé sempre amb una volta de pedra de cap a cap guar-

Celler i botes."El Solar".

dava silenciós tinardons i botes on el vi, trascolada rera trascolada, s'anava envellint i clarificant. El celler era el lloc més silenciós, més amagat, més fresc, humit i poc ventilat de la casa; era el producte final de la feina de la vinya.

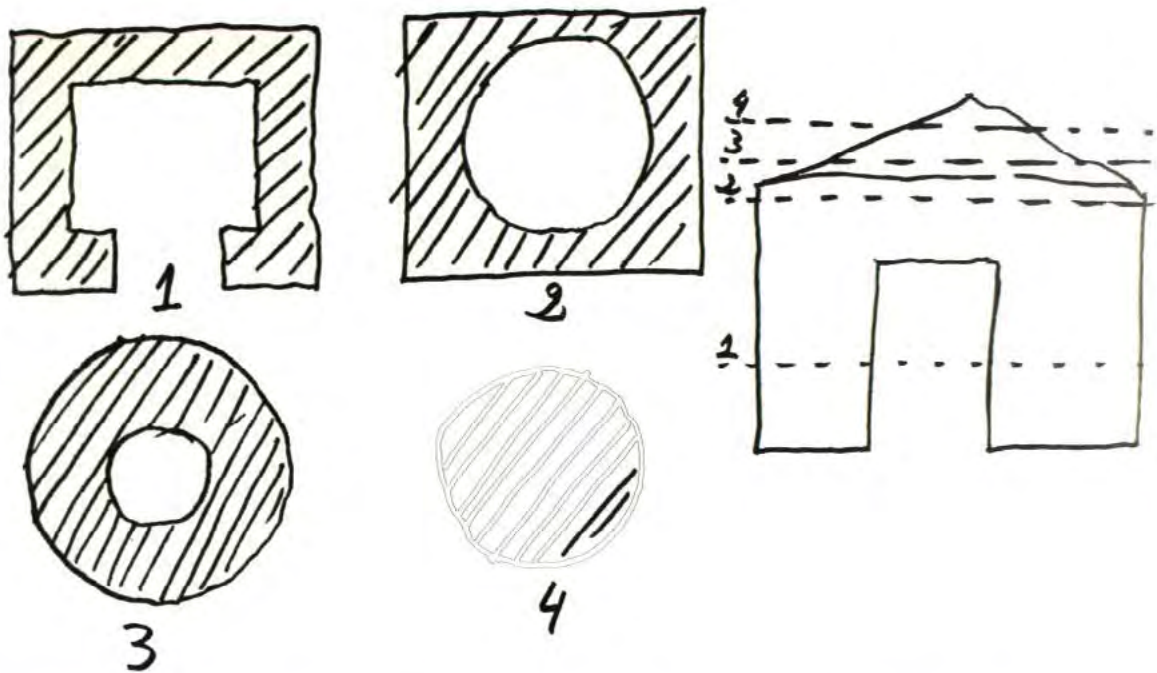
2 LA BARRACA DE VINYA

Llobregat amunt, Balsa ent és un dels últims pobles amb clima adequat pel cultiu de la vinya. Es, doncs, dels últims pobles en els quals podem trobar la típica barraca de vinya. Solament hem de comptar les barraques que veiem a Puig-reig per adonar-nos que, deu quilòmetres més amunt, les condicions climatològiques ja són desfavorables pel conreu dels ceps.

Si a primer cop d'ull quasi totes es veuen iguals, estudiant detingudament aquest tipus de construcció, la nostra percepció esdevé més sensible i hi trobem cada vegada més diferències entre unes i altres, de tal manera que acabem per distingir entre dues barraques si són fetes pel mateix autor o si les han fetes persones diferents.

L'època en què han estat construïdes la majoria d'aquestes barraques coincideix amb el període òptim del cultiu de la vinya; i aquest l'hem de cercar abans de l'aparició de la indústria tèxtil i abans de la fil·loxera. Per tant, la majoria de les barraques de vinya tenen més de cent anys.

Encara que en tot el nostre terme hi hagin barraques amb el sostre de bigues de fusta, el nostre estudi es concretitza en les barraques de vinya que tenen el sostre format per una volta de pedra que cada vegada es va tancant més, i acaba amb una llissa que clou per damunt la volta.

La majoria de les barraques de vinya del nostre terme tenen forma quadrada o lleugerament rectangular. Al davant normalment les tanca una porta de fusta d'uns 0,70 - 0,80 centímetres d'ample, sense bastiment, essent el llindar una

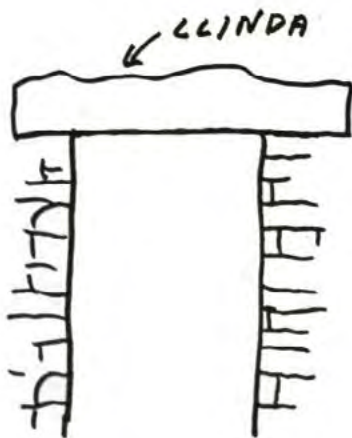
pedra sencera d'un costat a l'altre recolzant-se en les parets del mur.

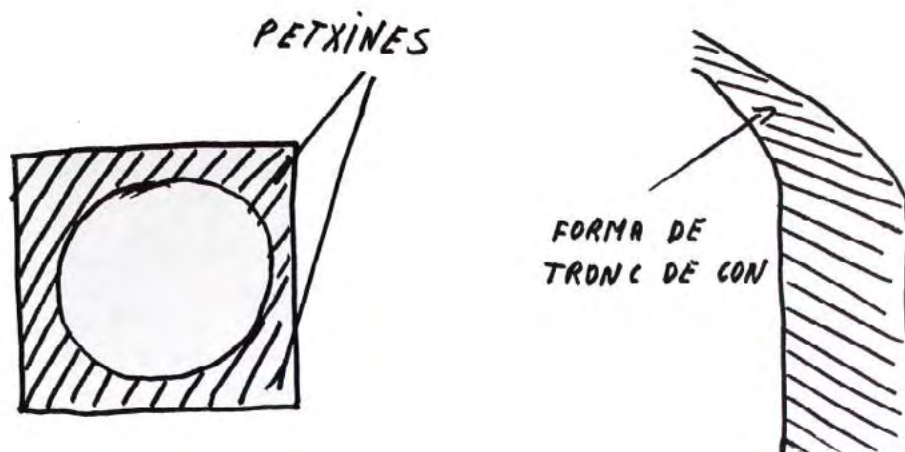
Sense fonaments, les parets es pujaven sense cap material adherent.

En diversos indrets hi han força barraques de base rodona. En aquestes, la dificultat de passar de "punt rodó" per poder començar la volta no existeix. Però la majoria de les barraques que es conserven a Balsareny parteixen d'una base quadrada i passen

a punt rodó. Han d'inscriure, en arribar a certa altura un cercle dins d'un rectangle: els quatre racòns que s'han de macissar per iniciar la cúpula se'n diuen petxines.

Mentre s'enlaira la cúpula, va disminuint el gruix de pedra. Les parets del sostre tenen forma de tronc de con, es van estrenyent a mesura que pugen i es tenquen.

La construcció de la volta és molt interessant: per cercles successius es van col·locant lloses una damunt de l'altra. Així l'obertura va disminuint fins que el seu diàmetre és suficientment petit per ésser tapat per una llosa plana que tanca definitivament la cúpula de la barraca.

Barraca de Cal Serarols. (L'Alou)

Interior.Sostre.

Un cop acabada la volta es posa terra a damunt, i a damunt de la terra una llosa: el caramull, que protegeix de l'erosió de l'aigua de la pluja.

Vista per dintre, el començament de la volta és molt baix; moltes barraques, abans d'arribar a l'altura de la porta, ja comença.

Una peça que quasi no manca a cap barraca és la cornisa. Damunt de la porta, a l'altura del començament de la volta per fora, una capa de pedra que surt més voraja la barraca pels quatre costats.

En totes les barraques hi han alguns forats, la finalitat dels quals és la de fer d'armari, els que no travessen la paret, o de talaia o ventilació, els que van de banda a banda.

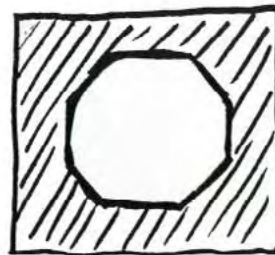
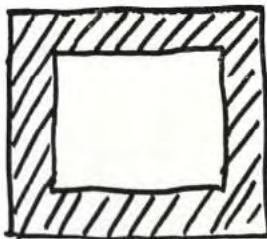
Al costat de les barraques de vinya és corrent de trobar-hi una bassa aproximadament d'un metre quadrat de base, que serveix per recollir aigua. Algunes basses són recobertes amb una volta de pedra. Deixen llavors una obertura per a treure l'aigua. Més sovint s'acostumen a tapar amb unes bigues i sarments. Amb aquesta aigua els vinyataires podran desfer la calç i barrejar-hi el sulfat de coure.

Filant cada vegada més prim, veiem que les voltes no es tanquen en totes les barraques amb la mateixa velocitat: en algunes és força alta, la volta; en canvi n'hi han que la volta es tanca rapidament.

Vinya

Un altre lloc on hi han diferències ben visibles és en els gairells de les parets quan és hora de començar la volta. N'hi han que, a poc a poc, van posant pedres petites perquè lentament les parets vagin agafant forma de cercle; n'hi han algunes, però, que a una certa altura unes grans lloses converteixen de cop el quadrat de la barraca en un octògon.

La barraca més gran que hi ha a Balsareny és a Sants Peres, darrere el Castell. Sembla, i és d'esperar, que la barraca de vinya ha sofert una evolució. Les barraques més velles no eren fetes com les de fa cent anys ni com les de fa cinquanta. Aprofundint més l'estudi de la barraca de vinya arribariem a esbrinar el temps en què s'ha anat modificant la construcció de les barraques. També sabríem les contrades on primer s'ha conreat o les que s'han abandonat primer. Comparem, per exemple les restes de barraques de la banda del Solà, del Colell, on quasi totes les moltes que n'hi ha han estat ja enderrocades pel pas del temps, i les poques

i fermes de l'Alou.

Es podria anar classificant les barraques segons el constructor. Els qui feien les barraques eren uns quants pagesos que, per tenir-hi més manya o més facilitat, havien començat fent-se segurament la pròpia hi s'havien convertit en "barraquers professionals", essent els constructors de les barraques que es feien durant la "seva generació". Les barraques d'una mateixa zona acostumen a tenir característiques iguals: a l'Alou, per exemple, grans i en bon estat; cap el terme de Navars deixen de ser, en sa majoria, de la volta esmentada per fer-se amb bigues de fusta i fent teulada amb dues vessants.

Pensem que la barraca de vinya havia de ser quelcom imprescindible pel pagès que vivia del vi. Dins de la petita casa el pagès guardava totes les eines i útils que necessitava per a treballar, li servia per aixoplugar-se si plovia. La barraca era la segona casa al costat del lloc de treball, on havia de passar les millors hores del dia.

S'hauria de veure com és possible que, amb els materials amb que es construïen les barraques, aconseguissin evitar els degotalls, problema capital en les grans construccions modernes.

D'altres trets que podem diferenciar en les barraques del nostre terme són les barraques amb dos departaments: un pel pagès i l'altre per a l'ase, o les que hi ha xemeneia.

3

LES ESGLESIES

ESGLÉSIA PARROQUIAL

(1) La seva existència es documenta ja al segle X. Les reconstruccions dels segles XVI i XVII l'han engrandida i han anat esborrant els trets pre-romànics i romànics primitius. El campanar i la façana indiquen tanmateix el que havia estat antany. Conservem un capitell que correspon a l'època més antiga.

Església parroquial

La imatge del Crist Jacent és una extraordinària escultura tallada en fusta, de tamany més que natural. Es exposada a l'església parroquial i és obra de l'escultor Josep Cañas.

Josep Cañas va neixer a Banyeres del Penedès l'any 1905. De formació autodidacta, influït per tipus camperols i mediterranis primer, i després per l'art indígena de Mèxic on visqué set anys. Els seus monuments més coneguts són: el del fra Ginebre Serra (a Montserrat, Califòrnia), els castellers, (a Vilafranca del Penedès) i La Sardana (a Montjuïc, Barcelona). Peces seves es troben als museus de Barcelona, Bilbao, Madrid i Mèxic.

Crist Jacent

SOBIRANA

(.)Tocant a la masia Sobirana de Ferrans,del terme de Balsareny,hi ha una església el primitiu titular da la qual no devia ser pas el que tingué darrerament,fins que fou desafectada.

La particularitat d'aquest temple de principis del segle XIII és que no és simètric,sinó que té planta de creu,però amb un sol braç,el qual no és cap

Sobirana

afegit a la nau, sinó que el conjunt és fet al mateix temps. Tampoc no es pot, parlar d'aquesta capella lateral com de braç de transepte, perquè té l'eix paral·lel, i no perpendicular al de la nau.

Les dues naus, gran i xica, són lleugerament apuntades i acabades a llevant amb absis, precedits dels corresponents arcs de reducció, també apuntats, com el de comunicació entre ambdues naus, a diferència dels absis, que tenen la volta de quart d'esfera.

La paret de ponent de la nau gran va ser oberta en l'època gòtica per a fer-hi un portal cobert celat per un arc sostingut per mènsules amb cares humanes, portal que dona pas a una estança coberta amb

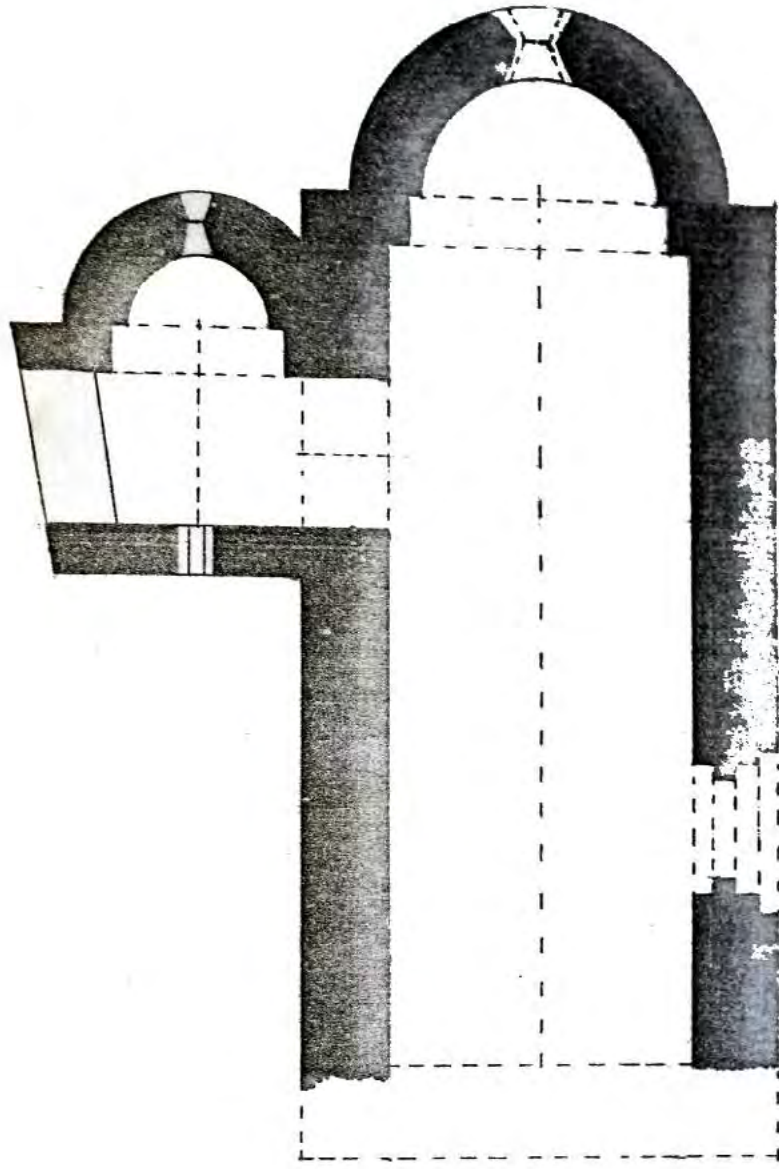

Porta d'entrada

volta de creueria i que és la part baixa del campanar.

Les naus romàniques no tenen decoració de cap mena. Aquesta no apareix sinó al portal anàtic, el del sud, format per tres arcs en degradació, dos d'ells d'aresta viva, i el del mig, d'aresta arrodonida a la part semicircular, però no als muntants. L'adovellat està resseguit per un guardapols que retorna en imposta, el xamfrà del qual té esculpits uns panellets i algun altre petit relleu capriciós.

De les finestres, la del fons de l'absis principal està destruïda, i és d'una sola esqueixada la de sobre el portal de migdia. La capelleta lateral també té dues finestres, la del fons d'absis, de doble esqueixada i arc monolític, i oposada cruciforme.

Planta de SANT RAMON DE

SOBIRANA DE FERRANS

Escala 1:100

SANTA MARGARIDA

Darrere la casa de l'Alou, enmig d'un camp, roman una petita ermita dedicada a Santa Marguerida: l'ermita de Santa Marguerida de L'Alou. Es d'estil romànic tardà. De petites dimensions.

Església de l'Alou

SANTA CECILIA

(.) Vilafruns abans tenia el nom de Santa Cecília, per l'església que hi hagué.

Del que fou l'antiquíssima església de Santa Cecília quasi ja no en queda res. Fa pocs anys es distingia bé el paviment, de forma rectangular, amb àbsis semicircular de cara al nord, mig enterrat i cobert d'hebes. Però el moviment de terra que hi ha hagut dins de la mina ha accelerat la destrucció.

De l'església de Santa Cecília se'n parla a mitjans del segle X: "...Sanctam Coeciliam quae est in término Balceringia..." i a l'any 1909: "...Sancta Cecilia cum suo alode juxta castrum Balciaregno..."

Restes de San
ta Cecília

SANT VICENS DE LADERNET

Entre el Solà, el Colell i Candàliga, hi ha les ruïnes d'una església pre-romànica del tipus corrent de nau coberta amb embigat i santuari carrat, allà molt guerxat en relació amb la nau, i el corresponent arc triomfal, de forma semicircular peraltada, amb impostes sortides, que permetien un arrodoniment fet amb morter, per a donar-li la forma usual de ferradura.

Aquesta església primera degué sofrir ruïna, a causa de la qual es van emprendre obres de renovació de

les cobertes, a base de substituir l'embigat de la nau per una volta de pedra

que descansava sobre arcades adossades a l'interior dels murs primitius. També

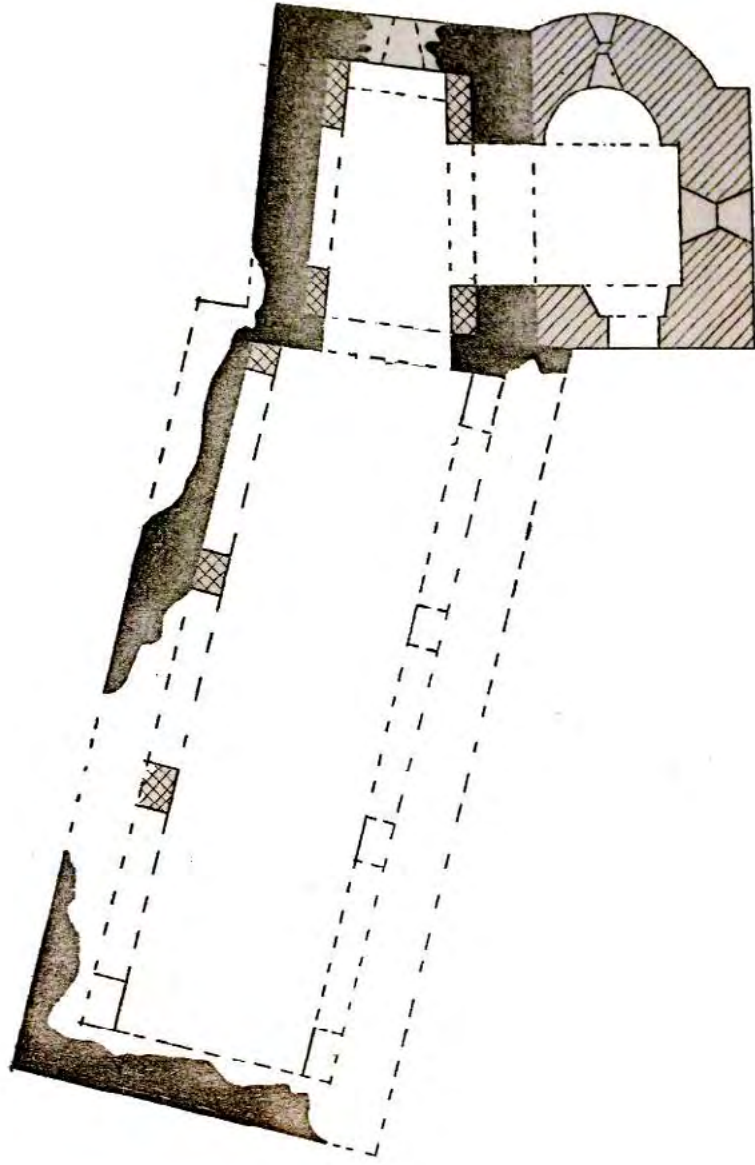
es va fer una nova volta santuari, amb el mateix procediment que a la nau.

A aquestes obres de reconstrucció es devien referir Ingilberga de Balsareny en el seu testament del 1035, en el que deixa a Sant Vicenç un mañcús "ad opera", i els executors testamentaris de la mateixa dama, els quals, en la declaració sacramental de la darrera voluntat d'aquella, protocolada a Sant Andreu de Bug (Castellnou), diuen: "et sanctio Vincencio de Alardernet, mancuradas II, aut opera aut in dedicacionem", cosa que vol dir que les obres degueren ser tant importants que comportaren la necessitat d'una nova dedicació del temple.

Però no és aquesta església pre-romànica ni la seva refacció de la quarta dècada del segle XI allò que m'ha mogut a parlar de Ladernet, sinó l'original construcció que té adossada.

Es tracta d'una torre o campanar d'uns 4,5 m. d'alt, de base quadrada, de 3,5 m. de costat, que té a la banda de llevant un absis visible a l'exterior.

S'hi entra, a més de per una arcada que la comunica amb el santuari de l'església pre-romànica, per un portal situat a ponent, que és de mig punt, amb timpà llis i dovelles quelcom reculades del pla del parament i capçalades amb llisses, a la manera dels guardapols corrents als portals de la primera meitat del segle XIII, al qual poden atribuir aquesta capelleta, que devia estar coberta a una alçada considerable per un embigat, ja que no s'hi veuen senyals de volta. Era il·luminada per dues finestres de doble esqueixada, situades, l'una al fons de l'absis, i l'altra, al sud, a uns 3 m. de terra.

Planta de SANT VICENÇ

DE LADERNET

Escala 1:100

VERGE DEL CASTELL

(.) Al costat del Castell, al sud de la petita esplanada de dalt de la muntanya hi ha l'ermita romànica de la Verge del Castell.

L'església, del segle XII, d'una sola nau, portalada al migdia de gran simplicitat, avui tapada, finestres de doble abotzinat a la banda sud.

La devoció a la Verge del Castell té una tradició immemorial. La Verge, tallada en marbre de Carrara, roman a l'altar de la dreta de l'església.

Aquesta església havia tingut el nom de Sant Iscle i Santa Victòria, sants cordobesos martirs d'estesa devoció a Catalunya segles passats.

Absis

SANT ESTEVE

(.) L'església de Sant Esteve és d'origen romànic, de construcció senzilla i primitiva: d'un sol absis que és l'única cosa que es conserva de la seva antiga construcció - Segle XII - .Després de la guerra del 36 es reconstruí l'església en un sentit d'amplitud més que artístic, afegint-hi dos absis més. La renovació i estat actual s'acavà en 1940.

Sembla ser que antigament s'encarregava de l'església un ermità.

En reformar la muntanya on hi ha l'ermita per a transformar-la en plaça - al davant de l'església - i en parc i jardins al darrera, es trobà una bona quantitat d'ossos humans pertanyents al cementiri de l'ermita.

100

4

CAPELLES

El nostre terme havia estat farcit de capelles. Ara en sa majoria han desaparegut, enderrocades pels homes pels anys; però encara en queden unes quantes.

Capella de Sant Antoni. (pujada del Castell)

Pot ser la més coneguda és la capella de Xant Roc. Construïda pel "Roc Garcia" quan s'hagué acabat el "Pont del Riu". De construcció massissa i ferma, s'ha conservat bé fins ara. Hi ha la Verge dels Dolors, Sant Joan Baptista i Sant Roc. Encara es pot llegir la dècima que hi esculpí el seu creador. (.)

Passat el pont, i a l'altra banda de la carretera, hi havia hagut una altre pilar amb la imatge de la Puríssima Concepció amb una altra dècima, presentalla de la casa de Puigdorca per haver-se lliu-

ret d'ésser finat un seu antecessor.

El camí vell del Castell era on hi havia hagut més capelles:repartides per la pujada hi havia 14 capelles una per a cada estació del "Via Crucis".Es construïren la primera dècada d'aquest segle.La primera capella era passada la palanca,l'última a sota de la capella de la Mare de Déu del Castell.Les capelles es construïren en temps del rector Joan Sala.

Primer les estacions es van fer amb estampes enquadrades; després es van fer de rajoleta.

Per la Guerra del 36 foren en derrocades.Només es conserven les ruïnes d'algunes.

Capella de Sant Antoni:Fa uns anys es construí a mitja pujada del Castell,pel camí nou,la capella més nova que tenim:la de Sant Antoni.En rajoleta hi ha la imatge del Sant

Restes de les capelles del "Via Crucis".Camí vell del Castell.

Capella de Sant Domingo:Al número dinou del Carrer Nou hi havia hagut una capella molt diferent de la que hi ha ara.Com si fos la finestra d'una casa, hi havia una obertura amb una reixa que deixava veure al fons la Verge i Sant Domingo pintats damunt de roba.L'interior de la capella tenia uns dos metres d'ample per metre i mig de fondària,i d'altura s'hi cabia dret.El terra era tres o quatre pams més alt que el nivell del carrer.Per fora hi havia una guarnisa de pedra amb dos vessants damunt de la finestra reixada.Al costat dret de la capella hi havia una porta que donava a una escala amb la que es pujava al pis de la casa i a la capella.

Cada any es feia una novena davant de la capella la setmana de Sant Domingo.Era a les vuit del vespre:Els nois i noies amb una campana anaven a donar la volta pel Carrer Vell dient amb cantarella:"Es fa saber a tota la gent que

qui vulgui anar a Sant Domingo que hi vagi de seguida".

Primer es resava el rosari i després es cantaven uns gaigs: "Sant Domingo llumina dels frares predicadors..."

Al carrer Nou hi havia una gran fe en el Sant Domingo, sobre tot degut als períodes de còlera. Fins i tot algunes persones que es declaraven no-creients tenien devoció a aquest Sant.

A l'interior també hi havia una taula. Quan passava la processó el capellà s'hi aturava, entrava dintre, hi deixava la custòdia i començava l'oració. No hi havien dit mai missa. Acabada la guerra del 36 es va fer l'actual capella.

Al Pla de Vilamajor hi ha una capella de les més ben fetes i de les menys conegudes per la gent: la de Sant Ambròs, a costat de la casa de l'Ambròs.

Feta tota de pedra polida, té l'obertura al davant, la reixa recolza en un marc de pedra treballada. La pedra que fa de volta porta una inscripció amb la data de construcció de la capella - 1904 -; al darrera, a la pedra de la paret hi ha esculpida una inscripció que diu:

Lo III bisbe de Vich
consedi, a tots los
que diran un
Pare Nostre i un
acte de contrició
guanyaran 40 dies
de pardó.

Imatge de Santa Cecília: Pagada pel Vinyes - El Ricard pare primer va ésser col·locada uns dos cents metres més cap a les Malloles que La Masia de Vilaforns. Ara de poc ha estat col·locada a costat de la fàbrica. Es feta de pedra.

Darrera l'església de Sant Esteve hi ha una veritable obra d'art.

L'antiga muntanya s'ha convertit

Sant Ambròs

en un doll de bon gust: jardins, fonts, llars de foc, una capella a la Verge, un refugi petit, bancs i taules per a menjar-hi, i un parell d'escolanets dalt de "pedres mal posades". Totí arressarat i protegit per una bona vegetació - vegetació de barranc -, d'aquella que creix tan ufanosa.

Carretera de Súria amunt, abans d'arribar al final del nostre terme, a la banda esquerra - pujant - de la carretera, roman, de pedra tallada "la Creu". Es una creu de terme d'en Saladrigues, l'amo d'Argensoia.

Capella de Sant Pau: Passat el pont de la via del Rapeu, a la dreta, tocant la casa del Mallol, queden les restes de la capella de Sant Pau.

Més amunt de la capella de Sant Pau - més cap al Castell - Hi havia hagut la capella de Sant Pere. Devia ser la que donà nom a aquelles contrades: "Sants Peres".

"La creu"

5 CEMENTIRIS

(*) Dalt d'un turó prop de la casa del Cortès i Sobirana de Ferrans, seguint un camí de carro cap a l'Est unes quatre-centes cinquanta passes, i després pu-

Tombe de Sobirana

jant amunt - cap al turó - unes dues-centes passes, hi ha una mecròpolis amb una dotzena de tombes obertes. Estan formades per unes parets fetes amb lloses dretes i unes altres al damunt que tapen la sepultura. Hi ha diversos tamanyes de tombes: més estretes, més llargues; totes en una mateixa direcció. En una d'elles es trobà una sivella viligòtica - ara és al Castell - . Hi ha qui diu que són visigòtiques, hi ha qui les fa del segle XII.

A unes tres-centes passes sota Fussimanya pel cantó Est - cap a la riera que passa per la Font de la Roca -, enmig d'un camp que da-

valla lentament de la casa a la riera, hi ha, molt caogirades, les restes d'una necròpolis de característiques semblants a la de Sobirana.

Sepulchres de
Fossimanya

Al pla de Vilamajor, vora el Mas de les Claperoses, pujant un turonet que hi ha damunt de la casa separat per un camp, hi ha una altra necròpolis de semblants característiques que les anteriors: tombes a terra amb les parets fetes per lloses dretes. Tots tenen la mateixa orientació. Com en els altres cementiris, les tombes han estat sequejades. N'hi ha deu o dotze de destapades.

A Vilaforns, al costat de la quasi desapareguda església de Santa Cecília hi ha més tombes. Però aquestes ja no són com les dels altres cementiris esmentats: no tenen la paret de lloses lateral; només hi ha lloses al damunt.

A més de saquejades han estat cap

Tombeu del Pla de Vilamajor

girades degut a que es va treure grava d'aquell lloc.

Necròpolis de
Vilafrens

A la carretera de Súria, entre la Font de la Roca i el trencant d'anar a Sobirana, a la banda esquerra -pujant- queden les restes d'una "fosa". La carretera l'escapçà en deu quedar la meitat del que havia estat. La formen tres grans pedres. Quan van eixamplar la carretera, expliquen, van trobar-hi quantitat d'ossos humans.

sepultura de
Fossimanya

Del període Eneolític es va descobrir fa poca anys una sepultura grna, del tipus de "fosa", en una vinya a pocs metres de la carretera de Manresa-Berga, molt aprop del terme de Navàs. Es trobaren trossos d'ossos humans, però ni ceràmica ni d'altres vestigis. S'ha capgirat el terreny on hi havia aquestes restes.

L'actual cementiri havia estat a costat de l'església de Balsareny. Quan ja feia força anys que no s'hi enterrava, cap eld anys 20, el diputat Graells -de la Liga- en una conferència que va fer en el Centre va donar una quantitat de diners perquè es fes una escola. L'església va cedir el terreny del costat. Aleshores es varen treure totes les restes humanes i, amb processó, es varen traslladar al cementiri nou amb caixes grosses de fusta.

6 EL CASAL

(.) Fou fundat per En Ricard Viñas, que en feu donació al poble de Balsareny en temps de Mossen Esteba Verdaguer.

El Casal fou construït per a l'assistència de malalts, accidentats; per operacions quirúrgiques, o sia, per a fer les funcions d'un hospital. No se li donà el nom d'hospital per aconseguir un major caire de familiaritat.

Té forma de casa pairal. Des del 5 de setembre de 1947 en que fou internat el primer malalt, fins el 1971 hi han passat 2.340 persones, en la majoria de Balsareny.

Les Germanes Josefines de la Caritat de Vic, ordre que té cura del Casal, començaren a vetllar els malalts de Balsareny a l'any 1926, data anterior a la fundació del Casal. En aquests anys instal·laren el seu convent al costat de l'ajuntament, del qual depenien, i vetllaven a domicili, tant a l'interior de la població com a les cases de pagès, fins que passaren a ocupar l'edifici del Casal.

El Casal fou projectat el 1945 i practicament acabat el 1947. El 1948 ja funcionà normalment. Hi havien 11 llits.

Aviat el nombre de llits fou insuficient i el 1960 es projectà la construcció d'un altre pavelló. A l'any 1963 s'acabà el pavelló gracies a la col·laboració econòmica dels veïns i de les empreses del terme. El nombre de places augmentà a 30.

La institució benèfica és regida per una junta rectora. El seu president és el rector de la parròquia de Balsareny. Pel culte religiós té una valiosa capella.

El casal té una capella dedicada al culte. A més d'una bellíssima porta de fusta treballada, autèntica meravella d'artesanía artística, la capella del Casal conté una de les peces d'art més importants de l'època actual: les pintures de Josep Obiols.

Josep Obiols va néixer a Barcelona l'any 1894. Deixeble de Torres Garcia, perfeccionà la seva tècnica de pintura mural a Itàlia. Autor de cartells famosos abans de la guerra, va pintar després els famosos murals de la sagristia i el cambril del monestir de Monserrat, contemporanis del nostre Casal. Obiols va morir l'any 1967.

7 L'ESCOLA

El darrer terç del segle passat es va fer la primera escola del Centre Catòlic del poble. L'ensenyament va començar a "Can Pere", als baixos del nº 39 del Carrer Nou.

De Can Pere es va passar al "Centre Parroquial". El rector Mercader va demanar ajuda al bisbe per a construir una sala d'espectacles on s'hi pogués fer col·legi també. Amb 600 duros del bisbe es va fer el local.

El problema més gros és que cada cop que havia de servir com a teatre s'havien d'agafar totes les taules i apartar-les. Amb el cinema el local del centre va augmentar més encara l'enrenou.

En aquelles, un diputat a corts de la Lliga Nacionalista va donar centims per a construir l'"Escola Parroquial Sant Josep". La inauguració fou cap a l'any 1932. Aquesta escola va funcionar amb capellans fins la república. La república obligà a posar una persona amb estudis de mestre com a director. Llavors va funcionar amb un mestre i un capellà.

L'escola tenia més de cent alumnes. L'any 1901 es posaren dos vicaris per a donar classe. A la parròqui hi solia haver tres vicaris i un rector. El director de l'escola era normalment un vicari.

Els directors de l'Escola Parroquial foren: Mn. Esteve Mercadal, Mn. Joaquim Vintrolà, Mn. Pere Amat, Mn. Valentí Gibert, Mn. Francesc Solà, Mn. Jaume - temps de la república -, Després de la república han donat classe: Mn. Joan, Mn. Pere, Mn.

Francisco, Mn. Felip i Mn. Josep. - Amb Mn. Josep, començaments dels 60 és quan acaba la seva tasca com a professor de l'escola, els alumnes pagaven 10 duros al més -.

Després de Mn. Josep l'escola passa a ésser dirigida pel Sr. Garcia. El senyor Francisco Garcia impartí ensenyança bàsica i mitja - amb batxillerat superior -.

L'escola deixà de funcionar l'any 1974. A partir d'aquest any solament hi ha l'escola actual.

L'escola nacional havia estat al pis de dalt de "Cal Matamoros", al Carrer Vell "El comú", en deien. El mestre més recordat és En Leon. Després, durant la dictadura de P. de Ribera, amb el batlle Gregori es construí l'escola a la Plaça de l'església.

Una de les desventatges que es veia en l'escola nacional era que canviaven molt sovint de mestres.

Les monges també donaven classe. Abans que el col·legi parroquial, la parròquia s'interessar perquè es donés classe - a les nenes -, i va fer venir les germanes Domíniques, que s'instal·laren primer al Carrer del Castell, a la casa que fa cantonada, baixant a la dreta, en el trencant que va cap el camí vell del Castell - "a Ca la Rufina" -. Després, en passar a donar classe a la "Plaça de les monges", les monges hospitalàries "Siervas de la pasión" s'hi varen instal·lar.

El darrer any que donaren classe fou el 1973.

En el Casino també es va fer classe. Cap a l'any 12, més o menys, es va fer venir el senyor Biosca. Fou el primer mestre que hi hagué. Després donà classe En Murtra. Fou el qui hi estigué més temps. Un altre mestre: En Martínez.

Al Casino es donava classe a una vintena o una trentena d'alumnes. S'impartí classe a adults, també. Sobretot a l'hivern, alguns pagesos rebien classe fora de les hores "normals" d'estudi.

L'horari era de 8 a 12 i de 2 a 5. El local que servia com a classe era on els darrers anys hi havia el bar: a mitja escala pujant al cimena.

Pedagògicament es siguí una mica les línies d'en Ferrer Guardia.

Aquesta escola durà fins la dictadura de P. de Ribera.

8 DANÇES

(.)Ball de bastons:Induïtament procedeix de les antigues dances pírriques-els guerrers,havent guanyat una batalla,ballaven -.El ball de bastons és semblant a d'altres dances que s'interpreten en d'altres pobles de la comarca del Bages i d'altres comarques de Catalunya;però amb un regust local característic.

Va ser a finals del segle passat quan un músic balsarenyès:Florencio Fornesa va donar un nou impuls al"ball de bastons" enriquint-lo amb la recopilació de noves melodies i fent-ne alguna de nova,al mateix temps que canviava els instruments d'acompanyament pel clarinet,cornet i fiscorn,els quals amb major sonoritat,donen encant i relleu a les melodies "La marxa" , "L'airosa" , "El picotí" , "El rotllet" , "La flicasea" , "El rotllet nou" , "Tragala";que actualment són ballats per una sola"colla";hi va haver temps que ho eren per dues,amb renyida competència,mentre s'esgotava l'existència de"bastons" i la resistència dels"bastoners".Cada any es forma la colla capitanejada pel portador del banderí,per recórrer els carrers de la població en una diana que se'n diu "Bon jorn".Hi són a l'hora de la benedicció i repartiment de l'apreciat "Panallet de Sant Marc",acompanyen les autoritats a la Missa Solemne,van a primer terme en la processó,i a mig dia recullen el donatiu del veïnat durant el tradicional"llévant de taula".

Ball de la faixa:Una altra dansa pròpia de Balsareny.Cap a l'any 1952,amb

Ball de
la faixa

ocasió de les memorables actuacions del nostre "Esbart", un avi, petit gran home i gran balsarenyès, Mateu Boixadera, va ensenyar a En Joan Serarols i a En Llorenç Planes els seus coneixements d'una antiga dansa apresada en la seva majoria d'edat, la qual, per cert no va tenir en aquella ocasió la fortuna de ser presentada a la plaça.

Com que recordava perfectament els compassos i la música, aquesta fou traslladada al pentagrama pel rector del Mujalt, Mossen Jaume Freixa. La resta va ser obra d'en "Matauet", que deixant a part la seva edat no va parar assajant amb nois fins a reconstruir el ball de la faixa. Fou una obra de gran mèrit doncs va salvar una dansa totalment desconeguda, única de forma i estil com varen dir els folcloristes Amades Campmany i el director de "Ballets de Catalunya", Joan Comas. El "ball de la faixa" està instrumentat per tota l'orquestra.

També hem de fer esment a una altra dansa: "El ball de cascabels".

Ball de
bastons

Ball de bastons

« BALL de la FAIXA »

Saxo (mi b)

Intercala arie la forma (ex fa) i rependre la b. c. d. e. e
successivament
 Esp. de J. Clavé no 27-1-1858

« AIROSA »

« BALL DE LES FAIXES » (MUNTANYA)

Handwritten musical notation on three staves. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation consists of rhythmic patterns, primarily eighth and sixteenth notes, with some rests. The piece concludes with a double bar line and a fermata.

< FLICHA SEH 7

Handwritten musical notation on three staves. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation features a melody with eighth and sixteenth notes, interspersed with rests. The piece concludes with a double bar line and a fermata.

Four empty musical staves, likely intended for a second system of music.

Handwritten musical score for a march. The score is written on three systems of staves. The first system contains three staves of music. The second system is labeled "MARCHA" and also contains three staves of music. The third system consists of three empty staves. The score concludes with a double bar line and the tempo marking "al. f.".

<BALL des CASABELLS> Saxo ^{im p.}

Handwritten musical score for 'BALL des CASABELLS' for Saxophone. The score is written on six staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The music consists of a series of rhythmic patterns, primarily eighth and sixteenth notes, with some rests and dynamic markings. The piece concludes with a double bar line and the initials 'D.C.' written below the staff.

<TRAGALIA>

Handwritten musical score for 'TRAGALIA' for Saxophone. The score is written on four staves. It begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The music features a consistent rhythmic pattern of eighth notes with some triplet markings. The piece ends with a double bar line.

<ROTULET NOU>

Handwritten musical score for 'ROTULET NOU' for Saxophone. The score is written on four staves. It begins with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The first staff is labeled 'Introduction' and contains a series of eighth notes. The main body of the piece follows with a rhythmic pattern of eighth notes. The score concludes with a double bar line and the initials 'D.C.' written below the staff.

Opus de J. Fontana 6-9-13

9

EL CASTELL

Uns versos del P. M. Casaldàliga canten el

"...Castell de Balsareny,
vora del riu atrafegat
i a mig camí del mar i la frontera" (1).

El riu és el Llobregat, a la riba dreta del qual resta situat el caseriu agrupat de Balsareny, a una altura de 327 metres sobre el nivell del mar. A uns dos quilòmetres al nord de la vila i a 420 metres sobre el nivell del mar, s'aixeca el castell, assolible, avui, amb vehicle rodat. El turó del castell esdevé característic, per la seva silueta cònica, coronada per l'emmerletat bloc quadrangular de l'edifici casteller i per la gràcil capella castellera. Segons l'historiador manresà Joaquim Sarret i Arbós i altres autors, el topònim Balsareny es compon dels mots balç, precipici o balcera, i areny, o sigui terreny arenós. De fet, el castell de Balsareny és situat al cim d'una balcera, muntanya o roca trencada verticalment, que té la falda arenosa, com ho és la

major part del terreny que l'envolta(2).

El primer document que hem trobat amb el nom de Balsareny és un diploma carolingi, de l'any 951 (el 5 de desembre) i està a Reims; es tracta d'un precepte pel qual Lluís "el Piadós", a petició de la reina Gerberga i d'un comte Odalric, confirma a l'abat Cesari, de Santa Cecília de Montserrat, en els seus béns "...item aliam Sanctam Coeciliam quiaz est in termino de Balcingia cum suis adjacentiis..."(3). L'esment concerneix Santa Cecília de l'actual agregat Vilafruns (3b). L'historiador Abadal ha fet observar l'índole personal d'aqueixa confirmació (4).

El "castrum Balciarenno" existia ja el segle X, puix que en fa menció un instrument de l'any 990 (5).

En un document, de Sant Benet de Bages, hi ha notícia, el 1007, que Seniofred posseïa uns aous al terme del castell de Balsareny (6).

L'octubre del 1023, el "castrum Balçaren" figura entre la sèrie dels castells de la comtessa Ermessendis empenyorà al "filio meo Berengario" -o sigui el comte de Barcelona Berenguer Ramon I (7)-. Hom creu probable que Balsareny havia estat dels castells que Ermessendis rebé com a dot, en casar-se, abans del 1001 (8). En tot cas, és positiu que en una data que ha d'ésser fixada entre els anys extrems 1018 i 1023, el comte Guifre II de Cerdanya -"Guifredus comes, filius qui fuit Ermergardis comitisse"- va retre homenatge a "Ermessindis comitissa, filia que est Adalaizis, comitisse" - o sigui, a la comtessa de Barcelona, tutora de Berenguer Ramon I- pel "castello quem dicunt Balçaregno" i per diversos altres castells(9). Enregistrem, doncs, que la comtessa Ermessendis donà en penyora, com garantia de pau, el castell de Balsareny i d'altres, al seu fill, amb qui havia tingut discrepàncies en assolir Berenguer Ramon I la majoria d'edat.

El setembre del 1027, en la publicació sacramental del testament de la difunta "femina nomine Rotudis", consta la deixa "ad s. Cecilia et s. Benedicti suum pane et vino de Balcarem" (10).

L'historiador Abadal -amb la seva biografia L'Abat Oliba, bisbe de Vic, i la seva època- fou el primer a perfilar l'arbre genealògic de la important família dels Balsareny.

El primer personatge històric que porta aquest cognom o locatiu és un "vicarius", de nom Guifre. Apareix, el 965, en el comtat d'Ausona, comprant unes propietats del terme de Gurb, en la vila Roses, veïna de "Tolnedo" (11). El 977, ja compareix amb el nom de Guifre de "Balciaren", fent donació d'un alou de Serradellops (12), de l'Església vigatana Sant Pere. Després d'un lapse sense documentació que ens parli del personatge, el

1009 trobem Guifre comprant, amb la seva muller, de nom Ingilberga, unes cases a Balsareny, prop de l'església de Santa Maria. Entenem que aquest Guifre de Balsareny no pot ésser el mateix individu que hem vist anomenat igual el 977, car la cronologia no sembla pas que ho aboni (els esposos moriren: Guifre de Balsareny vers el 1034 i Ingilberga el 1038 (13), i és forçós considerar la massa longevitat que tindria Guifre.

L'alludida Ingilberga era filla d'Ermemir de Besora; ella i el seu marit feren, el 1010, una donació territorial -un alou a "Tivixana", en un extrem de Casserres- al monastir de Santa Maria de Serrateix (14).

El matrimoni procreà els fills següents: Ermessendis, Bernat, Ramon, Guillem i Enric.

Ermessendis -l'única filla- casà amb Seniofred II de Lluçà (15). Llur prole fou nombrosa i de categoria rellevant (16), sobretot pel casament de la filla Guilla, o Guisla, amb el comte de Barcelona Berenguer Ramon I, vers el 1027; en segones nupcies -el comte morí el 1035-, Guilla casà amb el vescomte de Barcelona Udaldard II. Al comte, Guilla donà dos fills -Guillem, comte d'Ausona, i Bernat- i al vescomte, cinc -Gelabert, Bernat, Berenguer, Guillem i Arnau-. Un notari germà de Guilla fou Berenguer Seniofred de Lluçà, bisbe de Vic i arquebisbe de Tarragona.

Hem consignat que els esposos Guifre de Balsareny i Ingilberga tingueren, a més de la filla -Ermessendis-, quatre fills. Un d'ells, Bernat, l'hereu, fou l'únic que ostenta en la documentació el cognom o locatiu Balsareny. El seu nom apareix per primera vegada en la restauració i nova dotació de la seu de Santa Ma

ria de Manresa, el juliol del 1020; com Bernat fill de Guifre signa l'acta, després del seu oncle Gombau de Besora. Avui -a diferència d'anys enrera- hom sap que el referit Bernat fou senyor del castell de Manresa, el qual deixà, en morir, a la seva muller, Guasca. La seva primera esposa s'anomenava Sança, amb qui estava casat el 1026; en dos documents més -l'un del 1027 (17) i l'altre del 1031 (18)- lle-

gem els noms de Sança i Bernat, o Bernat Guifre, actuant conjuntament, com matrimoni(19). Bernat era ja casat amb Guasca, per altre nom "Bonadona", l'octubre del 1032 (20), quan el bisbe Olibà rebia l'oblació de Guillem, germà del repetit Bernat, per a canonge de la seu de Vic. Els pares d'ambdós germans, Guillem de Balsareny i Ingilberga, vivien encara, però uns sis anys després -com hem avançat- havien mort. El necrologi de l'Església de Vic comunica, amb referència a llur fill Bernat, que el 1047 a "XIII Kalendas augusti obiit Bernardus Guifredi de Balciarenno, frater dicti Guillelmi pontificis" (21).

Per fortuna, coneixem el testament que, el "XV kalendas novembri anno XV regnate Henrici rege" -any 1045- dictà Bernat;

ens ha arribat el text gràcies a una transcripció que en manà fer el seu germà Guillem, bisbe de Vic. Bernat hi nomena marmessors el germà Guillem, ardiaca, l'"uxor mea Guascha" "et Guifredus Guitardi et Guillermus Ellemari et Adalbertus iudex et Miro Onofredi et Gonballus avunculus noster et Udalardus vicecomite et Guilabertus Fruia". Dóna al monestir de Santa Maria de Ripoll l'alou "que habeo in Pardines"; i l'alou "qui fuit de Gotzen" (ho localitzem a Gombrèn) (22); a l'església de Sant Pere i a la canonja de Vic, l'alou de "villa Lamberti"; a la mateixa canonja, "meum alodium que habeo infra terminos de castrum Galliano" (Gaià és municipi pròxim al de Balsareny); etc.; "et ipsas meas vineas qui sunt ultra flumen Lubricato sive cum ipsum mansum ubi habitat Mironi Berga et cum ipso alodio qui mihi advenit per genitori vel genitrice totum remaneat ad Sanctum Aciscli de Balciaren et teneat ipsius et cantet missas per anima mea". Al germà Guillem, "in vita sua", li llega "ipsum Castronovo cum terminis suis"; "post obitum eius remaneat ad Guilia nepota mea"; el "castrum de Granera cum terminis et aiacentiis suis remaneat ad Guilia nepota mea", qui també havia d'heretar l'alou que "ego habeo in Palacia Dalmanla (= Sant Sadurní de Montornès) cum Monte Molono"; el "castro de Copons remaneat cum suis terminis et suis aiacendiis ad Guillemus frater meus"; els castells de Veciana ("Vicianà") i Montfalcó ("Monte Falcono"), amb els termes i pertinences, "totum remaneat ad uxor mea Guasca", així com el "meum castrum de Menresana cum terminis vel aiacentis suis"; Guasca tindria, també, l'alou "quòd habeo ad Sanctum Petrum de Auro" (= Santpedor), i, "cum merdet de ipso comite", el castell de Manresa ("Minorisa"), el qual, "post obitum de Guasca remaneat ad fra-

ter meus Guillelmus". "Et alia mea honore de Balciaren cum alias meas honores comitales remaneat ad frater meus Guillelmus, cum merced de ipso comite de Ausona"; pel germà Guillem havia de restar, també, el "castrum de Tolnevo", amb l'alou corresponent, així com "mea espada et ipsum meum alspeg". No hem reproduït totes les disposicions testamentàries, però sí les que entenem principals (23).

En aquest testament de Bernat de Balsareny, hi veiem la menció "...per Reimundus frater meus pro anima sua" -Ramon havia mort, el 1035- (24) i no s'hi diu res del germà Enric (25).

Guillem de Balsareny -germà d'aquest testador- regí el bisbat de Vic des del 1046 al 1076 (25bis), quan morí i fou succeït en la prelatura pel seu nebot Berenguer Seniofred de Lluçà.

El 5 de juliol del 1063 fou establert un conveni entre el comte de Barcelona Ramon Berenguer I i la comtessa Almodis ("dominum Reimundum, comitem Barchinonensem, et domnam Almodem, comitissam"), d'una part, i els germans Bernat i Miró Riculf ("Bernardum et Mironem Riculfi, fratres"), d'altra part; aquells infeudaren a aquests el castell de "Balçaren" i el de Gaià, "et donant eis per fevum ipsos honores que pertinent ad iam dictos castros simul cum ipso honore post mortem Guilielmi, episcopi, de Oristan"; els dos germans es declararen fidels dels comtes, comprometent-se a menar "quinguaginta caballarios optimos ad iam dictos comitem et comitissam cum conducto et cum toto illo apparatu quod est necessarium in hoste, tali videlicet racione, ut quandiu Wilielmus, episcopus Ausonensis, vixerit, si fuerit in ipsa hoste vel hostes..." (26), així com asseguraren que, si els comtes els demanaven la potestat dels feus que rebien, els la

lliurarien tot seguit; també fou pres acord sobre la reposició dels castlans del alludits castells (27). Els castlà o els castlans que els dos germans o un sol d'ells, amb l'autorització comtal, hi possessin, havien, igualment, de prestar jurament de fidelitat als comtes. El document acaba amb una referència al fill -del comte- Pere Ramon, llavors encara menor d'edat i que, si el comte moria, restaria, si no comptava la majoria d'edat, sota la "bajulia" de la comtessa; sabut és que vuit anys després, el fillastre occí Almodis, massa previsor a judici de l'historiador Sobrequés (28). Un altre document del 1063 complementa el conveni que acabem d'especificar; es tracta del jurament de fidelitat fet als comtes per "Bernardus Riculfi et Miro Riculfi, filii qui sumus Adaledis, femine" (29). Escau d'apreciar, en aquest darrer document, que el comte de Cerdanya -ho era Ramon Guifre- és dit senyor dels dos germans: "...ego predictus Bernardus et Miro Riculfi adiutor ero ista omnia suprascripta ad tenere et ad habere et defendere ad vos... excepto honore Raimundi Cerritanensis comitis, senioris mei..." (30). Podem, dertament, comprovar aquesta dependència: anys abans, el gener del 1047, "Mironem Riculfi et Bernardum, fratrem eius" són presents, a Cornellà del Conllent ("in palacio Corneliano"), com elements de la "cohortem" del comte Ramon Guifre ("domnus Raimundus, gracia Dei comes") (31); "Bernardus et Mironi Riculfus, filius qui fui Adalez, femina", en una data compresa entre el 1050 i el 1068 (32), juren fidelitat, pel castell de Pinós, al comte de Cerdanya ("ad Rimundum, comitem, et ad Adela, seniorem meum"); "Miro Riculfo" apareix a Hix en el jurament fet pel comte Ermengol d'Urgell al mateix comte cerdà, entre 1050 i 1065

(33); "Mironi Riculphi" entén, el 1061, en les qüestions entre el comte i el vescomte de Cerdanya (34); etcètera.

El 5 de juliol del 1064, el comte de Barcelona empenyorà a Miró Riculf la quarta part dels delmes de Santa Maria de Manresa "pro eo quod episcopus Ausonensis Habebat in dictis castris de Balceren et de Gaiano et in honore de Oristano" (35).

Anem situant, a partir aproximadament d'aqueixa època, 1063-1064, que Miró Riculf -generalment amb independència del seu germà-, pren posicions dins l'àmbit comtal barceloní: el juny del 1065 signa en l'acta de la venda del castell de Copons que el bisbe de Vic -o sigui, Guillem de Balsareny- fa als comtes Ramon Berenguer I i Almodis (36) i, coetàniament, testimonieja en una altra compra pel comte barceloní, referida a terres penedesenques (37); un any després, assisteix a la venda del castell de Grevalosa -del comtat de Manresa- practicada en profit de Ramon Berenguer i Almodis (38); amb el seu germà Bernat, presència la renúncia, el 1066, que Guillem Bernat de Sueralt fa

dels propis drets sobre els castells de Gurb i Sallent, cedint-los als mateixos comtes(39). El juliol del 1069, Miró Riculf resta encarregat, per aquests, del castell de Tàrrega (40). El considerem, llavors, del seguici barceloní, guix que, dos mesos després, posa la signatura en la venda, als comtes Ramon Berenguer i Almodis, del castell de Dorna, dellà Pirineus (41). A finals del 1072, "Mironi Ricolfi" contempla el conveni entre els comtes de Pallars i els vescomtes (42). El febrer del 1082, els nous comtes barcelonins -Ramon Berenguer II i muller Mafalda- li cedeixen, en alou, el "castro de Monte Alba", "in apenditio castri que vocant Tarrega" (43).

Els documents vigatans esmenten per primera vegada Berenguer Seniofred de Lluçà el juliol de l'any 1065, quan ja era clergue i canonge de Vic; s'hi espressa que havia rebut del seu oncle Guillem de Balsareny el feu dels castells d'Aguilar, prop de Torna, i Llavinera, prop de Calaf (44).

Pels esdeveniments quelcom posteriors i que pertocuen Balsareny, remetem a l'article corresponent al castell de Manresa.

Força anys després, el 1143 ("XVIII kalendas Septembris Anno VIIimo. regni regis Ledovicis junioris"), se'ns documenten els noms de Ponç i Otó de "Balcarenno", germans, Ramon Guillem del mujal ("de Moialem") i el seu fill Guillem donen al monestir de Santa Maria de l'Estàny el molí "quod dicitur Corbeia, quod est in ipso casale quod dicitur Ste. Marie de Balcarenno quod tenemus per Othome (de Balsareny) et per Poncium fratrem eius et per Petrum Castri novi et per Berengerium fratrem eius, quod molendinum prefati fratres iam dederunt Ste. Marie Stagni ad suum proprium et francum alodium". Entre les signatures, llegim els noms

de "Poncii de Balcareno, Othoni fratris ejus" i "Petri de Castro novo, Berengarii fratus ejus de Castello Adarle" (=Castelladral) (45). Per un altre document, del 1157 (13 cal. juny de l'any 20 de Lluís el jove), aprenem que la mare de Ponç i Ot ("Odus") de Balsareny ("Bauciaregno") es deia Ponça, car així s'indica en la donació que tots tres, més Berenguera -muller de Ponç- feren del mas Alou de Balsareny al monestir de l'Estany; hi signa, també, "Alla", filla de Ponç (46). Sobre el mateix mas concordaren, quatre anys després (3 nones de juny de l'any 24 de Lluís el jove), Arbert de Mujal ("Mugal") i Bernat, sacrista de l'Estany (47). La definició del mas Alou de Balsareny al convent de l'Estany tingué lloc el 1188 (3 nones d'octubre), per part de Ponç de "Faucio regno", Bernat germà seu, "Raimunda", germana llur, i Berenguera mare llur (48).

Del 1202 és el testament sacramental pel qual Bernat de Balsareny disposa d'ésser enterrat en el fossar dels cavallers de l'Hospital i deixa a l'ordre els propis cavall i armes i el mas que té en el terme de Mediona. De tot el que posseeix a Balsareny, Sallent i el terme de Manresa, fa hereu el fill Bernat, a qui deixà, a més, Carbasí, Argençola, Malbec i Alaric (49). Un altre fill del testador s'anomenava Ferrer.

La parròquia de "Bauzarey" o "Baciaren" comptava, el segle XII, amb 7 preveres (49 bis).

Pels volts de l'any 1240 actuava el monjo cisterenc Guillem de Balsareny. "Fratrem Guillem de Bausareyns", com procurador dels negocis del monestir de Santes Creus a Vilafranca i llocs veïns, menava, el 1235, una controvèrsia amb el preposit del monestir de Sant Cugat del Vallès" (50); el seu cognom apareix es

crit, també, "Bauzareins" (51) i "Baucerenni" (52). Veiem actuar el personatge també el 1243 (53).

L'abat Ramon, del monestir de Sant Llorenç de Bagà, donà, el 1254, permís a R. de Torrents, per fer un molí roder prop del mas Caselles, que posseïa a la parròquia de Santa Maria de "Bauzaren", o al mas Riera, de la parròquia de Santa Maria de "Gayla", al lloc que més li agradés (54). Entenem que els noms entre cometes equivalen a Balsareny i Gaià.

El 1279 és esmentada, per raó de la dècima, l'"ecclesie de Baccereyn" (55).

Bernat de Balsareny, cavaller del segle XIII, prengué part a la conquesta de València i rebé, en compensació, una casa i un hort a València i vint jovades de terra de conreu per ell i per al cavaller Guillem de Peguera (56).

Suposem que es tracta del mateix Bernat de Balsareny que, el 1253, figura, amb el fill Ponç, entre els signants d'una donació al monestir de Montserrat. Uns anys més tard, el 1270, aquest Ponç, dit Vilallonga, diu haver comprat a Bernat de Manresa el terme i el castell de Balsareny (56 bis).

La senyoria de Balsareny -que va comprendre, a més d'aquest terme, el Mujal, Argençola i Serrassans (57)- fou comprada, el 1281, per Ramon de Peguera (m. el 1290) a Mateu de Balsareny (dit de Vilallonga) (58), fill de Ponç el Vilallonga (58 bis). La casa Peguera senyorejaria llarg temps en el castell de Balsareny.

En el fogatjament del 1365-1370, hi ha englobada, dins la veueria de Manresa, "la Casa tatxada de Mossèn Ramon de paguera", amb 110 focs (59). Com és sabut, amb la denominació de casa tatxada hom indicava les demarcacions senyoriales que, en els fogatja

ment, hi hagi, dins la vegueria de Cervera, là "quadra de balçareny, de Ciutadans" -amb un sol foc- (61); es tracta de Balsareny de Segarra (62), indret que potser deu el nom a una vella vinculació amb el castell que estudiem.

Hom practicava obres al castell de Balsareny, vers el 1367-1368 (63).

El fogatjament del 1381 -o sigui, el dit de les Corts de Cervera 1359- assenta: "Castell e terme de Balçeren: de mosen R. de Paguera ab VI focs Dargençola... XXVI focs" (64).

A Ramon de Peguera, el sabem acomplint missions importants en temps del rei Pere "el Cerimoniós"; així, fou ambaixador, amb Jaume Desfar, prop del príncep de Gal·les, a Burgos, en circumstàncies gens fàcils, i n'aconseguí bons resultats per al monarca (65). Llegim que un Ramon de Peguera, fill del cavaller homèrim que comprà el castell de Balsareny, fou nomenat majordom

de la reina en virtut dels serveis prestats a la Corona en les guerres del "Cerimoniós" (66). Ramon de Peguera fou suspès d'ofici, amb altres cavallers reials, quan, l'agost del 1384, el rei Pere mostrà l'energia del seu temperament (66 bis). Ramon de Peguera, baró de Balsarenys, finà el 1388, havent comprat, dotze anys abans, la senyoria de Lluçà a Pere Galceran de Pinós (66 ter).

Bé sembla que el rei Joan I despersà l'apreci als senyors de Balsarenys, puix que així ho traspua una notable carta que, "dada en lo castell de Balsarenys", el 12 de maig del 1392, el rei Joan endreçà a la muller, Violant. El rei, amb el seu seguici, procedia de Moià ("no us poguem escriure de Moya car lo temps se anuvo lava fort, e lo cami es longuet d'alli aci") i, després d'informar-la d'assumptes de govern, li comunica: "Ací, molt cara companyona, ha pus bèll castell e mils casat o axí be com lo castell de Canet; e N. Andreu de Peguera, de qui es lo castell, ha tengut tinell a nos e a tots los qui son venguts ab nos, axí prelats, ço es Larchabisbe d.A tenes, bisbe d.Urgell e abat de Ripoll com altres; e ha donat de fort fin vi vermell aytal com lo de Beuna (=Beaume) e vin cuyt que ha XIX anys que es fet, e es estat cascun vin així amoros que de tots estaments nich ha qui parlen ebrayce, grece et latine, que peça no se.n te ab altra" (67). S'hi denota, doncs, un bell banquet, acabat amb loquacitat fora de sèrie, gràcies al bon vi servit.

En aqueixa ocasió, el sobirà s'entretingué a Balsarenys fins l'endemà del dia 16, quan, des de "lo castell de Balçaeny", donà compte a la "molt cara companyona" que "sus ara es tornat a nos En Pere de Berga e hasns feta relacio com entre ir que y comença ren e huy que han acabat, s.es reebuda entegrament la possessio

de la vila, batlia e vegueria de Berga e de Bergueda per lo procurador de nostra cara filla l.infanta dona Johana, etc. E pus aquests fets per que erem a ença venguts han bon compliment, significam.vos, molt cara companyona, que nos partim dema apres dinar diaci e irem sopar e jaure a Moya, on nos dinarem lo devendres, e irem acui sopar e dormir ab vos". La carta segueix amb instruccions de solaç (68). Se'ns fa de mal assegurar si fou en aqueixa estada que Joan I sortí de cacera a l'envolt de Balsareny i no pogué cobrar cap peça, com ell mateix va manifestar, sorneguer: "no.us podem trametre cap ni coa de la caça que havem feta, pus no havem res trobat, car sin haguessim nons fora escapat axí com a vosaltres qui trobás e res no prengué a costum de novells caçadors" (69).

Andreu de Peguera, senyor de Balsareny -llegim-, amb un germanà anomenat Guillem cobrava, el 1395, un cens de 3.500 sous del

noble Perrat Galceran de Pinós (70). Entreveiem que els Peguera havien de percebre, llavors o amb anterioritat, uns diners que no els eren satisfets (70 bis).

Un altre -seguim l'historiador Albertí- Andreu de Peguera, el 1399 assistí, a Saragossa, a la retardada coronació de Martí "l'Humà" i de Maria de Luna i, durant les festes, fou armat cavaller pel rei (71).

El nom de Ramon de Peguera sona amb motiu dels esdeveniments suscitats per la mort, sense haver designat successor, del rei Martí (72) Puix que l'alludit Ramon morí el 1414 (73), no pot ésser l'individu homònim que, el 1427, a Barcelona, acusà Antic i Guillem Almagàver d'haver "dites algunes paraules difamatòries tocant a ma honor" (74). Creiem que deu tractar-se del fill que, el 1438, donà inter vivos la baronia de Lluçà i els castells d'Olost, Tornamira i altres castells, viles i llocs al seu nebot Galceran

Galceran de Pinós, futur vescomte d'Illa i de Canet (75). Ens ho fa creure que Pere Galceran de Pinós i muller (Guillema) havi en venut un censal a Ramon de Peguera, senyor de la baronia de Lluçà; del preu concertat, 14.000 sous, el 1433 encara en resta ven pendents la meitat; per raó tal, el batlle de la vila de la Pobla de Lillet i el clavari de Bernat II Galceran de Pinós, atenent que aquest i els homes de ses baronies havien de pagar la referida quantitat a l'honorable senyor Antic Almugàver, cavaller habitant a Barcelona, i a na Beatriu, muller de l'honorable Guillem de Peguera, cavaller, senyor del castell de Balsareny, tutora de llur fill Pere Miquel, els lliuraren per sis anys el delme de la Pobla de Lillet i els molins drapers i el forn (76).

El pubill Pere Miquel de Peguera succeí el seu pare, Guillem de Peguera, en la senyoria del castell de Balsareny (77).

Per una escriptura del 1449, resulta la renuncia del cavaller -domiciliat a Manresa- Bernat de Peguera i muller, Maria, com a tutora d'Huguet de Peguera, als drets que els poguessin competir sobre la "donationem" -suposem que de la baronia de Lluçà- feta pel noble Ramon de Peguera, difunt, als Galceran de Pinós (78). Per aqueixa època, el baró de Pinós era senyor alodial de la baronia de Peguera (79).

En produir-se la guerra de la Generalitat contra el rei Joan II, Pere Miquel de Peguera, senyor de Balsareny, prengué el partit de la Terra i esdevingué membre de l'estat major del comte de Pallars(80). El 20 d'octubre del 1463, els diputats del General escrivien al capità Lluís Desfar que custodiés aquest castell, car "los enemichs vetlen sobre ell" (81). Dos mesos després, el 24 de desembre, els diputats, des de Barcelona, ordenaven al ca-

pità i als consellers de la vila de Berga i als capità, jurats i prohoms de Balsareny que no disposessin del que "vosaltres e les gents del castell de Balcereny" havien pres al monestir de Serrateix; això és "moltes robes de sglesia, forments, animals e altres coses"; havien obrat -els deien- "sens causa alguna saltar justa" i, per tant, calia que "decontinent vullau dar orde les dites robes, animals e altres coses vinguen e stiguen en part segura", prohibint-ne el repartiment; calia, també, lliurar "als monges del dit monestir alguna cosa rahonable, a fi puixen alli aturar e lo culto divinal celebrar com es acostumat" (82).

En temps d'aqueixa guerra, diversos membres del llinatge Peguera seguiren la causa del rei Joan II; així, un Adreu de Peguera fou inclòs en una de les relacions d'enemics que publicà la Generalitat (83).

"Lo castell de Balcereny e baronia del Mujal" apareix expressament anomenat, con tingut "en la opinio de Barchinona", l'octubre del 1472, en les Capitulacions de Pedralbes que finireu aqueixa demolidora guerra; vegeu, si us plau, volum I, pàgs. 266 i 576.

Els Peguera posseïren ininterrompudament el castell de Balsareny fins que, a començos del segle XVI, la darrera descendent femenina del llinatge -Elionor de Sapllana i de Peguera- casà amb Galceran d'Oliver, qui ja l'any 1516 s'anomena senyor de Balsareny (84).

El darrer d'aquesta nova família, Miquel Oliver i de Sarriera, fou succeït, el 1622, per la seva muller, Elisabet de Corbera, la qual llegà la senyoria, el 1633, a Lluís de Corbera i de Castelllet (85).

L'obra Pràctica forma f stil..., confeccionada precisament per un Peguera -Lluís de Peguera-, el segle XVII -1.ª edició: Barcelona, 1632-, indica, dins la vegueria de Manresa: "Los 4 següents de Baró: Balsareny, Muial, Sarraçans, Argensola".

El 1648 -període bèllic-, els Corbera vengueren la baronia al ciutadà honrat de Barcelona Joan Antoni Martín.

La família Martín -procedent d'Itàlia: Martini (86)- fou llarg temps senyora d'aquest castell.

m Durant la guerra de Successió, ocorregué, el gener del 1714, l'acció de Balsareny (87), qualificada per l'historiador Albertí com un dels combats més importants d'aquest període de revolta (88).

El Llibre del Comú de Balsareny insereix, el 6 de maig del 1740, una instància que ens permet de fixar dates amb relació a la jurisdicció del castell (88 a).

L'any 1835, aquest castell sofrí l'incendi -no pas fortuït- i restà bastant malmès, encara que el cos de l'edifici resistí (88 bis)

El Nadal del 1838 fou assetjat el poble de Balsareny pels carlins, comandats per Carles d'Espanya. Escriu un testimoni: "No saltres, però, teníem dos canons amb dos artillers en el castell i 25 homes que'l defensaven. Els nostres canons feren moltes baixes als carlins, no crec que baixessin de 400, entre morts i ferits..." (88 ter). Les forces del general Carbó allunyaren els carlins, al cap de tres dies. El mateix episodi bèllic de l'heroica defensa de la població de Balsareny, l'hem llegit, en altra detallada descripció, centrat al dia 17 de febrer del 1839.

Concepció de Martín i de Magarola, (m. el 1862), pubilla de la seva casa, matrimonià amb Lluís Carles d'Alòs, marquès d'Alòs, els descendents dels quals posseeixen el títol de barons de Balsa

reny (89).

Josep Joaquim d'Alós i de Martín, adquirí la baronia de la seva mare, l'expressada Concepció de Martín; ell fou el gran restaurador del castell (90). Ens evoca, amb certa ingenuïtat, el personatge un relat que fou llegit a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, l'any 1872 (91). El mateix relat expressa la decadència que, el segle passat, planà damunt l'edifici del castell, abans que el marquès n'iniciés la reparació (92).

A la sala d'armes d'aquest castell tingué efecte la fundació del "Centre Excursionista de la Comarca de Bages", el 22 de gener del 1905 (93).

Fem pròpies les paraules publicades, el 1965, pel nostre col·laborador Joaquim de Camps i Arboix: "El castell i patrimoni Alòs a Palsareny ha arribat als nostres dies havent capejat amb fortuna les injúries del temps i dels homes; però, noves exigències imposaven reformes més al dia. D'aquesta tasca, n'ha fet

propòsit i missió l'actual marquès d'Alòs, baró de Balsareny, Lluís d'Alòs (Lluís Ignasi d'Alòs i Huelin). A més de refer el conjunt del vast edifici, de donar nou llustre a un mobiliari escaient, de vivificar el turó amb plantació variada i d'esplanar un ample camí carreter d'accés, dels fons de calaixos i d'armaris s'han tret de la pols i de l'oblit velles joies de tota mena.

Esmentem, amb especial remarca, una col·lecció excepcional de segells de paper d'ofici, potser única al món, amb 26.638 exemplars catalogats que van de l'any 1637 al 1900. Ara s'està ordenant una altra col·lecció important de goigs" (94). Afegeix amb plena justícia, Camps: "Digne d'encomi és també que el promotor de l'empresa hagi volgut associar-hi el poble de Balsareny, fent així obra col·lectiva a honor i profit de la comunitat entera. Aquest bon sentit democratitzant contribuirà a ampliar

l'abast de la reconstitució en marxa. No és pas un fet massa corrent de veure la nostra vella aristocràcia rehabilitar les relíquies del passat que li pertanyen amb tanta amorositat i amb una tan encertada dedicació. Recordem que al vol. I, pàgs. 306 i 315 (nota 208), hem reflectit aqueixa circumstància de la col·laboració

ració popular; en tal reng, escau d'anomenar Llorenç Planes, sastre, qui, des de la formació del Grup Local d'Amics dels Castells, el 1959 -fa, doncs, quinze anys-, n'exerceix, decorosament, la presidència. Amb l'esment del seu nom volem expressar l'afecte que ens mereix la tasca realitzada per tots els components del Grup, la primera entitat constituïda com un Grup Local dins el si de l'A.E.A.C.; avui són moltes les agrupacions que s'han inspirat en Balsareny com a model; només al Principat de Catalunya, n'hi ha unes catorze, i abunden, també, al País Valencià, sense comptar altres sectors peninsulars. El castell de Balsareny ha estat promocionat, en els darrers tres lustres, amb motius diversos, tan diferents com puguin ésser la representació gràfica en un segell de correus, la il·luminació nocturna, la celebració en el castell d'actes culturals, o les anuals curses de cavalls, mules i ases -amb arribada al castell- que tenen lloc en la Festa dels Traginers (celebrada, en l'actualitat, el diumenge abans de Carnaval).

Han estat fetes i hom fa algunes reformes en el recinte castell, però és vàlida, en termes generals, la descripció que d'aquest castell feren, el 1958, Luís Monreal i Martí de Riquer; go sem de copiar-la llargament, en nota (95). Al vol. I, pàgina 162 hem reproduït la planta del castell de Balsareny, i al mateix volum, pàgina 292, hem al·ludit a un cep, una argolla i una rajola propis del castell; la rajola llevadissa encara la podem veure (damunt la cuina-habitació que servia pels masovers).

Es de rigor endreçar l'esguard a la capella del castell, un xic separada de l'edifici residencial (96). Hi és venerada la imat

ge de la Verge del Castell, de la qual diuen els Goigs que:

"D'Itàlia fóreu portada
fins aquest famós castell"

Els mateixos Goigs, bo i destacant que la imatge és de marbre de Carrara, consignen el miracle d'haver tocat, per si sola, la campana de l'ermita; esglesiola que, segons llegim en altre text, data, inicialment, del segle XII (97). La Verge del Castell protagonitza una llegenda que ens parla de noranta-nou cambres en el castell (98); el folklorista Joan Amades retreu, també, aplicada a Balsareny, la clàssica llegenda del peix frec mostrat pels assetjats als assetjadors (99); i coneixem, encara, una tercera llegenda, referida a la presó d'aquest castell (100).

Sota el castell de Balsareny, la sèquia de Banresa pren l'aigua al Llobregat. De les raons que provocà la construcció d'aquesta sèquia (el segle XIV), entre el bisbe Sacosta i els manresans, en parlem en altre punt.

Un dels aspectes amb els quals hom pretén de promocionar aquest castell és amb la construcció d'un parador. Des d'ací, el panorama s'ofereix ampli.

APRECIACIÓ GENEALÒGICA

La genealogia dels senyor de la baronia, i després barons de Falsareny des que fou el castell adquirit, el 1281, pels Peguera, és la que segueix:

RAMON I de Peguera (m. 1290), senyor d'Olost, Peguera i Curb. Casà amb Sibilla de Castellet, senyora de Castellet de Cornet.

Fill:

GUILLEM I, senyor dels mateixos indrets. Casà amb Blanca. Fill:

BERNAT I (m. 1331), senyor de Peguera i Olost, Casà amb Blanca de Bell-lloc, senyora de Santa Coloma de Vinyoles. Fill:

RAMON II (m. 1388), senyor dels mateixos indrets i de Vinyoles i Cornet. Fou canceller reial i comprà, el 1376, la baronia de Lluçà, als Pinós. Casà amb Alamanda de Cervelló. Fill:

ANDREU I (m. 1412), senyor de la baronia de Falsareny, i de Cornet, veguer de Manresa. Casà amb Aldonça de Rajadell. Fill:

JOAN I (m. 1416), senyor dels mateixos llocs i veguer de Manresa.

Germà:

GUILLEM II (m. 1439), senyor dels mateixos llocs. Casà amb Aldonça de Torrelles. Fill:

PERE MIQUEL I (testà el 1494), senyor dels mateixos indrets. Neboda (filla de la seva germana Elionor i de Guillem Ramon de Sapllana):

ELIONOR de Sapllana (testà el 1507), baronessa de Balsareny i senyora d'Avinyonet. Casà amb Galceran (o Lluís) Oliver. Fill:

GALCERAN I Oliver (testà el 1530), baró de Balsareny, senyor d'Avinyonet, Sant Genís de Massadelles, Santa Maria de Cornet i Navàs. Es casà amb Elisabet (o Elionor Bastida). Fill:

MIQUEL I, baró de Balsareny, etc. Casà amb Elionor Ferrer. Fill:

FERRAN I, baró de Balsareny, etc. Casà amb Anna de Sarriera. Fill:

MIQUEL II (m. 1622), baró de Balsareny, etcètera, de l'honor de Lluçà i la parròquia de Modalba. Féu hereva la seva muller:

ELISABET DE Corbera (olim Llull i de Cabrera), baronessa de Balsareny, etc. Llegà els seus béns a:

LLUIS I de Corbera-Castellet-Santcliment i Oliver (m.1637), baró de Llinars, Altafulla, la Nou i Balsareny, senyor d'Avinyonet, Desfar (= del Far), Collsabadell i Sanata, etc. Casà amb Anna Magdalena de Guardiola. Filla:

FRANCESCA (testà 1656), baronessa de Balsareny, Talavera, etc., i senyora de Ferran, etc. Vengué la baronia de Balsareny a:

JOAN ANTONI I Martín (m. a 1654), ciutadà honrat de Barcelona. Casà amb Maria Anna Correggia. Fill:

JOAN II, fou investit de la baronia de Balsareny el 1673. Casà

amb Elisabet d'Alamany-Descatllar i de Bru (m. 1727). Fill:
JOSEP I, senyor de Santa Eulàlia d'Anguola, Sant Miquel de Be-
rassans i Santa Creu de Mujal. Rebé investidura de la baronia
de Balsareny el 1746. Casà, el 1702, amb Maria Descatllar i
Beuló. Fill:

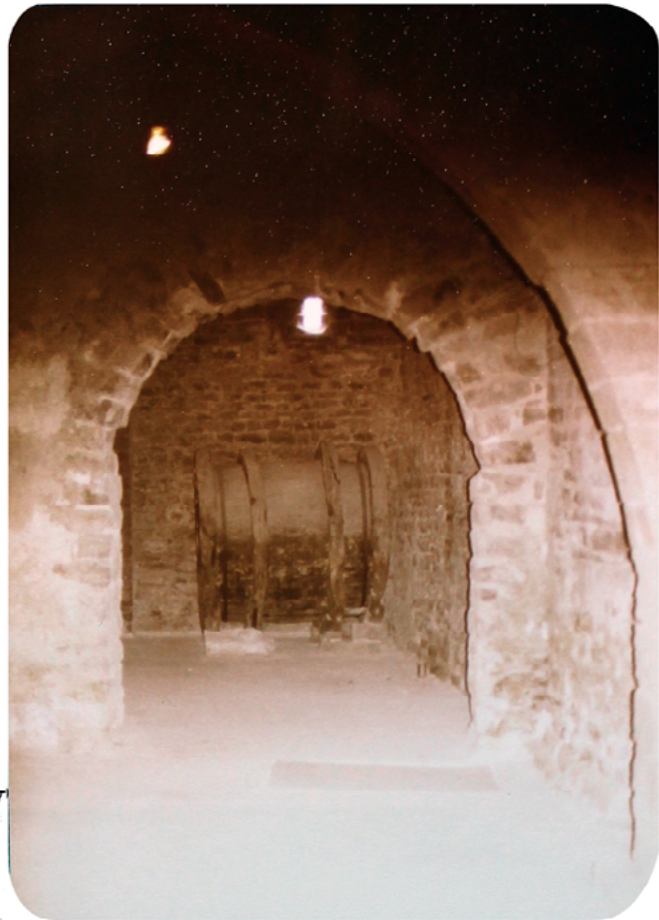
ANTONI I (nascut el 1712), baró de Balsareny, etc. Casà, el 1750
amb Maria Ventura de Miravall i Pastor. Néts:

JOSEP II de Martín i Martí
nez, fou investit de la
baronia de Balsareny el
1807 (*). Bernà:

FRANCESC I (n.1836), baró
de Balsareny. Cosina-

(*) En un document del 26
de gener del 1815 llegim:
"Lo Noble Senyor Josep de
Martin i Martinez, Baró i
Senyor Jurisdiccional o al-
dial del Castell, Lloch,
Terme y Baronia de Balsareny
en nom propi y de la seva
mare Iltre. y Noble Sra. D.a
Eularia de Martin i Martinez
viuda del Iltre. y Noble Sr. Don Jaume de Martin y de Catllar,
Baró y senyor Jurisdiccional que fou del Castell, Lloch, Terme y
Baronia de Balsareny..."

(Nota per J. M. S.)

germana (filla de Ferran de Martín i de Miravall i de Maria Francesca de Magarola i d'Ardena):

CONCEPCIÓ (Barcelona, 1811 m. Sarrià, 1862), baronessa de Balsareny. Casà, el 1830, amb Lluís Carles d'Alós i López de Haro, cinquè marquès d'Alòs. Fill:

JOSEP JOAQUIM I d'Alòs i de Martín (Madrid, 1835, m. Barcelona, 1901), sisè marquès d'Alòs i cinquè de Llió, baró de Balsareny. Casà, el 1873, amb Teresa Mateu i Auger. Fill:

Lluís II (Barcelona, 1875, m. Barcelona, 1953), setè Marquès d'Alòs i sisè de Llió, baró de Balsareny. Casà, el 1899, amb Margarida Huelín i Serra. Fill:

Lluís III (Sarrià, 1913). Actual i vuitè marquès d'Alòs, baró de Balsareny.

xxx

N O T E S

(1) La poesia, completa, diu:

"CASTELL DE BALSARENY"

Castell del meu recor; bressol i via
de més alts horitzons.

Roca pairal dels meus neguits...; un dia
em tornaràs la cendra i els petons?

Castell de Balsareny,
vora del riu atrafegat
i a mig camí del mar i la fronteral
Arrel de pedra del meu seny;

ermita del delit ja consagrat;
heràldica de lluita i de quimera!
Casal de l'esperit, fogall de casa,
muntanya dels meus ulls i dels meus peus:
merlets tallats per l'ala i per l'espasa
merlets, muntanya i horitzons tan meus.
Oh, si pugués refer-te ho tothora,
construint-me en castell de pedra i vol;
terreny i alçat alhora,
paraula i vida al sol,
home dels homes i de Déu, fidel;
ala i rocam en feina redemptora;
fita pels caminants, resposta al cel."

(2) "Balari, Origenes, 78, supone un Balteus para la etimología de Balsareny y recuerda la sinonimia entre balç y cingle, Pero, a nuestro juicio, en Balsareny tenemos un nombre doble, integrado por balç, de origen ibérico, y el segundo elemento, areny, procedente de ARENA " (A. Griera, "Nombres de santo y de lugar de la diócesis de Vich", al Boletín de Dialectología Española, XXXVI -Abadía de Sant Cugat del Vallès, 1960-, pág.11).

(3) Ramon d'Abadal i de Vinyals, Catalunya carolingia. II. Els dilomes carolingis a Catalunya (Barcelona, 1926-1952), pág. 225.

(3 bis) "De lo que fue la antiquísima iglesia de Santa Cecilia de Vilafruns,...en el año 1009 'Sancta Coecilia cum suo alode juxta castrum Balciaregno', no queda más que el pavimento de forma rectangular, con ábside semicircular cara al Norte, medio

soterrado y cubierto de malezas, que se halla inmerso en el trajín y movimientos de tierra, dentro de la explotación de sales potásicas allí existente. Por cierto, que la apertura de un tajo o foso junto a la misma, ha permitido la localización de su necrópolis, quedando a la vista las losas de piedra con que se cubrían las sepulturas abiertas en la tierra" (Francesc X. Saba la Sanfont, article "Itinerario arqueològic de Balsareny", al diari Tele / eXprés -Barcelona- 30 octubre 1971).

(4) "Estem davant una senzilla confirmació de béns ja propis o adquirits pel beneficiari, i si en alguna cosa ens sobta el precepte és en el to personal que pren la seva formulació; no és el monestir, sinó Cesari, el directament agraciat, i aquella previsió per a després de la seva mort deixa entendre que el document s'adreça al patró de la fundació, no a la casa fundada. Si aquest era el to de la demanda, com és probable, ens trobem davant un testimoni de l'egocentrisme de Cesari" (Ramon d'Abadal, Els primer comtes catalans -Barcelona, 1958-, pàg. 279).

(5) P. De Marca, Marca Hispanica, ap. 47.

(6) Lluís Monreal i Martí de Riouer, Els castells medievals de Catalunya, II *Barcelona, 1958-, pàgina 206.

(7) Liber Feudorum Maior, I -ed. F. Miquel Rosell, pvre.; Barcelona, 1945-, pàg 232.

(8) S. Sobrequés i Vidal, Els grans comtes de Barcelona (Barcelona, 1961), pàgs, 37 i s.

(9) Liber Feudorum Maior, I, pàg. 231.

(10) J. Rius Serra, pvre.; Cartulario de 'Sant Cugat' del Vallés, II -Barcelona, 1946-, pàg. 158.

(11) Vegeu, si us plau, vol. IV, pàg. 1040.

(12) Id., pàg. 1049, nota 57.

(13) Josep M. Sabala i Sanfont. "La comtessa Guisla de Barcelona: noves dades genealògiques", a Estudis d'Història Medieval, V -Barcelona, 1972-, pàgina 41.

(14) J.M. Sabala i Sanfont, "Los Balsareny en los siglos X y XII", al diari Tele/eXprés (Barcelona), 30 octubre 1971.

(15) Vegeu, si us plau, vol. IV, pàgs. 807 i 815.

(16) Id., vol. IV, pàg. 808.

(17) Arxiu de la Corona d'Aragó; Perg. De Berenguer Ramon I núm. 58.

(18) Id., núm. 87.

(19) Els esmentats cònjuges venen diverses terres als termes del castell de Montfalcó (vegeu, si us plau, pàgs. 432 i s.), les quals eren de propietat exclusiva de Bernat, sembla, per dret de conquesta.

(20) Sabala, La comtessa..., pàg. 34.

(21) Villanueva, Viage Literario, VI, pàg. 194; España Sagrada, Flórez, XXVIII, pàgs. 322-329.

(22) Vegeu, si us plau, pàg. 45, nota 2, i volum III, pàg. 740.

(23) Arxiu Capitular de Vic; calaix 9, Episcopologi, volum II, perg. núm. 46. Testament publicat íntegrament per Sabala, a La comtessa..., pàgs. 39-42.

(24) "De Ramon Guifré, en tenim la primera notícia el 29 d'agost de 1023 (Marca Hispanica, apèndix, doc. 197), en la qual data els comtes de Barcelona Berenguer i Sança venen a Ramon,

fill de Guifre, un alou consistent en terres i vinyes a Montjuïc i cases amb terres que tenien a la ciutat de Barcelona, situades prop del castell de Regomir, per tres-cents sous d'argent òptim. El 21 d'octubre de 1029, juntament amb la seva mare Ingilberga (ACA; perg. de Berenguer Ramon I. núm, 79), venen als esposos Senfred i Trasgonça, terres i molins en el terme del castell de Copons que els Balsareny tenien 'per aprisione vel parentorum'. Mort solter l'abril de l'any 1035 (Arxiu de Montserrat; pergamins de Bages, núm. 1360), nomena marmessors la seva mare Ingilberga, el seu germà Guillem, ardiaca, i l'altre germà Bernat, i ho deixa tot a la seva mare mentre visqui; després de la seva mort, els seus béns resten assignats als germans sobredits. Concedeix a un nebot seu anomenat Ramon (un fill de la seva germana Ermessenda?) la seva mula amb el fre i la sella" (Sabala, La comtessa..., pàgs 34 i s.).

"Murió soltero en 1035 y en su testamento lega sus bienes entre su madre y hermanos, Bernat y Guillem, arcediano de Vic en aquella epoca. Hay una cláusula que dice textualmente: 'El mencionado Ramon, 'guardador de la espada llamada Tizona, mandoó a sus albaceas que la tuvieran hasta que el Conde Berenguer su señor les diera 1.000 sueldos'. Este documento, inédito hasta la fecha, procedente del archivo de Montserrat, es el segundo encontrado en el cual esta espada famosa que posteriormente fue del Cid Campeador, era de la propiedad de los Condes de Barcelona, como ya lo habían hecho notar otros historiadores" (Sabala, Los Balsareny...).

(25) "...Enric, esmentat en el testament de la seva mare, en

el qual aquesta lliura un alou de Corró a la canònica de la seu ausetana en sufragi de la seva ànima i de la del seu fill Enric" (Sabala, La comtessa,..., pàg. 35). ((25 bis)*)

(26) Liber Feudorum Maior, I, pàgs, 185 i s.

(27) "...Item, conveniunt predicti fratres ad iam dictos comitem et comitissam ut cum Guilielmus predictus, Ausonensis episcopus, obierit, si ipsi castellani qui modo tenent predictos castros moriuntur aut in vita eorum perdiderint iam dictos castros per quaecumque modum, predicti fratres, aut qualiscumque vivus, sit ex illis, non mittant castellanum vel castellanos in predictis castris sine consilio et voluntate predicti comitis et comitisse..." (Id., pàg. 187).

(28) Sobrequés, ob. cit., pàg. 93.

(29) "... Et ego Bernardus et Miro Riculfi non vetabo vobis potestatem de ipso castro quod dicitur Balçaren, et de ipso quod dicitur Galian cum omnibus edificiis que modo sunt in predictis castris vel deinceps fuerint, sed dabo eam vobis per quantas vices vos ambo, predicti comes et comitissa, requisieritis ipsam potestatem ad me..." (Liber Feudorum Maior. I, pàg. 189)

(30) Liber Feudorum Maior, I, pàg. 189.

(31) Id., II, pàg. 95.

(32) Possiblement, la llargada d'aqueix període -indicat pel reverend Francesc Miquel i Rosell, a Liber Feudorum Maior, II, pàg.

(25 bis) Dates indicades per monsenyor Eduard Junyent, a Juris diccions i privilegis de la ciutat de Vich (Vic, 1969), pàg. 21

51- escau de reduir-la del 1063 al 1068, car hem pogut observar que el 1063 la mare, Adaledis, és indicada com viva ("cui somus"), mentre que en el document, que ara apuntem en el test s'expressa, d'Adalez, "cui fui".

(33) Liber Feudorum Maior, II, pàgs. 87 i s.

(34) Id., pàg. 104.

(35) Id., I. pàg. 191.

(36) Id., pàg. 305

(37) Id., pàg. 338

(38) Id., pàg 205

(39) Id., pàg 444

(40) Id., pàg 184

(41) Id., pàg 312

(42) Id., pàg. 130.

(43) F. Udina Martorell, El 'Llibre Blanch' de Santas Creus (Barcelona, 1947), pàg. 23.

(44) Antoni Fladevall, pvre. "La verdadera filiación de Berenguer Seniogred de Lluçà", al Boletín Arqueológico (Tarragona. 1966). pàg. 80.

(45) Arxiu parroquial de Moià, núm. 23 (Falsareny, núm.2).

(46) Arxiu de l'Estany; Cartulari en pergami; Capbreu de la Sagristia: foli 44.

(47) Id., foli 43.

(48) Íd., foli 44.

(49) Jòaquim Miret i Sans, Les cases de Templers y Hospitallers en Catalunya (Barcelona, 1910), pàgina 329.

(49 bis) Antoni Pladevall, "Dues llistes de parròquies del Bisbat de Vic del segle XII", a Boletín Arqueológico (Tarragona, 1971-1972), pàg. 300.

(50) Cartulario 'Sant Cugat', III, pàg. 443.

(51) Íd., pàg. 446.

(52) Monsenyor Eduard Junyent, Diplomatari de Sant Bernat Calvó (Reus, 1956), pàg. 97.

(53) Ferran Valls Taberner, "Diplomatari de St. Ramon de Penyafort", a Analecta Sacra Tarraconensia, V (Barcelona, 1929), pàg. 261.

(54) "Segurament que aquest és el mateix molí que hi ha, avui, vora Navars, conegut pel molí de la Riera del Castellet" (Joan Serra Vilaró, prev., Baronies de Pinós i Mataplana, III -Barcelona 1950-, pàg. 113).

(55) J. Rius Serra, pvre., Rationes Decimarum Hispaniae, I (Barcelona, 1946) pàg. 225.

(56) S. Albertí, Diccionari biogràfic, I (Barcelona, 1966), article "Balsareny, Bernat de".

(56 bis) Monreal-De Riquer, ob. cit., II, pàg. 207.

(57) Manuel Torres y Torrens, "Memorias o apuntes sobre la Torre del Preny y castillo de Balsareny", a Memorias de la Academia de Puenas Letras, III (Barcelona, 1880), pàg. 249.

En l'actualitat, el Mujal s'integra en el municipi de Navars, Argençola en el de Castellnou de Rages i Serrassans ("Serra de

Sancio": s. XIII) en el de Sallent de Llobregat.

(58) Gran Enciclopèdia Catalana, III, article "Balsareny, baronia de".

(58 bis) Monreal-De Riquer, ob. cit., II, pàg. 207.

(59) J. Iglésies Fort, El fogaje de 1365-1370 (Barcelona, 1962), pàg. 107.

(60) "En los días de vigencia del fogaje que nos ocupa, la casa de Peguera estaba constituida por Balsareny, Espunyola, Peguera y Ferrens de Vallcebre de Cercs, con una superficie de unos 120 km². Dado que la tasa que se le aplica es de 110 fuegos, su densidad de población es de 0,91 fuegos por km². No formaba un núcleo territorialmente compacto y se dividía en tres manchitas situada una en el Bages (Balsareny), en sus mismos límites con el Berguedà, y las otras dos en esta última comarca, una aguas abajo de la sierra de Queralt y otras aguas arriba

"Mujalt, que también apareció como perteneciente a la casa de Peguera, tiene en el texto apreciación particular. El Lluçanès no había sido aún adquirido por la casa indicada en los días de confección del fogaje. Pertenecía entonces, según reza el texto, al vizconde d'Illa. Lo era Bernat Guillem de Fenollet, el cual debía haber muerto en 1376. El día 1 de abril de este año, Pere Galceran de Pinós y su esposa Guilleuma, como sucesora de Bernat Guillem de Fenollet, enajenaron a favor de Ramon de Peguera el castillo y término de Lluçà" (Íd., pàg. 41).

(61) Iglésies, ob. cit., pàg. 83.

(62) "Balsareny de Segarra (o Balsarell). Masia i antiga quadra del terme municipal de Veciana (Aneia), al límit entre

l'altiplà de Calaf i la ribera del Sió (Segarra). Inclosa inicialment dins la província de Lleida, fou agregada a mitjan segle XIX al municipi de Durban, de la de Barcelona. Depèn de la parroquia de Vilamajor dels Prats" (Gran Enciclopèdia Catalana, III)

(63) Arxiu Corona d'Aragó; Memorials de Carbonell, volum XXV. Curie 23. 1367-1368. (Dada facilitada per J.M. Madurell i Marimon.)

(64) P. de Bofarull, Colección de Documentos inéditos, VII, pàg. 267.

(65) Rafael Tasis, La vida del rei en Pere III (Barcelona, 1954), pàg 284.

(66) Monreal-De Riquer, ob. cit., II. pàg. 207.

(66 bis) Lluís Domènech i Muntaner, La iniquitat de Casp i la fi del comtat d'Urgell (Barcelona, 1930) pàg. 56.

(66 ter) Vegeu, si us plau, vol. IV, pàg. 813.

(67) "Itinerari del rei Joan I", a Estudis Universitaris Catalans, XIV (Barcelona, gener-juny 1929), pàgina 162.

(68) "E axi fets nos apperellar flaons de let e de formatges e crema. Pero, molt cara companyona, manats a Marcutoxo que'l dit divendres mati vaia concertar als boschs de Poses e dels castells de Muntbuy e quan haia concertat que ns isca al camí ab tots los cans e monteros, per tal que ans que entrem axi puxam caçar lo porch" (Id., pàg. 163).

(69) Josep M. Roca, "Johan I d'Aragó", a Memòries de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, XI (1929), pàg. 290.

(70) Albertí, ob. cit., article "Peguera, Andreu de". Notes marginals: el 1255, un Galceran de Pinós va comprar un cavall a

R. de Peguera, fill de G. de Peguera (Joan Serra Vilaró, *Baronies de Pinós i Mataplana*, II -Barcelona, 1957-, pàgina 441); dos anys després, "G. de Pagaria, et R. filius eius", establiren un compromís amb el mateix Galceran de Pinós (Id., pàg. 338). El 29 d'agost del 1351, Guerana -vidua d'Eiximén de Peguera, donzell, i tutora del fill comú Pere Berenguer de Peguera- prestà homenatge a Galceran de Pinós per la castlania de la vila dels Prats i del Castell de la Manresana que li posseïen en feu; residien a Ripoll (Id., I -Barcelona, 1930-, pàgina 435). El 1356, Ramon de Peguera, fill d'altre -ja difunt- Ramon de Peguera, pels feus que tenia al castell de Gòsol, prestà homenatge -per mitjà del seu tutor, Ramon de Merlès- a Pere Galceran de Pinós (Id., pàgs. 162 i 412). El 1370, Pere Galceran de Pinós havia manllevat 42.000 sous barcelonesos a Ramon de Peguera (Id., pàgs. 187).

Les famílies Peguera i Galceran de Pinós emparentaren: el 1438, Ramon de Peguera era oncle de Galceran de Pinós (vol. IV. pàg. 813).

(70 bis) "Nicolau Pinyana, oficial de Berga, a instàncies del procurador senyor Andreu de Paguera, havia excomunicat Pere Tomich habitant en la vila de Bagà, per quant devia al senyor Ramon de Paguera un censal de 17.500 ss. Als 22 d'agost de 1387, fra Berenguer, abat del monestir de S. Pere de la Portella, vicari general del bisbe d'Urgell, manà als canonges i preveres de Lillet i al rector de 'castelar den uch' que no tinguessen el dit Tomich per denunciat ni excomunicat per la rao predita, ...ja que no estava obligat a pagar dit censal..." (Serra Vilaró, *ov*, cit., I, pàg. 477).

(71) Albertí, ob. cit., article "Peguera, Andreu de". "En el mas antiguo de los 'capbreus' conservado en la curia de Sallent, el cual corresponde al 1511: 'Procesus feudorum seu capi**u** brevationis Regis Martinis', hay: 'Sunt vel referuntur instrumenta oblata ad ostendendum ea que dictus Andreas de Pagaria possidebat in feudum pro domino rege et ex eis constat quod castrum de Balsereny et mixtum imperium et jurisdictio omnis civilis et alia quolibet excepto mero imperio in casu mortis, que regi compete**ba**t in eodem castro de Balsereny'" (Torres, ob. cit. pàg. 254).

(72) Domènech, ob. cit., pàgs. 122 i 125.

(73) Volum IV, pàg. 816.

(74) Martí de Riquer, Història de la Literatura catalana, II (Barcelona, 1964), pàg. 594.

(75) Volum IV, pàg. 813.

(76) Serra Vilaró, ob. cit., I, pàg. 225.

(77) Document sense indicació de data: " De e sobre un censal mort de annual pensió de XXV llrs., pagadores cascun any a primer die de maig, e de propietat de VIIM sols, e encara sobre les pensions de aquel degudes, lo qual censal devalla de aquel censal mort de pensió anual de IIIIM sol. e de propietat de XXXXVIIIIM sol., venut per lo noble Mossèn Pere Galceran de Pinós e dona Na Guillema q.º, muller sua, e certs singulars de la baronia de Mataplana al honorable En Ramon de Paguera q.º, senyor de la baronia de Luçanès en pertid del qual qui seria la propietat dels dits VIIM sols. succeheix vuy en Pere Miquel, pubill, fill de honorable Mossèn Guillem de Paguera, senyor del

Castell de Balcereny, per lo dit pare seu heretat e altres coses deval contengudes són estats fets, concordats e evençuts entre lo molt noble e gran baró mossèn Bernat Galceran de Pinós, vescomte de Illa e de Canet e senyor de les baronies de Pinós e de Mathaplana e de la Portella e les universitats dels Castells, villès e lochs de les dites baronies e singulars de aquells, de una part, e la honorable madona Aldonça, muller de dit honorable Mossèn Guillem de Paguera, tudriu del dit Pere Miquel, fill seu, de la parte altre" (Íd., pàgina 450).

(78) "Margarida, muller del molt noble senyor En Glaceran Galceran de Pinós, àlias de Fonollet, per la g. de D. vescomte d'Illa i de Canet, senyor de les baronies de Pinós, de Mataplana, de Portella i de Lluçà, 'habente de eadem donationem a nobili Raymundo de Pegueria q.º' i Beatriu, muller del noble Francesc Galceran de Pinós, germà de dit Galceran G. de Pinós, senyor de la baronia de Milany, constitueixen procurador seu el donzell Eymeric de Sallent, domiciliat a Manresa, per a aprovar i confirmar per elles el compromís fet pel referit vescomte, d'una part, i el cavaller Bernat de Paguera, domiciliat a Manresa, i Maria sa muller com a tutora d'Uguet de Paguera, impúber, de l'altra, per les causes i raons expressades en el compromís fet a Manresa, el 10 de novembre de 1449, davant del notari Jaume Guitart. Indubtablement, es tractaria de la baronia de Lluçà; car acaben elles jurant, pels quatre evangelis, que ni amb pretext del dot o esponsalici ni de qualsevulla altre dret pretendran res sobre dita baronia. A Bagà als 27 de novembre de 1449" (Serra vilaró, ob. cit., I, pàg. 451).

El 1442, el cavaller Bernat de Paguera, domiciliat a Manresa,

comprà el feu de Vallariola, en la baronia de la Portella (Íd., pàg. 436).

(79) Serra Vilaró, ob. cit., I, pàg. 436.

(80) Albertí, ob. cit., article "Paguera, Pere Miquel de".

(81) "Al molt honorable senyor En Luis dez Far. Molt honorable senyer, Jatsie lo honorable En Pere Miquel de Paguera de aço vos haja scrit, encara vos pregam e encarregam com mes podem de continent de nit o de dia aneu al castell de Balsareny e stigau en custodia de aquell. Car sentiments nos son dats que no sta prou be e los enemichs vetlen sobre ell. Per res no haja falla com sie perill en la triga. E tingueus la Santa Trinitat en sa proteccio. Data en Barchinona a XX de octubre del any Mil CCCCLXIII.- P. de Felloch. -Los deputats del General et cetera" (Bofarull, ob. cit., XXIV. pàg. 191).

(82) Bofarull, ob. cit., XXIV, pàg. 419.

(83) Albertí, ob. cit., art. "Peguera, Andreu de".

(84) Monreal-De Riquer, ob. cit., II, pàg. 207.

(85) Gran Enciclopèdia Catalana, III, article "Balsareny, baronia de".

(86) Joaquim de Camps i Arboix-Francesc Català Roca, Les cases pairals catalanes (Barcelona, 1965), pàg. 136.

(87) "Golpe cruel para el ejército de Felipe V fue el redibido en Balsareny por el coronel Palomino, coronel del regimiento de León, fuerte de 700 hombres. "Al entrar en el lugar, el día 11 de Enero, tomaron presos los Jurados, por razón que no habían llevado el dinero que les tocaba por la contribución que habían tasado" -dice Castellví (VI, 21)- ; "dieron los vecinos

aviso a los lugares de los alrededores de lo que ocurría".

Prats, subveguer del Llusanés, juntó todos los somatenes de aquellas vecindades, yendo a tomar posiciones con 600 hombres en las montañas que cercan el lugar. Reunidos ya 2.000 hombres al amanecer del día 12, principió a tirotear los centinelas de Palomino. No se atrevió éste a forzar el cerco en la tarde de aquel día, que hubiera podido salvarle, tal vez al notar que en partidas sueltas acudían los miguelotes. El día 14, por la mañana, ya se presentó el coronel Ferrer con 300 hombres de su regimiento, y con ellos gran golpe de somatenes. Intimóse a Palomino la rendición, que contestó por escrito diciendo: "Mucho me admiro que sabiendo que es el regimiento de León el que está defendiendo la villa con su coronel Palomino, a quien toda la Europa conoce, no consideren que antes de entregarse se quemará en vivas llamas". Ferrer replicó dando el asalto por la parte de la iglesia, en donde encontró la muerte el capitán Domingo, hermano de Ferrer. Rechazado el ataque, pero rehecho pronto, se volvió a embestir, siendo esta vez la acometida por todas partes. Forzando el lugar, Palomino mandó a los granaderos que lo incendiaran, retirándose todos a la iglesia, en donde a las dos horas se pedía por Palomino capitulación, que le fue concedida, quedando la guarnición prisionera de guerra, en número de 633 soldados, habiendo tenido en su defensa 27 muertes y 32 heridos, siendo las pérdidas de los sitiadores de 17 muertes y 26 heridos. Llegaba a las dos horas de la rendición el Marqués de Poal con 1.500 hombres y a tiempo de recibirse la noticia de que había salido de Manresa una fuerte columna en auxilio de Palomino. Ordenó Poal

que se evacuaran los prisioneros para Cardona mientras el tomaba posiciones"" (S. Sanpere Miquel, Fin de la Nación catalana -Barcelona 1905- pàg. 308).

(88) S. Albertí. L'Onze de Setembre -Barcelona, 1964-, pág. 202.

(88 a.) "Excmo. Sr.

"Dn. Joseph de Martin y Descatllar, Seror jurisdiccional de la Baronia de Balsareny del Corregimiento de Manresa.

"Con la mayor veneración representa a V. E. que no obstante que el Sr. Rey Don Pedro otorgo a sus antepasados con real privilegio de 30 de Enero de 1365 la jurisdicción Civil y el Mixto Imperio solamente, confirmandolo el Sr. Infante Dn. Juan en 7 de Septiembre de 1369. Pero en 13 de Julio de 1599 el Sr. Rey Dn. Felipe les concedió la Criminal con el Mero y Supremo Imperio en feudo y por remuneración de servicios hechos a la Real Corona en cuya conformidad se dió en 30 de Enero de 1654 Investidura a Marianna de Martin y de Corregia abuela del Supte., y este ha nombrado hasta ahora Regidores para el gobierno político y economico de la expresada Baronia y Bayles y Sos-Bayles para el ejercicio de dicha Jurisdicción..."

Aquesta instància fou informada així per la Reial Audiencia, el 13 d'Abril del 1740: "Habiendo justificado el Suplicante pertenecerle la Jurisdicción Civil y Criminal, Mero y Mixto Imperio en el Castillo y Término de Balsareny y lugares de Serrasans y Argensola, no deben contribuir sus vecinos al sueldo de Corregidor de Manresa así y como está determinado por punto General".

(88 bis) "De ser un montón de ruinas se libró afortunadamen

te el castillo de Balsareny cuando el el año 35 pegáronle fuego los de aquel pueblo, contra la idea que tenían del Barón y en odio a la sujeción alguna. Sufrió mucho por el devorador elemento, pero quedó lo principal o el cuerpo del edificio " (Torres, ob., cit., pàg. 257).

(88 ter) Memòries de Ramon Gamisans Subirana, nascut a Balsareny als 17 Març de 1822.

(89) Gran Enciclopèdia Catalana, III, art. "Balsareny, baronia de".

El títol marquesal d'Alòs fou concedit el 1736, per Carles VII de les Dues Sicilies (futur Carles II d'Espanya). Esdevingué títol espanyol el 1864.

(90) "Els Alòs tenen lloc assenyalat en la història de Catalunya. Antoni d'Alós i de Rius (1693-1780), militar, fou il·lustre botifler ajudant de Felip V; entrà a Barcelona el dia 11 de setembre de 1714 al front de les tropes franco-filipistes vencedores. Deixà escrit un suculent reportatge de l'actitud serena i digna de la ciutat retuda. Prengué part en totes les campanyes d'Itàlia del temps; fou capità general de Mallorca i rebé del rei Carles III (1736) el títol de marquès.

"Josep Francesc d'Alòs també fervent filipista, rebé el delicat encàrrec d'exercir la primera Regència de la Reial Audiència de Catalunya, immediatament nascuda del Decret de Nova Planta, i conegué moments en què, malgrat la seva filiació cesarista, hagué de reaccionar en català davant de les arbitrarietats comeses pels de dalt i, sobretot, pels subàlterns de tots els rams; fou el primer marquès de Puerto Nuevo i vescomte de Bellver.

"Josep Maria d'Alòs i de Mora (1765-1844) fou també militar. Es distingí en la guerra napoleònica, exercí de capità general de Mallorca i en funcions de ministre de la Guerra formà part d'un dels efimers Governos producte del caprici de Ferran VII, en substitució del general Eguia, caigut en desgràcia; es tractava de la darrera formació ministerial absolutista que precedí el trienni llibera (1821)" (Camps i Arboix, ob. cit., pàg. 136).

Nota: respectem ací l'accentuació aguda del cognom, encara que, d'acord amb la tònica normal de pronunciació el cognom és Alòs, i no pas Alós.

A Gran Enciclopèdia Catalana. I (Barcelona, 1969), consten les notes biogràfiques de:

- Joan d'Alòs i Serradora (Moià, 1617-Barcelona, 1695), metge; ciutadà honrat de Barcelona; diputat i conseller de la Generalitat; conseller tercer de Barcelona; etc. Fou pare de:

- Josep d'Alòs i de Ferrer (Barcelona, 1653-1720); catedràtic de dret civil a la universitat de Barcelona; s'exilià a Castella; el 1712 tornà a Catalunya com a successor de Berwick; del 1714 al 1716, membre de la junta de justícia i govern provisional, organisme superior a Catalunya; des del 1716 ocupà una auditoria de l'Audiència; etc. Fou pare de:

- Antoni d'Alòs i de Rius (Moià, 1693- Barcelona 1780), de qui ja hem transcrit alguns trets; germà seu fou:

- Josep Francesc d'Alòs i de Rius (Barcelona 1689-?), ja, igualment, documentat a grans trets; relator de la Superintendència, el 1714; alcalde major del corregiment de Barcelona, el 1718; corregidor perpetu, el 1720; president de l'Audiència barcelonina; ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres, el 1752.

-Josep d'Alòs i Bru (? 1730-Calella, 1800); marquès d'Alòs i tinen militar; fill d'Antoni d'Alòs i de Rius; fou governador de Jaca i, després, d'Alacant; per dues vegades, capità general d'Aragó.

-Joaquim d'Alòs i Bru (Barcelona, 1746-Lima, 1826/1827); militar; corregidor de Chaianta (actualment, Bolívia), hagué d'enfrontar-se a l'aixecament indígena, el 1780; fou processat com a responsable dels aldarulls i absolt; governador i intendent del Paraguai; etc. Fill seu fou:

-Josep M. d'Alòs i de Mora (Ciutat de Mallorca, 1765-Madrid 1844); marquès d'Alòs, de qui ja hem reproduït algunes dades.

(91) Assenyalem el treball de Torres i Torrens indicat a la nota 57. Com conferència, fou llegit el 28 de febrer del 1872, encara que trigà vuit anys a ésser publicat. S'hi diu (pàg.256): "En los pavimentos de los salones de Balsareny no crujía ya férrea armadura al pasear por ellos su dueño; pero tengo muy presente la pintura que cuando niño se me trazaba de aquel Barón, con su casacón ancho, calzón corto, medias de seda y zapatos con sendas hebillas de plata, grave, sesudo, y no atreviéndose nadie a una pieza de caza por todo el cerro del castillo a la redonda en que exclusivamente dominaba, como para indicio o muestra de su perdido poderío. " "...Me llamaba mucho la atención el que percibiera una gallina por cada día del año, lo cual, fuese mera percepción enfitéutica o proviniese de pleito-homenaje, era por mí atribuido a lo último. Me chocaba tanto más, cuando en ciertos contratos de enfiteusis que en aquel país tratábase de formalizar no se quería acceder ni a un pollo por entrada; cosa decían que

rebajaba al enfiteuta, y éste traducíá por señal de ignominioso vasallaje que debía ser para siempre acabado."

(92) "A pesar de sus paredes exteriores de cerca de dos metros de espesor y de uno en lo más alto, amenaza desmoronarse paulatinamente por la acción del tiempo y de las circunstancias. Hay que notar que durante la guerra de los siete años los defensores de la reina Isabel lo convirtieron en fuerte, y dejó a vuestra consideración los destrozos que, sobre los ocasionados por el incendio, padecería el monumental castillo. Truncados sus adornos y en sensible desperfecto las ventanas, alineadas y bien distribuidas, señalan lo que fue ostentosa morada de poderoso barón" (Torres, ob. cit., página 257).

(93) Josep Guitart, prev., "Geografia comarcana. Balsareny", al Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Puges, núm.

133 (Manresa, novembre 1929), pàg. 355. Josep Iglésies, a Enciclopèdia de L'Excursionisme, I (Barcelona, 1964), pàgina 391.

(94) Camps i Arboix, ob. cit., pàg. 136. No ens sembla del cas d'esmenar res de la dienda que transcrivim, pel fet que tinguem notícia d'altra important col·lecció -més completa, quant als anys- de paper segellat: la dels germans A llende de Barcelona.

(95) "Sortint de la població cap al nor-est i després de travessar la riera s'inicia la pujada pel que ja havia estat camí primitiu del castell, a trams tallat a la roca i a trams empedrat amb lloses enormes i irregulars. Aquest camí salva del desnivell per mitjà de corbes i de graonades, i es conserva en un trajecte més gran que en cap altra de les nostres fortaleses. Corre sempre pel vessant que mira al poble; i, a penes s'ha iniciat la pujada, ens trobem davant d'un petit fortí rectangular amb dues torres rodones en cantonades, l'època de les quals és impossible de precisar. Aquest fortí és anomenat popularment La Torreta; i malgrat el seu solid aparell, no creiem que pugui ser una posició avançada del castell, ans probablement és de temps molt més moderns.

"Arribem al cim, convertit en planell gràcies a la construcció de murs de terraplè en aquelles parts en que el desnivell ho exigia. El camí volta la capella i va a buscar la porta del castell, que és a la façana oposada al vessant pel qual hem pujat.

"La planta del castell de Balçareny forma un rectangle, el costat occidental del qual és lleugerament deformat, ja que la línia d'aquest es trenca a la seva meitat en un angle molt obert,

gairabé imperceptible. Aquest nucli regular, concentrat, és de caràcter residencial, estava inclòs dins d'un recinte més ample, de simple muralla amb torres cilíndriques a les cantonades. De Torres i muralla queda avui només la part baixa, que forma un muret o parapet. L'amplada de l'albacar així determinat és molt petita, ja que en alguns llocs no passa de tres metres la distància entre el mur exterior i el del nucli central.

"Es notable la semblança que existeix en l'aspecte exterior entre aquest castell i el de Montesquiú. Tots dos formen un bloc quadrangular amb pati central, sense torres i amb merlets al mateix nivell a les seves quatre cares. Fins poden apreciar-se en tots dos anàlogues etapes constructives.

"En el de Balçareny hi ha vestigis de la seva existència ja cap allà al segle XII. En aquell temps ha de correspondre el recinte exterior amb les torres cilíndriques que tenia a les cantonades, i de la mateixa època deuen ser les filades més baixes del mur nord, amb les seves sageteres de doble vessant. També té caràcter romànic la planta baixa del pati, com veurem tot seguit.

La resta correspon a una reconstrucció feta durant el segle XIV, amb carreus de pedra vermellosa i grisa. Els merlets són dels inconfusibles d'aquesta època, proveïts de garfis a les cantonades. Fruit de la moderna restauració, són les vistoses finestres coronelles, d'estil gòtic. Com a detalls que han de cridar l'atenció a l'exterior de l'edifici, anotarem una barbacana correguda, a manera de gran cornisa, sota els merlets. I a la façana de ponent, una poterna oberta en el mur a l'altura del pis

principal, amb senyals d'haver donat sortida a un pontet, potser llevadís. Suposem que devia servir per sortir des de l'interior de l'edifici al camí de ronda de l'amurallament exterior, avui caigut, i per tant ens permet calcular exactament l'altura que tenia aquesta muralla desapareguda. La seva elevació devia ser de dos terços de l'altura de l'edifici central.

"Ja hem observat abans que la porta principal es troba al costat oriental i en el seu centre. Es una d'aquestes grans portals amb enormes dovelles en ventall que trobem arreu des del XIV. Per ells s'entra en una entrada curta, que dona pas al pati. Aquest és rectangular, d'acord amb la planta general. Té arcs a les seves dues plantes, als costats i al fons, tots de mig punt: els del pis inferior són d'arrencada baixa i d'època romànica; els del superior, més esvelts, ben aparellats, amb impostes lli- ses a les arrencades, són molt més tardans, potser ja del segle XVI.

"Arribem a la planta noble per una escala descoberta i d'un sol tram, a l'esque-

rra de l'entrada. A l'altre costat hi ha un pou senzill sobre la indispensable cisterna.

"Aquest pati determina les quatre cruixies en ouè es distribueixen les dependències de la casa. A la planta baixa són d'arcs apuntats transversals, molt poc distants entre si, que devien sostenir sostres de bigues substituïdes modernament per voltes de rajoleta. Els sostres dels salons de la planta principal eren enteixinats" (Monreal-De Riquer, ob. cit., II, pàgs. 207 iss)

(96) "A l'extrem sud del cim del tossal i a pocs metres del principal edifici hi ha l'antiga capella arrezerada dins el recinte exterior que fins allí es prolongava. Es tardana dins de l'art romànic i molt senzilla: d'una nau amb absis semicircular volta de canó apuntat, portat de mig punt d'arc doblat, sense ornamentació, i finestres de doble vessant. Fou ampliada amb una gran capella barroca, coberta amb cúpula, sens dubte per destinar-la a panteó familiar, ja que s'hi va col·locar una tomba en la qual, segons la inscripció tardana, hi ha les restes d'un Martí, primus dominus castri baroniae de Balcereni" (Monreal-De Riquer, ob. cit., II, pàgina 211).

(97) "La mentada ermita romànica, del siglo XII, de una sola nave, con bóveda ligeramente apuntada, portada al Mediodia de gran simplicidad, hoy tapiada, ventanas de doble abocinado en la parte sur y en espadaña, se conoce hoy por su culto a la Virgen ... fue dedicada la capilla a los mártires cordobeses san Iscle y santa Victoria, de extendida devoción en Cataluña por aquellos siglos. Recientemente ha sido restaurada por el Servicio de Reconstrucción de Monumentos de la Diputación Provincial de Barce-

lona" (F. X. Sabala, art. cit.)

(98) "El senyor de Balsareny volia aixecar el castell, però no comptava amb prou gent i amb prou cabals. No sabia com sortir-se sel cas i va fer un pacte amb el diable que li havia de fer un castell amb cent cambres i rebre en paga l'ànima d'un dels seus vassalls. El diable va treballar amb gran pressa i en sis dies va acabar gairebé el castell, que ja tenia noranta-nou cambres, i li mancava fer-ne una per a donar l'obra per enllestida. El senyor va penedir-se del compromís contret i li va doldre d'ha ver de lliurar l'ànima d'un vassall al diable, i cap al tard del sisè dia va posar al castell una imatge de la Mare de Déu perquè el salvés del compromís. I heus aquí que, a mesura que el diable anava treballant amb gran diligència, la Mare de Déu li anava desfent l'obra, les pedres per elles matèixes tornaven a la pedrera, i per més que treballés el diable l'obra sempre estava igual. La masega va durar fins que el diable va comprendre que una mà divina li contrariava l'empresa, i va abandonar-la.

"Perquè mai per mai el diable no pogués reclamar l'ànima de cap vasall, el senyor de Balsareny mai no va fer acabar la cambra que feia cent, i així el castell mai no va estar acabat. Diuen que no hi havia cap altre castell amb tantes cambres, i d'ací que hom l'anomenés també el castell de les noranta-nou cambres.

"La imatge de la Mare de Déu del castell de Balsareny s'ha venerat fins ara.

"Contada per Joan Martí, de Manresa)" (Joan Amades, Folklore de Catalunya. Rondallística -Barcelona, 1950-, pàg.1412).

(99) Amades, ob. cit., pàg. 1412.

(100) "Pero, sin duda, la leyenda más original y menos conocida es la que tiene relación con la cárcel del castillo (lóbrega mazmorra que se conserva en su primitivo estado en uno de los ángulos de la planta baja del mismo). Se trata de un prodigio atribuido a la Virgen de Salselles, del Obispado de Vic, sobre la liberación de un tal Miralt de Portella prisionero del castillo de Balsareny. Este la invocó fervorosamente, y el día 6 de febrero de 1567, la Virgen le facilitó la fuga, sin ser visto por los guardias del castillo" (Mireia Claverol, "Balsareny: un castillo legendario en proceso de revitalización", al diari El Correo Catalán (Barcelona, 21 abril 1974). Val a dir que aquesta llegenda es presa d'un miracle explicat pel P. Narcís Camós, en el seu Jardín de María (Barcelona, 1657).

(101) "El castillo de Balsareny... alineado defensivamente con los de Súria y Cardona, parece vigilar el meandroso y tranquilo discurrir del Llobregat desde su situación preeminente en una elevación cónica, sobre el valle de este rio. Este emplazamiento, si bien no excesivamente elevado, permite divisar desde sus murallas... 'en un día claro' (no siempre se tiene suerte) un 'tros de terra' de cada una de las tres restantes provincias catalanas y, desde lo alto de los 'merlets' que coronan todo el castillo, una espléndida panorámica pirenaica del Port del Comte al Puigmal" (Claverol, art. cit.)

10 EL SERRAT DEL MAURICI

(.) En front del Castell de Balsareny hi ha una elevació coneguda pel nom de "Serrat del Maurici", amb les ruïnes d'un fortí. Devem a J.M.Sabala el coneixement d'unes memòries, inèdites, del balsarenyenc Ramon Gamisans i Subirana (nat el 1822), que informa: "Poc després (del Nadal de 1838) vingué força de sapadors i una Brigada de muls i es començà a construir un castell en un serrat

que hi ha sobre el poble;els treballs de la seva construcció duraren bastant temps.Llavors vingué de guarnició una companyia del batalló del Júcar,una me

na de miqueletes,molt ben vestits i equipats a la francesa.El castell quedà ben artillat.No fa molts dies(1895)vareig pujar a dit castell i vegí que era una runa,de manera que baixant la costa vareig veure un camé de ferro,anomenat de mar,que durant la última guerra segurament l'estimbaren costa avall" Un dels capitans que prengué posició al Serrat del Maurici,el 1839,fou el carlí comte d'Espanya.

Se sap que a finals de la passada cetúria el camó fou venut per ferro vell.

11 R. GARCIA

(.) El D. Roque Garcia de la Encina nasqué el dia 16 d'agost de l'any 1737 a la vila de Vega de Valdetronco,província de Valladolid.

S'han trobat documents que proven que era fill d'Urba Garcia i de Maria Diez.El l però,se signava no Garcia Diez,sinó Roque Garcia de la Encina substituint el seu nom matern Diez pel de la seva àvia,també materna,de la encina,segurament per que volia que constés el seu origen nobiliari.

En temps del Pontificat o Episcopat del Bisbe Sarmentero,vingueren aquí importats per ell,una grossa fornada de joves estudiants paisants seus,com el nostre D.Roque,o bé d'altres diferents poblacions de Castella els quals col.locats en son palau com a patges o familiars de sa senyoria,seguien els estudis en el nostre Seminari i,una volta ordenats,els més d'ells es quedaren a la nostra Diòcesi.(foren uns vint-i-quatre).El Dr. Casadevall - Canonge i Arxiver del Capítol de Vic - diu que s'explica que vingués aquí tanta gent castellana,en temps del Bisbe Sarmentero,primer per la llargada de son pontificat (1752 - 1775), segon,perquè pel que es col.legeix de les escriptures de l'època d'aquest senyor Bisbe,li agradava tenir una Cort pontifical molt rumbosa,puix al Palau s'hi troben:"Pajes,Maestro de Pajes,Capellán de honor,Mayordomo,etc.";tot servit per persones distintes,i,finalment,perque col.locant a tothom aviat,també necessitava sovint substituïts.

El doctor Roque Garcia fou un dels primers patges del Bisbe essent un jove net d'uns quinze anys.

D. Roque Garcia

En 1764 va anar a Sant Pere de Montgrony o Gombreny (que és una mateixa parròquia). Hi va passar 11 anys en aquest poble i ja va començar una gran obra (una església). Però havent sofert una forta persecució es veié obligat a deixar la parròquia i passà de Rector a Balsareny. Passà a Balsareny als 38 anys d'edat.

El 15 de setembre de l'any 1775 fou publicat l'Edicte de les oposicions als Curats de Balsareny, la Vola i Sant Martí Sacalm. El D. Roque Garcia prenia possessió del Curat de Balsareny amb que havia estat agraciat.

Notis com ell, tot i essent ben castellà, escriu en català tot el que té caràcter parroquial, com parlaria també en català, que coneixia molt bé pels llargs anys de convivència en la nostra terra.

Tant bon punt el doctor Roque hagué pres possessió del seu Curat de Balsareny, va començar les obres de la casa rectoral "indecorosa per habitar-la el Rector". La feu una de les millors rectories del nostre Bisbat.

Que la casa rectoral és obra de D. Roque ens ho diu ben clarament el senyor Bisbe Artalejo, qui, en sa visita pastoral a Balsareny el dia 21 de novembre de l'any 1777, un any i mesos d'esser-ne Rector D. Roque, va escriure en elogi seu:

"Constanes que lo actual Rector de esta parroquia de Balsareny D. Roque Garcia ha gastat de son propi diner més de tres mil lliures en fer nova la ca-

sa de la rectoria".

Rectoria

La gran empresa, l'obra magna del D. Roque i que ella sola bastaria per immortalitzar-lo i fer-lo mereixedor de la gratitud eterna del poble de Balsa-reny i de la seva comarca, fou certament el magnífic pont sobre el riu Llobregat.

L'empresa del pont va començar-la al cap d'un any o poc més que hagué acabat l'obra de la nova casa rectoral.

Es va començar a treballar en dia 25 de mars de 1779. Fou acabada el 24 d'abril, la vigília de Sant Marc de 1797. L'obra va durar 18 anys. No si va treballar continuament durant els 18 anys; sembla que hi hegué interrupcions.

A més de la tradició que ens diu que fou ell mateix el que va dirigir l'obra, una altra prova de pes per aquesta hipòtesi és que cap altre enginyer ni arquitecte sinó ell ens hi surt en la construcció de l'esmentat pont.

Ell mateix, en els diferents contractes o preus que fa amb diversos mestres de cases durant l'obra, no es descuida mai de consignar en els documents que es reservava el dret de visurar personalment les obres i veure si estaven conformes a l'estipulat o a la planta; ço és, el planol que jo - deia ell - he enginyat.

Es molt de deldre que hagi desaparegut i no es trobi aquest planol del pont,

del D. Roque qui, sense ésser enginyer ni arquitecte tindria vertaders coneixements d'enginyeria i d'arquitectura.

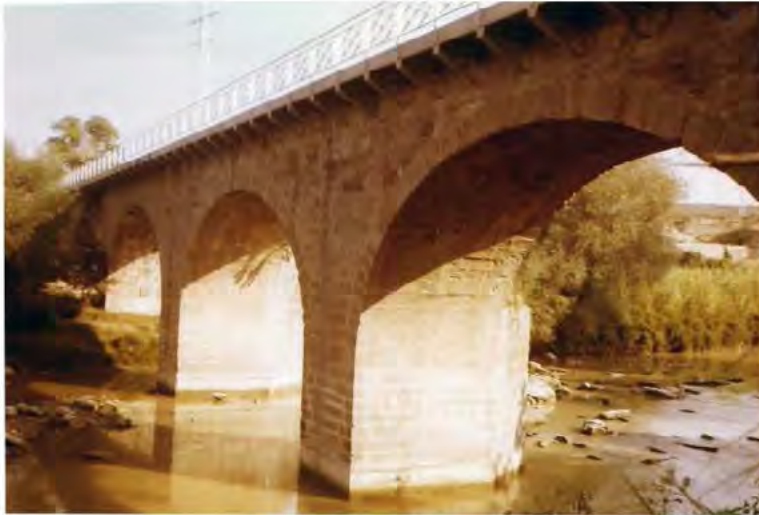
El document més important que ens parla d'aquesta magna obra del pont, és una curiosa informació de testimonis, auteritzada pel notari de Manresa D. Josep Mas. El D. Roque Garcia, no sabem per quins motius, va presentar el dia 18 de desembre de l'any 1799 - dos anys després de la construcció del pont - una sol.licitud o instància "Al muy ilustre Sr. D. Ignacio de la Justicia Coronel de los Reales Ejércitos y Gobernador Militar y Político de la Ciudad i Corregimiento de Manresa", dient-li en la mateixa: "Que a ciertos fines y efectos le convenia recibir una auténtica información sobre la construcción de un puente que a sus expensas en la mayor parte mandó fabricar, dentro de su Curato, a todo coste y perfección..."

El governador de Manresa, el mateix dia de la presentació de la instància va decretar que fos admesa, nomenant al notari D. Josep Mas i Casellas, per a rebre i autoritzar les declaracions dels testimonis.

El primer que va presentar-se a informar o declarar, fou el Magnífic Ajuntament de Balsareny, enviant per això, una còpia de l'acta que s'havien compilat en redactar sobre l'afer del pont, feia uns dos anys tan bon punt fou completat.

Dita certificació o acta de l'Ajuntament balsarenyès per molt que honora a D. Roque, explicant ben espincelladament, els nobilíssims i enlairats motius que el moqueren a construir el pont i llurs sacrificis per la construcció del mateix, serà bo copiar-la aquí íntegrament:

"Certificamos nosotros los infraescritos, que el Rdo D. Roque Garcia de la Enzina, Cura Párroco de este pueblo de Balsareny, Obispado de Vich y Corregimiento de Manresa en el principado de Cataluña, movido de su zelo pastoral y del espíritu patriótico y generoso que se es natural y para atacar los muchos daños espirituales y temporales que se seguían pasando el caudaloso rio Llobregat, que divide por medio esta parroquia, y vadeándolo las mugeres, aún fuera de paso para llevar manutención a los trabajadores cuando cultivan sus tierras, y para otros fines, y para las muchas desgracias que continuamente se sucedian ahogándose personas y caballerias, determinó fabricar un puente en toda manera

Pont del riu

suntuoso en dicho río a sus expensas, vista la imposibilidad de la parroquia, el cual acabó el día 24 de Abril de este presente año de 1797 que consta de 6 arcos los cuales tienen en fundamento o cepa diez y seis y diez i ocho palmos debajo de la agua, fundamentado todo en peña viva; cuatro de dichos arcos de setenta y ocho palmos de amplitud, que son los principales, y los dos restantes de menor abertura los cuales están contruidos todos de piedra de silleria, como toda la demás fábrica de dicho puente, el cual tiene de largo, sin contar las entradas ciento veinte y tres varas; y no solo es en beneficio de la parroquia sinó que también es necesario y preciso para el comercio, por ser paso indispensable a los pueblos del llano de Vich, Llusanés y mucha gente de la provincia para el acarreo de la sal de la salina de Cardona, y también camino para la plaza de Berga en tiempo de invierno, a cuya fábrica, aunque el Rdo Párroco la ha hecho a sus expensas, la parroquia le ha ayudado con quinientas setenta y una libras y cuatro sueldos, que le ofrecieron algunos particulares de ella por vía de gratitud, y para maderage, clavazón y otros utensilios indispensables y necesarios para tan suntuosa fábrica, que es nada respecto de los miles de libras que se ha gastado en el discurso de diez y ocho años que hace que le comenzó, y también le ha ayudado con los Manobres, o peones necesarios para dicha fábrica, compartiéndose dicho trabajo entre los vecinos, en cuya fa-

tiga, vista la gran necesidad y el provecho que resultaba han tenido superabundante parte las doncellas y mugeres; y aunque los vecinos ofrecieron algún dinero, más el Rdo Párroco lo ha cedido a veneficio de los pobres, para cuando eran necesarios más peones.

Y para que conste damos la presente certificación en el pueblo de Balsareny a los ventiocho del mes de Abril del Año 1797 firmada de nuestras manos y sellada del común.

Joseph Torres y LLadó, Ba lle.- Marcos Alou, Regidor.- Antonio Rodoreda, Regidor.- Por Joseph Torres, Regidor firmo yo Carlos Puigdorca.- Labrador.- Joseph Alou, Labrador. Lugar () del sello."

Aquesta curiosa i interessant declaració de l'Ajuntament de Balsareny en favor del seu estimat Rector ens diu també els sacrificis que feu tot el poble per ajudar-lo en la magna obra de la construcció del pont donant-li materials els propietaris, qualque almoïna els qui podien, i oferint gratuïtament els jornals de manobres els pobres jornalers, i fins prenent una part molt activa en l'obra, les dones i noies balsarenyeses.

En la citada informació de testimonis tots convenen en dir que l'obra del pont és deguda a la intel·ligència, generositat i esperit de sacrifici de D. Roque Garcia. Com diu l'arquitecte ja citat de Manresa: "...es de valor la referida fábrica de dicho puente de veinte mil y quinientas libras moneda catalana, más que menos..."

Notis, per exemple, que els jornals de bracer els pagaven llavors a poc més d'una pesseta, i els d'operaris com fusters, mestres de cases, etc, uns 15 sous, ço és, a unes dues pessetes.

Així i tot, el sacrifici que calia fer i les dificultats de portar a terme una tal empresa, eren grandioses per raó de la pobresa general i l'escassetesa de la moneda en aquella època.

Quin poble s'emprendria avui, amb llurs forces econòmiques, sense cap subvenció ni ajuda de l'Estat o de la Diputació - com va fer llavors Balsarent acabat pel seu intrèpit senyor Rector - una obra de tal magnitud i de tanta transcendència?

Ben satisfet havia de quedar D. Roque amb la seva obra, encara que no podia

pas preveure que amb el temps aquell pont que acabava de construir donaria als seus feligresos el pas i la carretera de Moià a Calaf, que havent de passar per Navàs, fou enginyada per Balsareny, per aprofitar aquest magnífic pont.

Figorem-nos la complaença amb que aixecaria ell, aquell senzill padronet, per donar gràcies a la Verge dels dolors per l'obra que havia portat a felicitat; i la joia del seu cor, a l'escriure aquella candorosa dècima que encara es llegeix en dit padronet, eloqüent testimoni de la pietat i del zel religiós de D. Roque, qui segons sembla, tenia també quescom de poeta:

Virgen dolorosa, el puente
por vos sin mal concluido
guardad, pues el pueblo unido
lo pide devotamente
Vos, Bautista penitente
y Vos mi patrón San Roque,
haced que no se derroque
ni esta capilla si os place
que el Rector Garcia os hace
para que el pueblo os invoque.

Mentre el D. Roque estava atrafegat amb la construcció del pont, va tenir baralles contra els manresans i contra el senyor Baró de Balsareny.

De totes aquestes qüestions deduïm que D. Roque tenia un geni molt viu i un caracter molt enèrgic, i quan estava convençut que tenia raó i que podia defensar els seus drets, s'encarava amb els contraris fossin que fossin.

Contra la junta de la síquia de la ciutat de Manresa va lluitar-hi defensant el dret que ell es creia tenir - pel costum immemorial - de regar l'hort del seu Curat amb aigua del canal.

Es veu que els balsarenyesos regaven els horts que tenien vora la síquia, els regaven amb aigua del canal mitjançant uns foradets que hi tenien fets en front de dit horts, tapant-los i destapant-los quan els vonvenia. Hi havien el el terme de Balsareny uns 72 forats.

La junta de Manresa, cap a l'any 1787 va tapar els forats.

L'intrèpit doctor Roque Garcia, va enginyar - essent-ne ell l'inventor o al menys l'introduïdor en aquesta comarca - el que se'n diu ara una trompa, ço és, un sífó. Els parroquans utilitzaven també aquell nou medi de regar els horts.

La junta de la síquia va citar-lo davant de la Reial Audiència de Barcelona com a contrafactor de la Reial Pragmàtica i de l'ús excessiu de la síquia en favor de la ciutat de Manresa.

El pleit - que sembla va defensar tótot sol - va durar uns 4 anys (1787 - 1791). Va venir sentència contra ell (al 7 de maig de 1791) condemnant-lo a les costes del judici que importaven la suma de 100 i tantes lliures.

(.) S'ha trobat a l'arxiu parroquial de Balsareny un borrador d'una instància al ministre de Carles tercer, Comte de Florifablanca.

Cal citar unes paraules seves:

"El rigor de dicha Junta de la Cequa llega a tal extremo que hasta el derrame y desperdicios de la agua sobrante se les quiere privar en el dia, siendo así que los títulos o documentos de Manresa unicamente prohiben el aportar o agujerear la Azequia para el riego de dichos huertos, mas no el usar de una sencilla cantimplora o chupan que yo he ideado para remediarlos en su necesidad..."

L'altre plet que va sostenir contra el Baró i Senyor de Balsareny D. Josep

de Martin i D. Tomàs Sala apotecari i propietari de dit poble.

Aquesta qüestió va tenir-la per a defensar els drets que com a Pàrroco li expectaven de nomenar els Administradors de les cofraries o administracions de l'església i d'exigir-los els corresponents comptes de llur administració.

Els citats D. Josep de Martin i D. Tomàs Sala sembla que pretenien ésser com uns administradors perpetus o vitalicis de l'Administració del Patró de la parròquia, Sant Marc, refusant el donar comptes de llur administració al Pàrroco.

Deposats de dit càrrec per D. Roque en l'any 1789, acudiren contra ell a la Reial Audiència de Barcelona per aconseguir ésser reposats com a tals administradors de dit Sant.

La sentència de la Reial Audiència (9 del 4 de 1790), en el fons fou favorable al Rector.

Expliquen que el D. Roque Garcia sovint al vespre o a altres hores del dia recorria els carrers del poble de Balsareny i sempre que sentia o era coneixedor d'alguna baralla entre persones de la mateixa casa o de cases distintes, anava a descompartir-los i a fer de jutge.

El D. Roque Garcia morí a Balsareny el 22 de desembre de 1807. Tenia uns 70 anys.

12 EL NOSTRE TEMPS

D'ABANS

No hi ha hagut mai a la terra cap generació que veiés evolucionar tant la vida com les persones d'edat d'avui.

Aquestes persones que ara van a poc a poc en travessar carrers o en pujar escales han viscut unes transformacions tan grans d'alguns aspectes de la vida - d'alguns només - que hom diria que han viscut més d'una vida: la vida d'ara, la vida d'"aleshores" i la vida d'"aquell temps". Veurem algunes coses d'aquestes tres vides: d'aquell temps, d'aquelles que només se'n parla -cada dia més llunyanament -, d'aquelles que els que ara són vaillets no han estat a temps de viure perquè van desapareixer ja fa temps, i d'aquelles que encara hi han arribat a temps; però que demà seran mortes.

Els avis d'avui coneixen bé el "carret del cigronaire"; aquell carret de rodes de fusta - tal i com es feien totes les rodes abans - però més petites perquè el carro fos més baix. Damunt hi havia una caixa de fusta amb uns forats per a posar les olles de les mongetes, llenties, guixes - guixes també - cigrons, faves.

Abans de sopar - a l'hivern ja de fosc i amb llum de carbur per a veure-s'hi, amb la trompeta, "tatarí", voltes pels carrers amb el carro petit pintat de groc i tibet per un ruquet baix com el carro.

Per sopar es menjava gra, molt gra. Per dinar escudella. L'un rera l'altre

anaven sortint els vailets o les dones cap a comprar deu cèntims de gra. I el cigronaire, amb la balança, posava cigrons dins d'unes petites paperines de paper grisós-marronós, i anar donant la volta al poble.

Després de la guerra es va acabar el ruquet. El carro no passà més essent suplert per un carrotó amb rodes de goma, teulada i pintat de blau, que era em pès pel mateix cigronaire, però això també s'acabà.

També voltava la matonera, al matí. De Candàliga, la matonera venia amb una cistella plana, poc fonda, plena de matons - com unes truites però més rectangulars - embolicats entre draps blancs.

Casa rera casa - les cases que l'avisaven - treia el mocadoret, molt blanc, allargat, amb una vora, i el desembolicava i deixava caure suau el mató en el plat que li posaven. N'hi havia d'una i de dues pessetes - fa trenta anys - I cada matí en temps de bo, de primavera, d'estiu, de Candàliga al poble i del po ble a Candàliga a peu amb la cistella als dits.

Més aviat al vespre es passava la llet. Des del Castell o de Puigdorca es passava a repartir-la cada dia.

De bon matí, les dones, a escombrar el carrer - cada una el seu tros - (i a fer la xerrada). El carrer era de terra; l'escombrada s'hi coneixia més. I la brossa es deixava en un racó, que l'escombriaire treia amb el cabas i la paleta.

Quasi llegendària és la figura del sereno. Amb una "catxutxa" al cap, una llenterna, una barra per a defensar-se i una altra per a picar les portes, voltava a la nit pels carrers.

Quan algú volia que el sereno el cridés a les dues, per exemple, posava dos rocs al carrer, al costat de casa seva. Més endavant posaven un cartell a la porta. (expliquen que una de les bromes que s'havien fet era posar rocs a unes quantes cases perquè el sereno les truqués).

Quan la gent es posà a treballar a les fàbriques - però abans dels anys vint - a les quatre de la nit el sereno picava a totes les portes: "Pepet", "Tomeu", "Estevet"... i cop de barra a la porta. (A les cinc es començava a tre ballar a la fàbrica). Els que no volien ser trucats l'avisaven.

Quan era a l'ajuntament deixava la llenterna a l'entrada, quan era dins d'u

na casa igual; perquè sempre sabessin on trobar-la. I quan voltava repetia amb cantarella: "Sereno... les 2 ... cel ennuvolat a clapes..." I quan la canalla no feia bondat els deien que el sereno els agafaria.

També feia por a la canalla "el Maia" - l'agutzir -. El Maia anava dret, molt, "feia patxoca"; amb una americana fosca tirada a les espatlles i una gorra de mariner. El Maia feia les crides: un toc de trompeta, fort, afinat, i el discurs. I allò sí que era tenir veu! Després de la trompeta una veu ronca, forta, gruixuda - veu de tro - es feia sentir de mig carrer. El Maia, ben plantat, amb el paper als dits, sense llegir-lo, repetia de memòria allò que havia de dir. Quan veia un nen que plorava "perquè havia vist el Maia", "té, nen" - li donava un caramel -. Què era això que les mares el fessin servir d'home del sac!

Expliquen també que n'hi havia hagut un d'agutzir que s'equivocava molt quan recitava els discursos - no sabia llegir i se'ls havia d'aprendre de memòria -. I sempre que s'equivocava donava la culpa a la mainada. "Me cago en els nanos!". I de vegades donava la culpa a la canalla sense que n'hi hagués cap.

L'agutzir donava dos tocs de trompeta quan havia d'anunciar alguna cosa de caire oficial i un quan no ho era.

A cal carter, o a alguna altra casa, de tan en tan venien sardina. I també això es feia anunciar. Sovin passava l'agutzir amb un plat als dits amb sardines perquè la gent les veiessin. Després de la crida es començaven a veure dones amb el davantal posat, cap a comprar-ne.

A l'estiu el carrer era ple de vida. El carrer, fosc, sense esfaltar, amb les voreres diferents a cada casa, fetes de lloses, desiguals; voreres que havien de mirar-les, per no trepitjar malament. I de tant mirar se les sabien, de cap a cap: per la vorera molts no haurien pas equivocat el nom de la casa - cal Serarols, cal Bassany, cal Nofre - L'una més alta, l'altra amb un bony, l'altra amb l'esclotxa, amb la pedra que s'aixecava, amb el forat.

I entre vorera i vorera terra de pedres i pols. Quan plovia, bassals d'aigua, forats, foradets, pendants; sempre s'endevinava per on passava l'aigua quan plovia. Generalment a banda i banda del carrer la pluja feia uns recs per on s'es corria l'aigua.

Doncs en aquest carrer de pols i fang i pedres tortes, a l'estiu, els vespres càlids i serens, es feia un xivarri de mil dimonis. La canalla cridant, rient, corrent d'una banda a l'altra sense por de cotxes - no n'hi havia cap - "Nen, alerta les viciquetes", se sentia algun cop. "Nen, a sopar", "Nen, a dormir". I el nen no tenia gana ni son. A "rescatar", a "cuit a amagar", a "qui agafa para"; fent servir les canals per "tocar ferro" i per "tocar fusta" les portes - totes ho eren -. I amb les pilotes a trencar vidres.

Però no eren pas els petits els únics que en feien, de xivarri: els homes, mentre esperaven el sopar, cap al carrer. I havent sopat, els que no els feia per llevar-se d'hora, tornem-hi.

A quasibé cada casa hi havia un bon pedrís a la porta: una pedra que semblava feta a la mida - potser un pèl baixa - per anar a seure al carrer. Després del tip de suar de tot el dia, semblava que el descans s'havia de fer a la porta de casa, al pedrís.

Des del pedrís es deia alguna cosa a cada un que passava: "Hola Pepet", "Ep, 'nar-hi, 'nar-hi", "Ei, anar fent", "Cap a sopar", sempre alguna cosa. I sovint la xerrada.

I quasi de fosc venien de l'hort els últims pagesos. Amb el sac a l'esquena, suats, bruts, de color de terra, caminant xano-xano, entraven al poble pel Repeu, o pel Raval, venint de l'Alou o del Molí, de sota el Castell, del Callarís o de les Malloles, havent deixat les eines ben guardades a la barraca de l'hort.

Els que duïen massa pes entraven amb carretó. El carretó era de fusta, les rodes i tot. Les rodes eren fetes - moltes - com si fossin de carro. Tenien uns raigs que estampien una rotllana de fusta protegida per un cercol de ferro. D'al tres carretons tenien la roda massissa de fusta.

També tornaven els que venien de "fer herba pels conills". Amb un sac o una cistella portaven roselles, plantatges... per donar als conills. Això també era feina de dones. Sovint es veïen amb la cistella i l'aixadonet cercant les matges preferides - o alfals o trepadella - i anar omplint la cistella a grepats.

A pagès la vida de nit canviava. L'home tornava cap a casa per a sopar. En haver sopat i després d'haver atipat el bestiar - si no ho havien fet les dones - i d'haver acabat la feina de les vaques, havia de fer vida en família,

no podia pas sortir al carrer. Més encara que els vinyataires i pagesos de poble se n'anava a dormir d'hora; l'endemà havia de matinar.

Els homes de pagès tenien la feina més a prop de casa; tenien els camps, els horts i les vinyes al seu voltant. Els pagesos de poble sovint no dinaven a casa. Els pagesos no perdien el temps anant a dinar a casa si la vinya o la terra era lluny. Si podien es feien portar el dinar per la dona o pels fills. -En "Roc Garcia" parla dels inconvenients de les dones que havien de portar el menjar al marit a l'altra banda del riu -.

Havent dinat feien migdiada. L'hora de dinar era les dotze en punt. No tenien rellotge, però sabien sempre l'hora de dinar: es podien guiar per l'ombra del Castell. La cara angular del Castell té la propietat d'estar encarada de tal manera que a les dotze en punt - a migdia, hora del sol - el sol comença a tocar la mitja cara nord de les dues parts de la cara que fa angle.

Però també sabien l'hora perquè a les dotze, des de l'església del poble el campaner tocava a "oració". El toc d'oració assenyalava el migdia. Molta gent tenia el costum de resar.

Després de dinar, fins a les dues, hi havia la migdiada. A les dues un altra toc de campana des del campanar de l'església parroquial avisava al pagès que s'havia acabat el descans.

Però les migdiades no es feien pas tot l'any. Només a l'estiu. Hi havia una data que tothom començava a fer-ne, de migdiada. A partir d'aquesta data no es deixava fer soroll als nens pel carrer després de dinar.

El temps més pesat per als pagesos era pel segar. Per tenir una idea de la quantitat d'energies que esmerçaven els segadors només cal veure el que menjaven: al matí, en llevar-se - quasi de fosc - es desdejunaven. A les vuit-quarts de nou esmorzaven. A les deu, entre l'esmorzar i el dinar, solien menjar algun ou ferrat o alguna truita. A migdia dinar. A mitja tarda berenaven, i moltes cases duïen el sopar abans de fer-se fosc; llavors havent sopat acabaven de lligar les garbes. I tot el dia hi havia llonganissa, nous i d'altres menjars a les cistelles. A més a més cada 13 o 14 garbes els segadors paraven, bevien i esmolaven el volant. Les despeses de menjar eren enormes.

De les garbes se'n feia pilots de 21. Cap el juliol es portaven a l'era i s'apilaven: es feia la garbera.

La batuda - juliol - es començava de matí. Es posaven les garbes l'una al costat de l'altra, fent rodona - el gra a damunt -, i amb l'animal - amb els ulls tapats, pel mareig - vinga a donar voltes.

Després el corró de pedra per acabar d'espolsar el gra. En acabar, el trill - tronc de con de fusta amb uns tallans de ferro que trencaven la palla ben menuda. Després amb les forques de fusta es destriava la palla del gra i el bòll, que quedava sota.

A la tarda es ventava el gra. L'era es feia en un lloc que passés força vent. Amb una pala es tirava el gra i el boll enlaire. El vent s'emportava el boll i quedava el gra a terra.

Aquest és el sistema més antic. Després vingué la gabelladora. Era una màquina que segava i feia unes piles equivalents a una garba que es lligaven amb espiques mateix.

Vingué darrerament la màquina de batre, instal·lada darrera de "Cal Masplà". Ara les collitadores.

I la palla a la pallissa, o al paller.

Fer el paller era tot un art: al voltant d'un pal clavat a terra s'anava pujant una pila de palla mentre un home a damunt l'anava aixefant amb els

Batent a Vilaforns

peus - el palleraire -. Damunt del pal s'hi posava una olla de cap per avall perquè no es filtrés l'aigua. Si el paller era ben fet només es feia malbé la capa de palla de damunt de tot. Al nostre terme no es posava terra sobre.

El paller es començava a buidar per sota, per les vores. La palla es tibava amb les àrpiques - forquetes en forma d'aixadó -. En pellers de trepadella es treia a cops de volat. Amb el volat era més fàcil de treure i ja quedava trinxada per a donar al bestiar.

L'hort no podia faltar mai a cap casa de pagès. El problema que tenien als horts era l'aigua. Hi havia llocs que tenien tota l'aigua que volien; però molts d'altres s'havien d'escaivar cadascú segons les possibilitats del terreny. De la síquia es treia molta aigua; del riu, de les rieres, dels pous - n'hi havia un bon grapat - a galledes, amb la grua del pou o mitjançant una sínia.

Les sínies anaven bé; treien molta aigua. Quan una casa tenia un hort una mica gros era molt pesat treure tota l'aigua del pou a cop de galledes. N'hi havia que instal·laven una sínia, tibada per un animal.

I per aguantar les tomaqueres, mongeteres... les canyes. Cada pagès tenia el seu tros de canyer. Quan era el temps les tallava, les empaquetava i, si n'hi sobraven, se'n venia uns quants paquets.

La vianda era molt necessària. Al menys els tomàquets i les cebes no costaven tant d'alimentar: ben adobades i regades s'anaven fent grosses. Per als

Sinya de
l'Alou

porcs la cosa era molt diferent. La de peles i triadures que se'ls havien de donar perquè cresquessin!

En arribar el fred s'acavava la vida del porc. Això a les cases de pagès i a les cases particulars; les cansaladeries mataven tot l'any.

La matança del porc a les cases particulars era tot un ritual:

De bon matí venien els matadors - tres - amb les seves eines. Ja estava tot preparat: olles, calderes, argelagues... s'agafava el porc pel nas i, cap al banc.

Matança
del porc

Ganivet al coll, la sangrera, i fec a les argelagues. Sofrirar-lo, pelar-lo, escorxar-lo, partir-lo a talls. Havent fet els matadors esmorzaven a casa.

Es llogava la mocadera, que rentava la mocada - les tripes del porc - feia les botifarres, dirigia la feina.

El llard es guardava amb ells de terrissa i a la bufeta. El pixador del porc el guardaven algunes cases per enllustrar les sabates. El confitat es feia coure - llong, botifarra blanca, costella -, es fregia i es ficava dins d'unes gerres ben tapat i ple de llard, i cap al rebost. Durant l'any anar menjant confitat. La cansalada, salada i penjada al rebost; el permil, el peu de porc, les orelles, la careta, tot salat i penjat. La cansalada era molt apreciada; servia per amanir: fregint-ne un bon tall quedava una paella plena de suc; i amb el suc s'amanien patates, cògrons...

La matança del porc a les botigues es feia al carrer. En acabat l'agutzir el pesava amb la romana.

Però a les botigues es matava poc. A començaments de segle, de xai en mataven un cop a la setmana, "pels malalts".

I és que aquell temps, d'altra cosa potser sí, però de calés, el poble de Balsareny no en tenia ni cinc.

Moltes aigües d'herbes. Es admirable el coneixement de la vegetació que tenien abans. Tothom coneixia la panadella, l'herba prima, l'herba de tot mal, l'herba de Sant Antoni, la cama-seca, la camamilla, l'agafamans, el romaní mascle, l'escursiaga... Abans, no tants fàrmacs i més herbes; al menys no valien ni cinc.

També tenien remei per "curar l'espallat", per trencar angines; una pila de mals es guarien amb un parell d'estrevades i oracions.

I l'escudella i carn d'olla no hi faltava mai. Es veu que en algunes cases hi tiraven serp, trossos de serp.

A l'hivern, al vespre tots a casa. El rosari cada dia, si "eren de missa", i l'avi explicant contes a la vora del foc - a la llar - tot remenant-lo i apriant carbons i estelles. Els contes dels avis feien estremir; esgarrifaven. N'hi havia molts de misteriosos, de fantasmes, bruixes, de cementiris on es portaven gats morts negres a les dotze de la nit les nits de lluna plena; s'enterraven freixures de llocs. La mainada escoltava espantada, erta. I a la nit,

por,La fosca dels corredors de les cases,les habitacions sense llum,feien molta por.

Potser d'aquests contes ha sortit la llunyana creença dels "fantasmes del Castell".Tothom n'ha sentit a parlar.Deu fer generacions i generacions que hom parla que al Castell hi ha fantasmes.Quan deu començar aquest parlar? Amb quin fet?

I el túnel del Castell! La de generacions que deu fer que se'n parla! Tothom ha sentit que "es diu" que hi ha un túnel que va a sortir darrera la muntanya,o al Serrat del Maurici.Hi ha res de cert?

Amb tot això la mainada dormia intranquil.la i temoranca les llargues nits hivernals a les fosques i ficada sota flassades pesades i l'edredó al damunt.

L'endemà al matí l'avi estellava llenya:amb els tascons i la maça esberlava troncs gruixuts per a cremar al foc a terra.

I els nens,sovint,cap a comprar:safrà,pa o un manat de teies.

Les teies les venien a paquets.Eren trossos de fusta de l'"ànima del pi" - la part més dedins del tronc - d'un pam de llarg i un dit de gruix que servien par a encendre foc.Amb un llumí s'encenia la teia,i de la teia el fogó, el foc a terra,el que fos.

Per tota la casa - sobretot els baixos - les rates i els ratolins havien instal.lat llurs estances.Encara sort dels gats - quasi a cada casa tenien gat -.El gat,entrant i sortins de la casa per la gatonera - el forat rodó que hi havia a la porta de l'antrada perquè pugués passar-hi - espantava i es cruspia totes les invasores,que podia caçar.

Les nieres es feien per poder menjar pardal.Moltes cases en tenien.Les nieres eren uns forats a les façanes perquè els pardals hi fessin el niu.Hi havia cases amb la façana plena de nieres.Quan les cries eren una mica grosses, ja tenien ploma,les agafaven pel tall.

Hi ha hagut èpoques de tot;però les pràctiques religioses dels pagesos d'antany - parlem d'aquests últims dos segles - ha estat força nombroses:

Congragacions com "Les filles de Maria" acollien molta gent."Les filles de Maria le formaven noies.Feien una reunió setmanal - cada diumenge -.Portaven a terme algunes activitats culturals i religioses:feien comèdia,anaven a cantar el mes de Maig...

Per la Puríssima les filles de Maria passeven a captar. Dels calés en feien coca, i a missa, a l'hora de l'Ofertori, la portaven al capellà, que la beneïa i en feia tallis. Acabada la missa les noies es posaven a la porta de l'església i en donaven a la gent.

Acció Catòlica - també dirigida per capellans - era una altra congregació, formada per homes i dones de totes edats.

Les capelletes eren unes caixes molt ben fetes, de fusta, dins les quals es veia - per un vidre - la Sagrada Família - en la primera capelleta que va sortir - o una altra imatge.

Aquestes capelletes anaven passant d'una casa a l'altra per totes les cases que l'havien pagada. Cada casa la tenia un dia - el febrer, que és un mes més curt, de vegades havia d'anar a dues cases un mateix dia -. Quan una casa la rebia, li resava unes oracions i li posava un llum d'oli al costat. Abans de portar-la a la propera casa es resava un altra cop.

També es resava a Sant Domingo. - Malgrat ésser "Domènec" i no "Domingo" en català, aquesta capella s'ha conegut sempre - que sapiguem - per Sant Domingo -. Al Carrer Nou coincidien en el mateix número - 19 - la capella de Sant Domingo i el lloc de recollida de l'aigua de la Baga Fosca - venia canalitzada per la banda de dalt del carrer del Nord, cap a la carretera, on ja se n'agafava, i, directa pel carreró de Cal Simonet cap al Carrer Nou i cap al Carrer Vell - .

A Sant Domingo es feia un novenari. Allí s'ajuntava tota una colla de gent abans de sopar - a les 8 - i resaven el rosari. Per avisar que es començava a resar els nois i no-

Capella de la Sagrada Família

ies donaven una volta pel Carrer Vell amb una campaneta dient: "Es fa saber a tota la gent que qualsevol que vulgui anar a Sant Domingo que hi vagi de seguida".

I a l'antiga capella de Sant Domingo es resava i, al final, es cantaven uns goigs a Sant Domingo; "Sant Domingo llumínia dels frares predicadors...". I a sopar.

A la capella de Sant Pere cada any, per Sant Pere, hi anaven a fer un aplec.

Per Sant Marc, el pa de Sant Marc. Abans cada pagès donava uns quilos de farina al forner que li tocava fer els panets - cada any un forner diferent, per torns. El pa de Sant Marc es repartia - es reparteix - el dia de Sant Marc a la sortida de missa.

Sant Domingo

Molta gent no se'ls menjava tots; en deixava un per als dies de temporal: quan feia un xàfec - llamps i trons - es treia el panet de Sant Marc i es posava damunt de la taula. I cada llamp que veien: "Sant Marc, Santa Creu, Santa Bàrbara no ens deixeu!"

Un o dos dies abans de Pàsqua els capellans passaven a fer el salpàs. amb una cullera i sal pastada marcaven casa per casa recordant que abans de la fugida d'Egipte, els israelites, per protegir-se de la mort de tots els primogènits van haver de marcar les pertes amb sang de xai.

El Dijous Sant, la processó. Armats al davant, vestits de romà i amb llances, caminant acompassadament al so de trompetes i tambors. Coos de llança a terra - tots a la una - per les dues vores dels carrers. I dones amb cadenes, descalces, la samaritana, nones blanques - angelets -, encaputxats - paous -, hencaportant les imatges - els valents el Sant Crist -, i la gent als balcons

en silenci anar dient "aquest és en tal".

Per Sant Blai es beneïa la fruita. S'agafava fruita i, cap a l'església. La beneïa el capellà. Després, quan pelaven les taronges, en guardaven la pell i la posaven a assecar. I quan tenien mal de coll, la feien bullir amb aigua i es bevien el suc.

Quan s'havia mort algú de la casa s'anava a "oferir", una temporada: uns dos anys.

La cistella d'oferir era petita, rodona. La dona que anava a oferir portava una espelma cargolada que a mesura que s'anava gastant l'anaven descargolant.

Cada diumenge amb la cistella portaven un tros de pa - primer una llesca, anys després es feia amb un panet - encenien la candela, anaven cap a l'altar, besaven l'estola del capellà, deixaven el pa i apagaven la candela. El pa el rector el repartia per als pobres que anaven a captar o el donava als necessitats.

El que era bonic era el carro dels morts. Negre, ple d'ornaments de fusta, amb una mena de cúpula, amb unes ratlles daurades o platajades, a les rodes, a les parets, amb quatre llanternes als quatre cantons. L'enterrament solia ser l'escombriaire. El cavall, també seu, anava guarnit.

La "matada de les cuques" es feia cada any: Sortien de l'església el capellà i la gent en processó fins a la capella de Sant Roc, i beneïen els horts per a fer marxar les cuques. Les cuques - deien alguns - no es podien foragitar cap a un lloc que hi hagués una riera o un riu, perquè en no poder passar, tornaven.

Quan els pagesos volien fer ploure - de la pluja depenia l'anyada - es feien pregàries per a fer ploure. Les pregàries s'anaven a fer en processó a l'església de Santa Marguerida o a la del Castell.

Quan hi havia temporal es pregava perquè deixés de ploure: amb les campanes de l'església es "tocava a bon temps" perquè la gent hi anés a pregar. A la porta de l'església s'hi posava un sacerdot pregant amb un Sant Crist a les mans, i a dins un altre fent pregàries amb la gent.

Després es va provar de fer parar les pedregades amb canonades. on hi ha ara la piscina hi tenien una barraca amb un canó gros que disparava cap als

núvols. Més tard es tiraven coets. Després de la guerra encara es feia. Damunt les barraques es posava un "ars" - mata que fa unes boletes - benent perquè no pedregués allí.

Alguns altres provaven de fer parar la pluja fent creus enèrgicament amb un ganivet des del balcó de casa seva.

Per Corpus, les enramades. La gent dels carrers feien altars. La processó es parava a cada altar. Fins que van arribar els anys que, al Carrer Nou, de bon matí, els qui tenien carro anaven al riu a buscar branques ben grosses de pollancs i les posaven dretes a tot el llarg del carrer. També hi posaven testos amb flors. Tot per a rebre la processó amb els nens i nenes vestits de primera comunió.

Després de les branques de pollancs varen venir els anys de les catifes: eren obres d'art que feia tot el carrer. Serradures pintades, flors, fulles, papers de colors... eren combinats simètricament per rebre la processó.

Fóra llarguíssima la llista d'activitats religioses que s'hauria pogut recollir si no haguessin desaparegut per sempre en trencar-se ara l'una, ara l'altra, les anelles que de boca en boca les anaven conservant. Els avis, de paraula les explicaven als néts, aquests quan eren vells ho deien també als seus néts.. però la memòria fallava.

Enramant els carrers

Mentrestant el llenyetaire treballava. Amb la destreal - de vegades amb el "xarrac, entre dos - tallava, es-
porgava, pelava, deixava assecar
els arbres; amb les mules arros-
segava - i arrossega - els troncs
muntanyes avall fins a llocs ac-
cessibles amb el carro. D'allí
cap a la serradora. Força llenya
era carregada - quan ja hi ha-
via tren - als trens que anaven
amunt: cap a les mines de Figols.

I les branques que eren mas-
sa primes per a les serradores,
cap al foc. El feixinaire treba-
llava - treballa - amb el que
no vol el llenyetaire. Flequers,
pastissers i d'altres cases apro-
fitaven la llenya prima per a

cremar. Els foms eren escalfats amb llenya. Tots. Llenya portada pel feixinaire.

Llenyetaires

Per enfeixar va més bé el matí; la llenya és més molla, "es dóna més". També costa menys amb llenya verda.

Per fer els feixos es posen primer, estirades a terra, paral·leles. Les duen es cordetes que l'han de lligar - les cordes millor d'espart -. A costat de la corda que hi lligarà la part gruixuda del feix, la banda de les ramalles, s'hi posa la garrotera de fer feixos. La garrotera és una corda gruixuda que té enganxada un tronc fort en forma de "V" per un dels caps.

I es comença a fer el pilot de llenya, ben apretat. Amb la destral i el dall es van tallant els troncs massa grossos. Els troncs sempre can u una banda, les rames i ramalles cap a una altra.

Quan ja n'hi ha prou, de llenya, es lliga primer la part més prima, la dels troncs. Després s'acaba de posar un parell més de branques, i, amb la garrotera, s'estreny fent com un llaç escorredor, la part més gruixuda. Mantenint estret el feix amb la garrotera - un peu damunt la corda - es fa l'altra lligada. I per acabar amb quatre cops de volant s'escapcen les branques que han quedat posades malament i surten del feix. Mig quart.

L'esmolet, el cadiraire i el paraigüer passaven de tant en tant recorrent els carrers fent algun soroll o cridant: "Cadiraire", "que hi ha el ràpid, noies, el ràpid" - el ràpid!, amb uns quants paraigües i un rellotge i una pipa tan grossos com havia pogut trobar!

Cercant les millors herbes rondava el bon pastor, lentament. No és gaire terreny de xais, aquest nostre; però alguns ramats sempre hi han estat.

També entre pins es feia el carbonet.

El sistema antic de fer carbonet era a terra. Al bosc es feia un bon forat a terra - encara se'n veuen, d'aquests forats, anant pel bosc -, s'omplia de llenya i s'hi calava foc. I anar tirant llenya. El foc no havia de fer flama, que cremés mig somort, tirant-hi llenya verda. Al cap d'unes cinc hores d'a

Forat on es feia el carbonet

nar cremant llenya es tapava el forat amb una lleuna, es posava terra al damunt i es deixava ofegar el foc. Un altre dia es treia el carbonet del forat.

Cap al 1945 van començar a utilitzar calderes. Tenien un engrallat al mig; per dalt s'anava tirant la llenya i el carbonet saltava per baix. es podia anar fent foc continuament. En un dia es podien omplir més de mitja dotzena de bidons de dos-cents litres. La caldera no treballava plana sobre la base, sinó de costat.

Els forners també en venien, de carbonet.

Caldera de fer carbonet

Per fer carbó d'alzina es col·locava una pila d'estelles d'alzina dretes i es tapaven amb terra. Es deixaven uns forats i s'encenien les estelles. Quan havien cremat prou - ni poc ni massa - es tapaven els forats perquè s'ofegué.

El carbó d'alzina es portava amb sarrions, com senalles, però grans.

Amb el cavall o el mul el llaurador tibava l'arada. Es llaurava havent segat i a l'hora de sembrar; dos cops. Les antigues arades eren de fusta: Llevat de la rella o els orellons i els tallants - si es volia tombar o tallar l'herba tot l'aparell, fusta.

El ferrer tenia feina a ferrar cavalls. Tants!. Estacats a una anella - d'anelles d'estacar animals n'hi havia a quasi cada porta - i amb un altre home que aguantava la pota del cavall el ferrer li posava les ferradures.

L'escombriaire va començar passant amb un carro de pagès. Amb una paleta recollia els racons que les dones li deixaven després d'haver escombrat el carrer. Casa per casa buidava la galleda de les escombreries i les tomava a deixar al seu lloc.

El carro metàl·lic ha substituït l'antic. Les bosses de plàstic, les galledes.

A començaments dels anys seixanta s'inaugurà la il·luminació uniforme dels carrers. Amb la il·luminació elèctrica anterior, les pagues i mal repartides

Llaurant amb animal

bombetes feien una claror intermitent:d'anar mig a les palentes es passà a veure el que es trepitjava.

Però paral·lelament a la il·luminació,l'estiu primer il·luminat,a la nit, varem poder veure per primera vegada una gran quantitat de dragons.Les façanes eren poblades de dragons.Ara no se'n veu mai cap.Tots morts.

Sota la Torre de Castellnou,al llarg de tota aquella serralada,diuen,hi havia el"camí dels contrabandistes" - camí ramader -.L'utilitzaven els contrabandistes.

Caminaven de nit;conten que alguns pagesos els veien passar.Era gent que es guanyava la vida traginant tabac i d'altres productes que passaven per la frontera dels Pirineus.

I això només és una petita part dels costums,dels oficis que s'extingixen,les tradicions i els records de la vida dels nostres avantpassats.Una petita part.

La festa que ha adquirit més popularitat és la dels Traginers. L'any 1970 fou declarada d'Interès Turístic Nacional. Es commemora el dia del traginer.

Elsareny, situada en una zona abrupta i en un pas natural entre dues comarques, era freqüentat pels traginers amb regularitat. Feien el viatge a damunt d'animals de càrrega, principalment muls, bèsties capacitades especialment per a transitar per camins dolents i resistir carregaments pesats, dedicant-se al negoci del transport.

El traginer ja és històric i només evocat en aquesta diada que des d'uns anys ençà se celebra el diumenge de Sexagèsima, és a dir: dos diumenges abans de la festa del Carnaval.

La jornada comença aviat; a dos quarts de nou del matí. Tots els que volen matinar i com a premi a l'esforç són convidats a participar a l'anomenada "Torreda del Traginer", que consisteix en una llesca de pa torrada, fregada amb all i sucada amb oli, i la barreja de vi amb anís. Cadascú pot prendre al seu gust el pa llescat a les taules. S'ajuden amb un bastó llarg, acabat amb una punta metal·lica per a torrar-lo en una foguera monumental. Allí també s'instal·len els venedors ambulants amb els enfilalls de botifarres. Els grans porrons de barreja acompanyen l'esmorzar i fan reaccionar el cos.

Mentrestant apareixen els que componen la cavalcada, amb llurs vistosos habillaments. S'escolten les primeres trabucades, entre la música i els crits d'alegria de la mainada, disparades pels trabucaires de Solsona.

Llavors s'obre al públic el Rebost dels Traginers. És un local decorat rústicament amb penjolls d'allis, pebrots, guarniments de cavalls, botes de vi

en els racons de l'estança i molts objectes diversos.

Ja tenim la cavalcada preparada. Al so de trompetes i timbales la cercavila es posa en marxa. L'encapçalen els Tres Tombs, que representen els capdavanters de la festa. El del mig encarna l'autoritat; el de la dreta, amb el penó de Sant Antoni, és el patró dels traginers, i el de l'esquerra, amb la bandera de la vila, és l'autoritat local. Barrera d'aquest personatges hi ha els grups que formen la comitiva. Tanquen el seguici els cavallers guarnits amb vestits típics

de la comarca i que participen en les curses i carresses.

La Santa Missa, a l'ermita del Castell, clou els actes del matí.

A la tarda se celebren les tres carreres, admirades per la multitud que omple les vores del camí que enfila al Castell. Una és de cavalls, una altra de muls, molt pobre d'assistència perquè pels encontorns no n'hi ha gaires d'aquests animals, i la d'ases, que si bé no té l'emoció de la primera, crea situacions divertides que posen l'alegria en la competició.

Acaba la jornada. Les sardanes a la plaça de l'església acaben el programa d'una diada pintoresca i plena d'alegria.

13 LA SIQUIA

(1) Comença sota el Castell de Balsareny a quatre llegendes de Manresa on arriba per mitjà d'una resclosa de 250 metres de llarg i passa pels termes de Balsareny, Sallent, Castellnou de Bages, Santpedor, Sant Fruitos i Sant Iscle de Bages. En arribar al punt anomenat l'Agulla es divideix en dos ramals i un d'aquests en dos més, entra a la ciutat i finalment desaigua en el riu Cardener. Des de la resclosa de Balsareny fins a l'Agulla té 24.725 metres i els dos braços 8600 metres. Per a guanyar les desigualtats del terreny passa per 34 ponts de pedra, alguns d'ells de més de 30 arcs, 70 pontarrons, una mina de 563 metres de llarg i una altra que passa per sota del Mas de les Coves, de 321 metres (.).

En el mes d'abril de l'any 1339 es va fer com era costum, nova extracció de consellers per a governar la ciutat de Manresa. Van esser: Jaume d'Arters, Bertran de Castellbell, Bernat de Sallent, Pere Vilella, Jaume Armengós i Berenguer Canet. Preveient el perill que amenaçava les collites de Manresa es va començar el grandíol i important projecte de fer venir a Manresa les aigües del riu Llobregat. Enviaren representants a Barcelona, Lleida i altres parts per venir enginyers a fi de que fessin un estudi del terreny on s'havia de practicar la derivació de part de les aigües del riu Llobregat. Per poder aconseguir el projecte, a 4 Kalendas juny (29 maig) del citat any 1339,

varen nomenar a Galceràn Ulzinellas i a Berenguer de Torres per anar a Barcelona i parlar al Rei Pere III de Catalunya i IV d'Aragó d'aquests projectes. Esdeveniment notable va ser la vinguda a Manresa de l'Infant D. Jaume, Comte d'Urgell, germà del rei i procurador general de Catalunya acompanyat del Bisbe de Vic i d'altres personalitats. Van ser rebuts amb gran festa i se'ls ensenyà el problema que representava per Manresa la manca d'aigua i el projecte que tenien. L'Infant va prometre ajudar-los a fi de que el Rei donés el permís de construir un canal. A 10 Kalendas de setembre (23 d'agost) del mateix any, el Rei D. Pere va concedir el privilegi de construcció de la s'iquia amb real carta des de la ciutat de Barcelona i es comprometé a donar-los protecció com l'hi havia estat demanada. A fi de poder començar la construcció de l'obra i portar-la a cap concedeix el Rei que en espai de 10 anys a comptar des de les Kalendas del present mes (1er d'agost) en avant no donin servei o auxili a qualsevulla demanda real, sinó 5000 sous barcelonesos de cada un dels citats anys. De seguit es reuniren mestres experts: Martí Alariques, Bartomeu Alariques, Guillem de Monistrol, Pere Molins, Arnau Martos, Francisco Ricolf, Pere Ubach i Arnau Ferràn, que varen prometre que dintre de 5 anys farien passar l'aigua per un canal o s'iquia que començaria en el terme de Balsareny, sota el torrent anomenat de'n Tort, davant del molí de'n Mateu de Vilallonga.

A 13 Kalendas setembre (20 agost) els consellers entreguen a Berenguer Canet (era conceller) la quantitat de 346 sous. "Fridie Kalendas octubre (30 setembre) els consellers donen ordre de pagar a Berenguer Canet la quantitat de 50 sous per les despeses dels mestres que treballaven per a nivellar la s'iquia.

8 idus (dia 8) octubre els consellers confessen haver rebut dels clavaris de les imposicions la quantitat de 200 sous que foren entregats a Guillem Catà, ciutadà de Barcelona, i a Simón i Pere de Rodener, germans.

A 5 Kalendas de setembre (28 agost) els consellers i jurats convocats a l'església de Sanr Miquel, "atenent que l'il. lustrissim Sr Rei ha concedit un privilegi amb carta en pergamí patent i corroborada penjant el segell real: entenent que és utilitat de la ciutat i universitat proveir i complir el que diu el privilegi i portar a efecte en el que sigui possible tot el que s'ex-

Resclosa de sota el Castell

posa, intervenint en això la autoritat del Sr. Batlle, varen decretar un impost sobre el mercat. Estaven obligats a pagar l'impost no sols els habitants de Manresa i son terme sinó també els pobles de la Vegueria.

El Bisbe de Vic, que tenia jurisdicció en alguns d'aquests, i els habitants de Santpedor varen oposar-se citant els consellers perquè deixessin lliures d'ell als pobles. En això va seguir-se litigi davant del Rei, fet que causà retard en l'obra.

En Mateu de Vilallonga, del terme de Balsareny, no s'hi oposà perquè l'hi van ser indemnitzats tots els perjudicis que l'hi havien causat.

Per a la construcció els consellers i jurats van prometre donar-los i pagar-los 130 sous barcelonesos i la calç que haurien de fer servir. Així es firmà el 9 d'octubre de 1339 davant del notari de Manresa Fere de Bellsolà.

Era de gran conveniència conèixer la situació de la resclosa o presa de les aigües del riu Llobregat que havia de fixar-se en sa major alçada per a establir també la major superfície regable. Això feien els enginyers i es va començar la cèquia per la represa de les aigües o resclosa sota el Castell de Balsareny, essent dirigida per l'arquitecte Guillem Catà de Barcelona elegit

pels concellers, l'any 1339.

Era forçós que el canal passés per les terres de la jurisdicció del Sr. Bisbe de Vic i el Rei va enviar uns mestres perquè fessin la ratlla per on havia de passar. Aquests van ser sorpresos per uns enviats del Bisbe de Vic qui els prohibiren de continuar.

Després de ser anunciada als consellers de Manresa la qüestió es va portar davant del Rei. Era l'any 1340.

Reunit el consell a 7 Kalendas de març (23 febrer) de 1341 va nomenar a Pere Morera i Pere Riera per a requerir al Sr. Bisbe de Vic en nom de la ciutat, dels quals poders formalitzà l'escriptura el notari Pere Nadal a 4 Kalendas de març (26 de febrer) d'aquest any.

En Pere Morera va enciar a la cort del Metropolità de Tarragona les queixes del senyor Bisbe, D. Galcerà Sacosta i les de la ciutat de Manresa:

Diu la ciutat per medi de son procurador: Després d'haver obtingut el privilegi del rei per a construir un canal i d'haver estat acordat per totes les autoritats seglars i religioses, incluint al Sr. Bisbe de Vic, ja que ell mateix va estimular els mestres donant-los una quantitat de diners, el Sr. Bisbe sense cap raó s'oposà amb amenaces que les aigües de la síquia passin pels seus dominis i pels termes del Castell i parròquia de Sallent, quan amb aquesta obra augmentarien els rèdits de les parròquies de Vic i Manresa en 300 sou a més d'indemnitzar-li tots els perjudicis.

Contestà el Bisbe: El Rei don Jaume va concedir a l'església de Vic el domini sobre les terres de Sallent i Castellnou a canvi d'unes possessions d'aquesta a València. Jo no vaig concedir-los que pranguessin l'aigua del Llobregat per construir un canal invadint-los, usurpant-los i destruint-los, encara que fos veritat que els dongué una petita quantitat de diner. No és una petita part sinó moltes terres que per utilitat de Manresa perdí la parròquia de Vic. No és cert que el senyor Bisbe feu amenaces als Consellers i Jurats de Manresa. I com que el mateix Sr. Bisbe no pot veure amb bons ulls permetre el que s'ha dit, per això amonesta per primera segona i tercera vegada a Pere Morera, a tots els Consellers i Jurats, a la Universitat de Manresa, a Guillem Catà, a son fill i als altres que treballen en l'obra ara i en el que ve, que ni ells

ni els altres envaeixin ni prenguin la terra i termes de Gallent.

Es veritat que el privilegi real concedia agafar aigua i construir el canal pels termes de castells, terres de Bisbes i persones de qualsevol estat o condició, però el senyor Bisbe de Vic vol que es respectin els seus drets.

Per fi el Sr. Bisbe, veient que els manresans seguien amb la construcció de l'obra, excomunicà la Universitat de la ciutat, els Consellers i Jurats i els mestres, la qual cosa va ser publicada a l'església de la Seu pel seu delegat D. Pere de Torelló.

L'excomunió s'aixecà l'any 1345 amb motiu de la vinguda de la Santa Llum, després de 4 anys en els que diferents procuradors varen fer viatges a Barcelona, Vic, a la cort de Tarragona, València, etc. per aconseguir-la.

En aquests anys seguien amb gran activitat els treballs de la síquia sota la cura de la junta que es va anar renovant i que també tenia les seves discòrdies. A 16 Kalendas juny (17 maig) els Consellers entregaren al mestre Guillem Catà la quantitat de 200 sous per a la construcció dels pilans del pont del torrent de Villar, de 94m. de llarg i 19 m. d'alt amb sis grans arcs, tot de pedra.

Després de sis anys de treball els mestres, veient impossible construir la síquia amb les condicions acceptades acordaren abandonar el treball. Però la ciutat de Manresa s'adonà de la gran pèrdua i el 15 Kalendas juny de 1345 feren pacte nou promentent-los 50.000 sous. La síquia continuà.

El primer de febrer de 1345 els Consellers varen entregar als mestres de la síquia al quantitat de 1000 sous per l'última paga dels 130 estipulats en contracte.

En aquest estat esdevení el misteri de la Santa Llum: a les 9 del matí del dia 21 de febrer de l'any 1345, un globus resplandent que apagava la llum del sol, venint de la muntanya de Montserrat es dirigí a l'església de Nostra Senyora del Carme i entrà dins per una de les finestres de la façana principal, fixant-se en la clau de l'absis i repartint-se en altres globus que es posaren a la capella de la Santíssima Trinitat e en la de S. Salvador fins al cap d'uns minuts que varen reunir-se i marxar pel mateix lloc en direcció a Montserrat, cap on es van fondre en l'espai.

A la vista de tant meravellós prodigi els Consellers enviaren un síndic al Sr. Bisbe i li digueren que aquell era el senyal amb que Déu mostrava no voler tenir més temps la ciutat excomunicada. El Bisbe no tingué temps de llegir-ho

doncs morí el 5 d'abril del mateix any i va ésser el seu successor Sr.D.Miquel de Risomà qui aixecà l'excomunió.Així continuà l'obra que estava totalment paralyzada.

Els consellers firmaren la nova contracta i preu-fet el 18 de maig de 1345, i més tard,el 19 de novembre,en Ramén d'Area davant del Bisbe de Vic va reva-lidar la concòrdia que fou aprovada pel Rei el 3 de desembre de 1345 i pel Papa Climent VI en Avignon el 12 de juny de 1346.

Nous problemes es van presentar:el 19 de novembre de l'any 1347 va morir a Barcelona l'Infant D. Jaume,comte d'Urgell i gran protector de l'obra.En la primavera i l'estiu de 1348 va atacar Catalunya,especialment,i també la resta d'Europa la "pesta negra" que va reduir a menys de la meitat la pobla-ció de Manresa (de 5000 a 2400),també la de Santpedor,i d'altres pobles van desaparèixer.Així quedà novament la sèquia interrompuda fins l'any següent.

Segons el contracte l'obra havia d'acabar per Tots Sants de l'any 1350, però no estava.En el juny d'aquest any havien hagut de netejar la resclosa degut a una gran vinguda de pedres i aigua del riu Llobregat.

En 1366 havia esclatat la guerra de 12 anys entre el rei d'Aragó i el de Castella que acabà en 1368. Manresa hi prengué part.

En 1372 el consell de Manresa, atonent l'ordre del Rei, nomenà una junta per reconstruir les muralles. Això retrassà també la construcció de la sèquia i la paralitzà fins el 17 d'agost de l'any 1373 en que reunits els consellers en l'església de S. Miquel van veure la necessitat d'acabar-la. Després de lluitar amb d'altres obstacles reanudaren el treball. En 1375 firmen un tercer "preu-fet" segons el que dintre d'un any havien de construir el canal des del punt on havien deixat els anteriors mestres fins el Mas de la Serra.

El 18 de juny de 1376 els consellers nomenen a Berenguer Poal i a Bernat Morera per a fer el braçal de la sèquia del Guix i Viladordis i més tard el de Santa Clara. La sèquia va arribar a les muralles de la ciutat; sols faltava poder ésser aprofitada la seva aigua pel servei domèstic. Això es va aconseguir el 18 de Maig de 1378 en que els consellers donaren el permís de què tota persona podia conduir l'aigua discorrent allà on vulgués dintre del territori i fer l'aqüeducte de la sèquia per les seves possessions. Va venir doncs el problema de recollir diners per acabar l'obra; però es veien continuament

molestats per les exigències del monarca

En 1380 el Rei D. Pere va concedir als Consellers que poguessin escollir un agutzir encarregat de cobrar el siquiatge.

Finalment podem dir que en 1383 Manresa ja tenia dintre els seus murs l'aigua del riu Llobregat i podia gaudir dels beneficis que li produïa la siquia.

En 1680 en Pere Corrons i en Canyelles varen fer la descripció de la siquia:

(.) Des de la presa d'aigua sota el Castell de Balsareny fins a l'Aquila té el canal 26 quilòmetres, 78 hectòmetres. Només en el terme de Balsareny podem anomenar:

Prenent direcció de la resclosa riu avall trobem els torrents de'n Ricard, del colador, del canyer i dels ortos de Balsareny, dels lladres on hi ha un pont de tres arcs, el de Santa Maria amb un conducte d'aigua que serveix per l'escurament del canal; després ve el pont de Balsareny i el torrent anomenat Baixa del Llobregat, el de la Roqueta al qual arriba l'aigua per un conducte anomenat el pont del rector, el del molí de Balsareny i el del bals de la Roqueta entra el canal a la gran mina del Bals de Balsareny fins arribar a la vinya de'n Martí travessa els torrents de'n Martí, dels Gripaus, de Vilaforns i de les Tàpies i arribant al Pont de Santa Cecília travessa el torrent dels ci-

rers fins el Pont de Conangla.Té de llarg fins aquí 5558,90 metres.

Pont de Conangles.Terne Balsareny-Gallent.

L'associació es formà l'any 1964 amb un grup de caçadors i pescadors. Després s'hi afegí el grup d'ocellaires. Actualment funciona amb el nom de Societat de Caça, Pesca i Pajaril.

A mesura que la societat s'ha anat fent més extensa s'han format un grup de caça, un de pesca i un d'ocellaires que actuen en conjunt però celebren per separat els seus concursos i festes, i a final d'any donen compte de les despeses i beneficis per separat.

L'associació de caça es cuida de l'acotat, dels concursos de tir al plat i de procurar que els socis tinguin les llicències, permisos d'armes i segurs obligatoris pels accidents que hi puguin haver.

Els de pesca organitzen concursos pels seus socis, fins i tot pels nens de l'escola, i es preocupen que els associats tinguin les targetes federatives i les llicències corresponents.

L'agrupació ocellaire, organitza els concursos d'ocells cantaires aquí al poble i prenen part als concursos de la comarca. També estan obligats a portar targeta federativa, llicència de caça i permés especial per transportar i caçar ocells vius, entenent que es considera que aquests ocells són beneficiosos per l'agricultura, i està privat matar-los, sols es poden caçar els mascles.

La caça es pot practicar amb escopeta de calibre 12,16,20. Per la caça major

es pot portar arma estriada, però es necessita un permís especial. És prohibit el rifle calibre 22 i el cartutx de balí. També autoritza Icona la caça del conill amb fures i malla, però és necessària una llicència i un permís per tenir fura. És privat de caçar amb llaços i parany; però s'autoritza per a agafar guineus i teixons sempre que s'obtingui el permís especial d'Icona amb l'obligació de posar-los al vespre i de disparar-los al matí perquè no puguin perjudicar durant el dia als altres animals i persones. Els ocells es cacen molt amb besc o amb tela o xarxa. Estan sotmesos als períodes de mitja veda o caça.

Actualment el nombre d'associats és de 289, distribuïts entre les tres seccions.

Es permès de caçar a tot el terme de Balsareny, menys a la zona del Castell que parteix el riu Llobregat, la riera de Mojalt amb la carretera del Castell i la Rabeia.

Els animals que es cacen són, principalment: perdiu, conill, merla, becada, tórtora, guineu, teixó, tudó, garça, gatx, guatlla i gralla. Com a caça major: el senglar.

Les lleis generals de veda són: La mitja veda per les espècies: guatlla, tórtora, tudó, gralla, garça i algunes d'altres que aquí no es coneixen.

La influència de la reserva en la nostra població és una cosa que no es pot precisar perquè la caça s'escampa; però sí que s'ha pogut comprovar que no ha tingut l'èxit anhelat, degut a les motos i a d'altres sorolls que es produeixen al bosc, no solament a la reserva sinó a tot el terme.

Quan es va formar la societat, abans de formar el vedat, es varen comprar perdius per repoblar, però no va donar resultat, doncs era una perdiu anomenada Txuca o grega i que el seu hàbitat és de 500 metres sobre el nivell del mar, i Balsareny no arriba a aquesta altura. Més tard s'ha intentat i s'intenta de repoblar amb perdiu roja o del país, però els resultats no se saben per les causes esmentades.

Per repoblar les perdius es tenen unes quantes parcel·les que fan els ous, i aquests es parten a incubar i es cuiden fins que estan a punt d'engegar.

Amb conills s'ha fet repoblació comprant-ne a d'altres llocs amb bons èxits fins que arribà la mixtomatosi. Actualment es trouen conills de la re-

serva per portar a altres indrets més afectats per la peste.

Els peixos que es coneixen aquí són la corba, la bagra, el barb i el gat. També es pesquen crancs.

Es permès de pescar a rius i rieres tot l'any, però cada pescador només pot portar dues canyes. La forma de pesca autoritzada és la canya amb tap, la de fons i el mosquit o cullereta. El cranc es pot pescar amb sarrió.

La contaminació ha influït molt en la pesca: ha deixat rieres que eren molt riques en cranc i barb, actualment sense peix.

La perdiu, degut als preparats herbicides, al soroll que es fa al bosc durant la incubació, a que es destrueix el seu hàbitat, a les armes modernes i a la munició més potent, perilla de desaparèixer. Amb la transformació de l'agricultura i la mecanització les perdus es delmaren.

Quantitat d'espècies animals tendeixen a desaparèixer ràpidament. En 1940 els boscos del nostre terme estaven farcits de perdus i conills. Però cap els anys 46-47 vingué la mixomatosi, que exterminà tots els conills. Des d'aleshores els conills no s'han tornat a refer. Des d'aleshores les grans caçades que s'organitzaven han anat decaient i, amb elles, l'emoció de la caça.

15 AIGUA

Amb el batlle Escalé es va pujar l'aigua al poble. L'aigua, quasi tota filtracions del riu - aigües subalbees - arribava clara al pou després de passar per les capes de terra que feien de filtre.

Per pujar l'aigua del pou al poble treien l'energia de la síquia: van construir una torbina que era moguda amb l'aigua sobrant de la síquia. La torbina feia anar una dinamo i la dinamo feia funcionar les bombes. Les bombes estaven col·locades tocant al pou.

I del pou cap al dipòsit de l'aigua. El primer dipòsit no era el que es veu des del poble; l'havien fet on ara és el carrer del Nord, sota l'actual casa de "cal Sarri". Anys després es construï el dipòsit més amunt, més aprop del Serrat del Maurici. Fa pocs anys es va fer l'altre, el que funciona actualment.

L'aigua del pou vell pujava al dipòsit sense ésser desinfectada. Fins fa quinze o vint anys no es posava clor a l'aigua. Els tifus espantaven la gent. N'hi havia molt. Cada estiu es vacunava pel tifus. Després de la guerra aquesta malaltia anà disminuïnt.

Però les malalties es podien agafar de moltes maneres. Pot ser no era tot l'aigua la que produïa aquestes passes; pensem que fins a començament de segle no hi havia clavegueres al poble; de mosques n'hi havia moltíssimes més que ara; d'aigua no se'n disposava an quantitat com passa avui.

El dia que es va fer la instal·lació de l'aigua per les cases del poble es

va fer pagar una quantitat a cada casa; es feu una mena de venda de la instal·lació donant uns títols de propietat. Tots els títols junts valien 63.000 pessetes. Hi ha cases velles que encara en tenen. Però en la venda no es va fer pagar res pel desgast i les avaries de la instal·lació; es pagà una vegada i prou.

La instal·lació vella ja anava proveïda d'un aparell que se'n diu "l'anticop d'Ariet". Passava que cada cop que paraven la turbina, l'aigua, que pujava de pressa per tot al llarg de la tuberia des del riu fins al dipòsit, per inèrcia, no es parava en sec, sinó que pujava una mica amunt. Llavors, el pes de tota l'aigua de la canyeria queia novament pel seu propi pes damunt de la turbina i espatllava vàlvules i canyeries amb una gran facilitat. L'anticop és un dispositiu amb un compressor col·locat a la tuberia després de la turbina. Quan baixa l'aigua amoroseix la patecada i evita així els efectes del cop que es produeix.

Amb un motor de 15 C.W. feien anar les bombes velles, que donaven 8 metres cúbics per hora. Les actuals - submergides al pou; no s'han d'ensebar - amb 21 C.W. en puguen 40, de metres cúbics per hora.

Durant anys les bombes es van haver d'ensebar a cop de galledes, i la tuberia que s'havia d'omplir per ensebar anava des de la "caseta vella" fins al pou nou. Quan no hi havia prou aigua "en Peret" donava aigua per carrers: tencava l'aigua de tot el poble i en donava a un parell de carrers. I després d'uns els altres.

16 FONTS

dins del terme de Balsareny hi ha una bona quantitat de fonts. Vet-ne aquí unes quantes:

Font del Musset: La trobem anant cap al pla de Calaf, passat el Calarís, i les granges, agafant un caminet estret a l'esquerra del camí que va cap al Solà.

Font de l'Alou: Al costat de la casa de l'Alou. Hi raja un bon doll d'aigua.

Font de l'Alou

Font de la Roca: L'aigua brolla enmig d'una roca, vera la riera de Mujalt. S'hi va agafant la carretera de Sùria fins el primer pont, que travessa la carretera. Passada la carretera, la font queda a unes vuitanta passes en direcció cap a la riera.

Font del Vilà: Carretera del pont del riu amunt, fins agafar el trencant que va a la cada del Vilà. La font és un tros passada la casa.

Font del Pont del Riu - o de la Figuera -: Passat el pont, baixant al riu, uns dos-cents metres avall, a prop de l'aigua.

Font de l'Ordinari: Malgrat ésser coneguda i utilitzada per tanta gent, s'ha perdut. Era a l'altra banda del riu, davant la fàbrica del molí.

Font del Vinyes: Passat el Balç, pujant el primer barranc per un caminet que hi ha unes cent passes després del revolt perillós de la carretera.

Font del tap: La primera casa que es troba anant des de les Collades cap a Navàs, són les Collades de Baix. La font és entre aquestes dues cases: aproximadament a mig camí entre les dues hi ha un començament d'un barranc de formes poc pronunciades. La font del tap - o font de les Collades de Baix - la trobareu seguint aquest començament de barranc uns cent metres avall (o sia, cap a l'esquerra venint de les Collades).

Font de la Mare de Déu: A la Rabeia, prop del riu.

Font de Vilafruns: En l'actualitat no és accessible per estar dins del terreny de la fàbrica i no funcionar la canalització que portava l'aigua - molta, per cert - a l'exterior.

Font dels Parenostres: Anant-hi per la Fodina s'ha d'agafar el camí vell de Candàliga i seguir-lo fins cinc-cents passes després d'haver-se ajuntat el camí, la riera de Conangle i una riereta que ve de l'esquerra (caminant en la direcció que hem dit). Havent comptat 500 passes, la riera es separa del camí. El camí va cap a la dreta i la riera a l'esquerra. Seguint la riera unes cent passes hi ha, mig amagada i descuidada, la font.

Font de Sant Tomàs: Sota el Castell, per darrera, més avall de la línia de la via.

Font dels comunistes: Des de la casa de les Collades, baixant avall, a potser tres-cents passes, ben bé sota el barranc que hi ha baixant a mà esquerra. La font brolla salvatge on l'aigua de dos barrancs ha obert sobtadament

avall un rec de cinc o sis metres de fondària. Queda, amagada, sota d'una gran pedra que fa de balms.

Font del Sidro: A l'Alou, uns 20 metres lluny del riu, aproximadament a l'altura de l'ermita de Santa Margarida.

Pujant el Pla de Calaf pel camí del damunt de l'estació del tren, a la vora del camí hi ha una fonteta, que sovint no raja, que més que per les persones havia servit per abeurar els animals.

A la Baga Fosca, on havien tret l'aigua els nostres avantpassats per canalitzar-la cap al poble, sequeixen brollant rierons que desemboquen a la riera del Mujalt.

Ha desaparegut la font que hi havia carretera avall, passat el camp d'esports, el primer pont a la dreta, a pocs metres.

Font de la Mare de Déu

17 FABRIQUES

On actualment hi ha la fàbrica del Molí havia estat, el segle passat, un molí de gra - diuen que al costat del molí també hi havia una fàbrica amb algun taller -. Però un dia, a finals del segle passat, es va calar foc i es va destruir el molí. A la síquia - diuen - encara es coneix l'esvoranc que varen fer per apagar el foc. Al Molí encara ara hi ha una taula de pedra feta amb la roda de molí.

En Viñas, quan va voler construir la fàbrica, comprà el milí cremat i aprofità una mica els antics locals. El Viñas abans de venir aquí tenia la fàbrica a "Can Canals", prop de Manresa.

La fàbrica de Vilafruns també fou adquirida pel Viñas pare. A Vilafruns també hi havia una fàbrica, però feia molts anys que era parada. En Ricard pare la comprà.

En Ricard Viñas tingué cinc fills i tres filles. El fill gran era el Pepe, però l'hereu fou en Ricard - fill -.

En morir-se en Ricard pare va fer hereu del Molí a en Ricard fill, i Vilafruns la repartí amb els altres.

En Ricard pare va donar el nom de Santa Cecília a l'empresa, a la fàbrica, no al terreny. - el nom original de Vilafruns és Santa Cecília -.

En Ricard pare va viure a Balsareny, els fills visqueren a Barcelona.

Fàbrica del Molí

En Ricard fill va fer naus noves. Totes les que donen al riu són d'ell; el que hi ha pintat de color groc és vell. Després dels anys 50 posà telers automàtics. La construcció de la manyaneria, de la fusteria i del despatx també és obra seva.

Tots els treballadors del Molí eren de Balsarany. Fa uns 85-90 anys, en el Molí hi havia 160 telers. Cada teixidor feia anar dos telers. Hi havia dos rolleus de 12 hores cada un; 0 sia, hi treballaven unes 160 persones solament als telers.

El torn de matí es posava a la feina a les 5. Els treballadors tenien cinc quarts per a dinar, mitja hora per a sopar i un quart per a

dinar.

Mentre a d'altres llocs havien aconseguit ja la jornada de vuit hores, en

Canal de Vilafruns

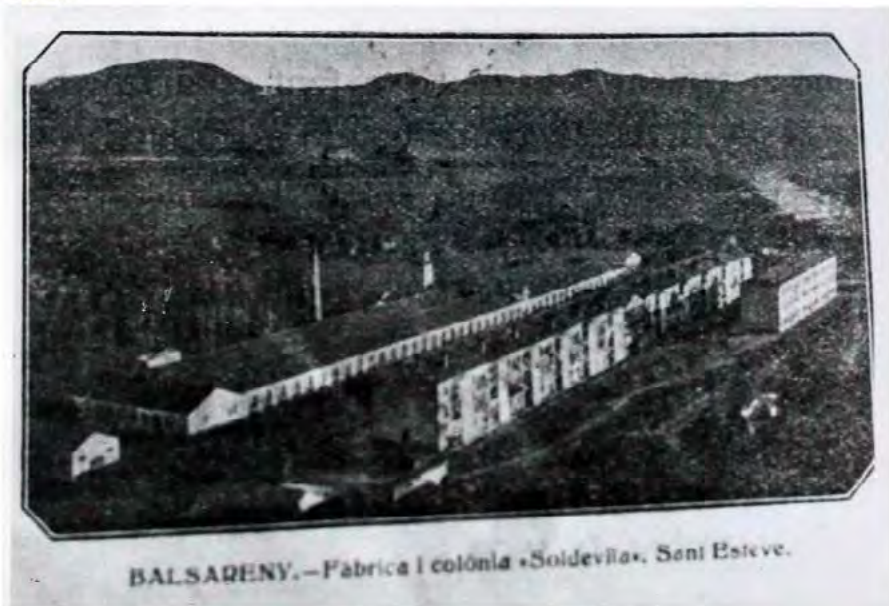
venir la república a l'alt Llobregat - Manresa-Berga - encara en treballaven més de vuit. Al.llegaven que sovint se baixava prou aigua al riu i havien de pagar la força elèctrica amb que resolien el problema energètic. Al.llegaven també les despeses que tenien pel manteniment del propi sistema energètic - pagar al torbinaire, reparacions del canal... - Amb la república s'aconseguí la jornada de 8 hores.

Pels anys 20 un contramestre guanyava 6 duros. Cap a l'any 36 unes 50 pesetes. Una metgera l'any 36 guanyava 7 duros. L'ajudant del contramestre pels anys 20 guanyava 4 duros.

18 SANT

ESTEVE

(.)Dins el terme de Balsareny,prop del riu Llobregat i al costat d'una ermita d'estil romànic on es venera Sant Esteve,el senyor Josep Soldevila i Casas va començar-hi l'any 1897 una fàbrica de teixits i més tard també de filats,al mateix temps que un carrer de pisos per als treballadors.Una i altre anaren creixent per etapes més o menys llargues i fou necessari un altre carrer,aquest més petit,per a d'altres famílies treballadores.Això és la colònia Soldevila.

Colònia Soldevila

Al mig del carrer hi ha el cafè i al damunt una sala petita on els diumenges, al compàs d'un piano de maneta, el jovent i també els grans es reunien, els uns per ballar i els altres per vigilar els petits i comentar els fets de la setmana. No tenien pas gaires coses per divertir-se; per això els joves i les noies assaijaven quasi cada diumenge per cantar a l'església. Sortint de missa era ja tradicional jugar a la cantonada del carrer vell un parell d'hores a la ratlleta amb peces de cinc cèntims, a boles amb la mateixa moneda, o a bitlles amb apostes de deu cèntims. També assaijaven per cantar les caramelles de Pasqua per tota la rodalia i els pobles de Balsareny i Navàs.

Per la Primera Comunió era festa com poques. A les 10 del matí, ofici solemne i cançons. A la tarda, a la sala, damunt de dues caixes de la fàbrica on, marcades a foc, s'hi llegien les lletres "Josep Soldevila i Casas-1908", i tres taulons, les nenes i els nens cantaven i també recitaven alguns versos. Aquesta vetllada en la qual els grans reien i els petits ploraven a vegades per no saber el que havien de recitar, agermanava encara més totes les famílies de la colònia que ja ho eren molt, d'agermanades.

Els joves començaren a jugar al "foot-ball" (així s'escrivia). L'any 1921 amb una pilota de draps lligats amb cordills, fins que el senyor Soldevila els en regalà una de reglament. En no tenir camp apropiat cada diumenge al matí s'organitzava un partit al pati de la fàbrica, i ja podeu comptar que eren molts els vidres trencats de les vidrieres amb filat de la fàbrica. Per això va fer-se el camp que encara tenim avui, un dels primers de la comarca. El dia de la festa major, 8 de desembre de 1922, fou inaugurat jugant-s'hi el primer partit i copa entre els equips F.C. Olímpic i el C.E. Català, ambdós de Manresa. Guanyà el Català després de dos partits molt disputats.

Una colla de joves l'any 1925 anaren a cantar la "Passió a dues veus" a la processó del Dijous Sant a Balsareny i seguiren fent-ho cada any fins fa poc. Hi hagué una interrupció de dos anys en què la fàbrica quedà parada. Poques foren les famílies que es quedaren o que tornaren a la Colònia en reprendre de nou el treball l'any 1932. Però igualment s'agermanaren amb les velles com sempre ho havien fet abans.

L'any 1946, en un teatre improvisat que hi havia a la petita sala, com a de

"Els Pastorets
de Sant Esteve "

partença, ja que s'havia d'ensorrar per tal de fer-la més gran, es va representar el drama "L'aguilot del castell" i el sàinet "Els tres valents". Dos anys més tard era ja un fet el que tots els habitants de la colònia desitjavem: tenir una sala de cinema amb un escenari on poder representar "Els pastorets" de J.M. Folch i Torres. I així ho hem fet.

El nostre camp de futbol segueix amb herba però és llàstima, sense jugadors. Tinguerem un camp de bàsquet, però ja no en queda ni el record. Tenim, amb tot, una pista de tennis i també alguns jugadors joves amb afecció, d'entre els quals, qui sap, potser en sortirà algun de força bo com tots voldriem.

El costum de cantar caramelles segueix igual. Existeix una "Coral Sant Esteve" que, fa anys, no deixa de prendre part en totes les trobades. El teatre segueix, encara que no tan eufòric com anys enrera.

"Els Pastorets"

"Els Pastorets"

19 LA MINA

La primera cosa que es va fer fou el pou. El pou és sota el castellet - de 40 metres d'alt - on van instal·lades una mena de corrioies gegants, "Koope", que serveixen de guia al cable que fa pujar i baixar les "gàbies d'extracció".

El pou de la mina es començà a foradar el cinc de novembre de 1934. L'any vinent, el vint-i-cinc d'octubre, s'arribà a la profunditat de 478 metres.

El diàmetre del pou és de 5'5 metres al començament - els primers 35 me-

tres contant des de dalt - i de cinc metres després. Al nivell on s'estreny hi ha una canal que recull l'aigua que baixa, de filtracions i de pluges, i l'eleva amb una bomba cap dalt.

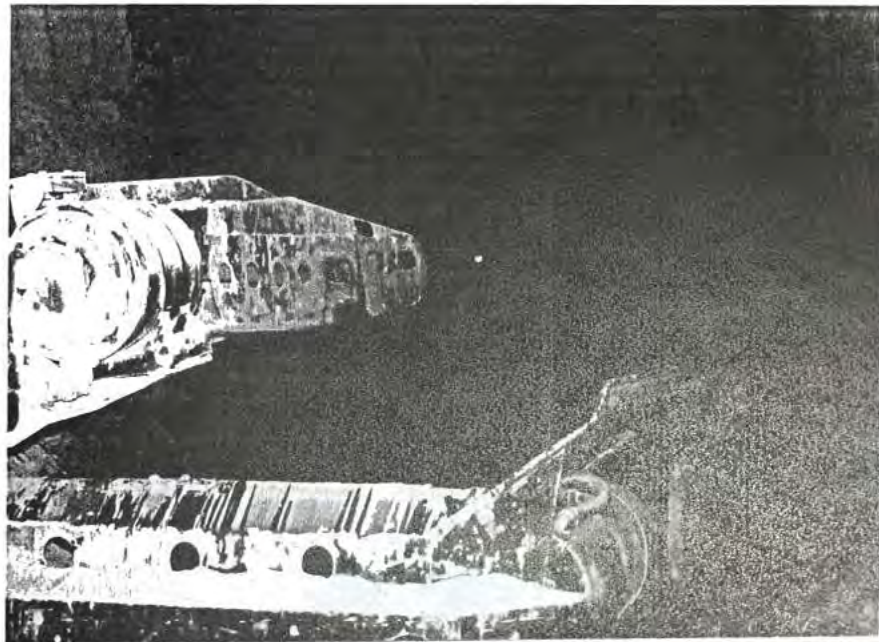
El pou de Vilafruns fou construït per pujar i baixar els treballadors, per pujar-hi mineral, per passar-hi els cables elèctrics i per la ventilació.

Per pujar i baixar els miners hi ha un ascensor amb dos pisos. N'hi caben 10 a cada pis. El trajecte es fa amb 4 minuts. Aquest ascensor portava abans, a damunt, un dipòsit gran, l'"Skip", que servia per pujar el mineral. Actualment tot el producte brut de la mina es treu per Sallent.

Per un cas d'emergència es construï una escala de fusta - la fusta dins la mina és molt resistent, en canvi el ferro es rovella molt -. Cada 4 metres aproximadament té un replà.

L'actual sistema de ventilació també ha canviat: ara l'aire entra per Sallent i, ajudat per tres ventiladors surt pel pou de Balsareny.

Un cop a nivell de mineral varen crear una xarxa de transport vint-i-dos metres més avall. Això permetia arrossegar el mineral per una galeria plana - les capes que s'extreuen són lleugerament inclinades, uns 5 o 7 graus de inclinació - i s'evitaven possibles accidents amb les vagonetes.

Quedaven així dos pisos, el de les capes de mineral i el del transport i ventilació. Aquestes dues plantes es comunicaven pels "coladors", pels quals es tirava el material. Els "coladors" eren uns forats d'uns dos metres de diàmetre per vint o vint-i-dos d'alt - l'altura entre planta i planta -. Eren tapats per baix per una estructura de fusta. Una "tolba". Per carregar les vagonetes les posaven sota el dipòsit de material i el deixaven saltar fins que la vagoneta era plena. Un "colador" tenia capacitat per unes 40 o 50 vagonetes.

Un altre sistema que s'havia utilitzat per a transportar el mineral era l'Scraper. L'Scraper és com una cullera grossa, que pot arrossegar d'una a tres tones, que era moguda per un motor que movia una politja que, mitjançant un cable estirava la cullera gegant.

Aquests dos sistemes foren substituïts - i amb ells la galeria d'arrossegant i els forats - pel "Joy 6 P M", el minador, que arrenca el material mentre que un camió l'agafa per darrera i el porta a una sitja o directament a la cinta transportadora.

El paquet de sal que s'explota té diverses capes: De dalt a baix es troba primer la capa "B", d'uns 80 centímetres de gruix i d'una llei de 35% de K2 O. - Això de llei vol dir el tant per cent que se n'aprofita -. Després ve una altra capa de 2'50 metres: La "sol entre dues", que no és aprofitable - encara

que ara es tregui barrejada amb les altres capes.Finalment hi ha la capa "A" de 3~50 metres i d'una llei de 17 % de K_2O - d'òxid potàsic -.Dins aquesta capa hi ha dues capetes primes a baix:la capa A I,de 60 centímetres,i la"sal de 60",també de 60 centímetres.La capa A I és ja la darrera subcapa que s'aranca.Té una llei de 30 - 32 %.Es,diguem,la de més avall que treuen.

La sal de 60 és damunt de la A I.

Sota la capa "A I" hi ha sal - sal de cuina -. Damunt de la capa "B" hi ha Carnalita.

Quan es començà a explotar la mina es feia de la manera següent: Un cop hi havia la galeria preparada es començava per la capa que no serveix: la sal entre dues. Es dinamitaven uns metres d'aquesta capa. La mateixa explosió la feia caure a terra de la galeria. Treien la sal. Llavors feien caure amb barrinades la capa "B" damunt la capa "A", i aquesta també volava.

Actualment funcionen 8 "Joys", que treuen 400 tones cada dia, i tres "Jeffreys" que en treuen cada un 800. S'està muntant un "Alpine".

El "Joy", sense moure les rodes, agafa una amplada de 6'40 metres. Va fent passades amunt i avall de 1'13 metres d'amplada i va girant el cap lateralment.

El "Jeffrey" té un tambor ample que va amunt i avall, però no es pot moure lateralment. Ha d'anar endavant foradant una amplada de 3'2 metres, 3'5 metres d'alt i uns 7 metres de llarg. En arribar als 7 metres ha de tornar enrera i eixamplar la galeria pel costat.

Tant el "Joy" com el "Jeffrey" han d'aprofundir l'altura de les capes amb dos o tres cops. Com que l'altura on han d'arribar és major a les seves possibilitats, comencen per arrancar les capes més altes i després tornen a passar traient les capes que queden inferiors.

Amb aquest sistema es combina el minador amb els camions que es carreguen el mineral i el condueixen a la cinta transportadora o a les sitges, i d'aquí, mitjançant unes cintes transportadores es porta al "pou 3", a Sallent. Es puja a la superfície amb un "Skip", un dipòsit d'unes 8 tones, i es porta a la fàbrica per cinta.

Els camions que treballen amb els minadors porten 10 tones de mineral. Minadors i camions treballen les 24 hores del dia.

A la fàbrica s'ha de separar la sal del clorur potàsic. Abans això es feia pel mètode de decantació i dissolució:

Dissolució: Agafaven el mineral. Hi posaven aigua saturada de sal a una temperatura de 105 graus. A aquesta temperatura i condicions es dissolt el clorur potàsic i, en canvi, el clorur sòdic no.

Decantació: Aquesta aigua passa a una torre de refrigeració i d'aquí a les basses de decantació. Aquí es queda el clorur mentre l'aigua s'escorre.

Ara s'utilitza el mètode de flotació: s'agafa un líquid que cobreix el mineral i el fa flotar, mentre que la sal se'n va al fons.

La potassa és enviada a fora amb tren i amb camions. Les vies de la superfície de la mina enllacen amb les antigues del tren per Sallent. Els vagons són carregats, pesats i trets per Sallent.

La potassa la porten a Barcelona, a Tarragona, a tota Espanya i a diversos països, un d'ells, el Japó.

Completen la fàbrica un seguit de instal·lacions que té al seu voltant. Però les instal·lacions purament mineres de la superfície són, només, el castellet de formigó i la màquina d'extracció, que és instal·lada en un edifici a uns 40 metres del pou.

Pel pou de Sallent surten cada dia unes 6000 tones de mineral. A dins de la mina hi ha unes sitges on guarden la producció d'un dia com a dipòsit. En cas d'avaria es té un dia per anar treballant amb el mineral acumulat.

El personal de la mina es reparteix en tres torns. Contant els tres torns, a baix i a dalt junts són uns 800 treballadors en total.

(.) Manresa, novembre de 1929.

Butlletí del Centre excursionista de la Comarca del Bages. (any XXV, número 133)

Geografia comarcana. Balsareny.

Població que pertany al partit judicial de Manresa, situada al centre-nord de la comarca de Bages, a 308,98 metres sobre el nivell del mar i edificada en un pla a la ribera dreta del riu Llobregat que rega tot el terme de Nord a Sud.

Consta s'unes 240 cases agrupades, les quals formen amples carreres i una espaiosa plaça i altres 70 caserius escampats pel seu terme. Entre unes i altres s'hi estatgen uns 2000 habitants. El seu terme, que té una superfície d'uns 39 quilòmetres quadrats, és en general muntanyós, i de clima frescal. Confronta el N. amb el terme de Navàs, l'E. i S. amb el d'Avinyó i Sallent i a l'O. amb el de Castellnou de Bages.

El terrer pertany a l'època geològica terciària, període pliocènic i en aquest s'hi veuen el començament on es redrecen les capes de terra que capbussen en direcció al sud i formen el plegament anticlinal de les sals potàssiques de Súria. Aquestes es troben a una profunditat de 748 metres amb una gruixària de dos metres i una riquesa de 22 per cent de clorur potàssic.

Tot el terreny té un color de vi fosc, és de construcció argilo-calís-arenós, formant capes més o menys gruixudes de margues que alternen amb la roca

calissa i alguna beta de guix fibrós. Bona part d'ell està poblat de boscos de pins que donen molta llenya i bona fusta per a la construcció i en el restant s'hi cultiven moltes espècies de cereals, llegums, hortalisses i vinya que donen fruits suficients per al consum i per a l'exportació.

A la població i el seu terme hi ha instal·lades tres fàbriques de filats i quatre de teixits de cotó, una indústria de terrissa i 36 comerciants i manufacturadors de diversos arts i oficis.

Les primeres matèries i productes agrícoles, industrials i comercials que s'hi recullen i fabriquen, són transportats per les vies de comunicació que passen pel poble i que l'uneixen als circumveïns per mitjà del ferrocarril econòmic de Manresa a Guardiola que hi té estació; per la carretera de Sant Fructuós a Berga i per la de Súria a Avinyó que en aquest lloc enllaça amb les de Prats, Vic i Terrassa.

La riquesa agrícola, urbana, industrial i comercial hi té imposada una contribució de 50000 pessetes, de les quals en pertoquen 12000 al municipi i 526 a la Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Manresa i Comarca.

Per tal d'atendre l'educació, higiene, relacions socials, cultura i esbarjo hi ha dues escoles, una de nois i altra de noies, una escola particular de noies dirigida per les Germanes Terciàries Dominiques i un estudi regentat per un Vicari-mestre; un hospital, quatre metges, dos apotecaris i les germanes Josefines de la Caritat que cuiden de l'assistència als malalts. Té administració de Correus, central Telefònica, un Sindicat agrícola, una entitat coral i dos Centres instructius i recreatius.

Per tal d'atendre el compliment de les obligacions religioses hi ha una parròquia d'ascens dirigida per un Rector, dos Vicaris i un Coadjutor-mestre que pertanyen al Bisbat de Vic i Arxiprestat de Manresa. L'església parroquial dedicada a Santa Maria està unida a la Rectoria i en aquella hi ha instituídes les Cofraries del Roser, Filles de Maria i l'Associació de l'Apostolat de l'Oració.

Com ajuda parroquial hi ha l'església de Sant Jaume de Puigdorca a mitja ora del poble, la de Sant Esteve de Soldevila, regida per un capellà que paga la colònia; les capelles públiques de Nostra Dona del Castell, la de Santa Margarida en el Mas Alou i els Oratoris semi-públics de les Germanes Terciàries

Dominiques i de les Germanes Josefines de la Caritat.

A l'entrada del poble hi ha un pont de 58 metres de llarg amb cinc arcs, quatre de 13 metres de llum i un de 4 metres. Al començament del sustat pont hi ha un pilar de pedra amb una capelleta en la qual hi ha la Verge dels Dolors, Sant Joan Baptista i Sant Roc, i a la sortida hi ha altre pilar amb la imatge de la Puríssima Concepció i al peu d'una altra capelleta hi ha gravades dues dècimes, la primera de les quals és una pregària del Rector Garcia a aquelles imatges pertuè guardim al poble i el pont, i l'altra una presentalla de la casa Puigdorca per haver-se lliurat d'ésser negat un seu antecessor.

A la carretera de Sant Fructuós, a mà esquerra, davant del poble i dalt del turó del Mauri hi ha les runes d'un castell construït en temps de la guerra civil dita dels set anys.

Passada la riera dels Traginers i a una distància d'un quilòmetre del poble, s'aixeca un turó a la dreta del riu Llobregat que forma un gran balç per aquest costat. A sota hi ha la resclosa de la sèquia que proveeix d'aigua potable a la ciutat de Manresa i rega el seu terme; és obra del segle XIV.

En el cim del turó hi ha edificat el castell senyorial dels antics Barons de Balsareny, que és un edifici de pedra picada de forma rectangular amb finestres gòtiques i coronat de marlets.

A la sala d'armes d'aquest castell hi ha hágut la fundació del Centre Escursionista de la Comarca del Bages. Fou el dia 22 de gener de 1905.

A prop de l'esmentat castell hi ha l'ermita de la Mare de Déu de Balsareny, d'estil gòtic d'una sola nau, a la qual s'hi ha afegit una altra capella en la qual es venera la imatge de Maria esculpida en marbre blanc.

Etimològicament Balsareny vol dir balsera arenisca, essent compost dels mots "balç" o balcera, per la que hi a la banda del Llobregat i "arenys", que vol dir tercer arenós. A l'Heràldica no consta aquest nom, ni queda registrat en cap cognom de la noblesa. (.)

21 BALSARENY A PARTIR DEL S. XVIII

(.) Situem-nos a principis del segle passat, en aquesta capçalera de la comarca del Bages, en plena conca del Llobregat, sense sospitar encara l'era industrial que s'apropava i que convertiria la conca del riu en un eixam de rodes i màquines mogudes per la força hidràulica, sense altres vies de comunicació que les dels camins de ferradura, amb escassa densitat dels seus pobles, esquitxada la seva geografia per gran nombre de masies, petites propietats uns cops conreades per llurs propietaris i altres per als masovers, totes amb llurs noms arcaics i pintorescs.

Per uns momentsensem en el nostre poble presidit pel seu castell coronant el turó on està encimbellat, emmarcat en els carrers: "la Creu", "Carrer Nou" (avui Santo Domingo) "Raval" (avui Verdagner), "Carrer Vell" (avui Angel Guimerà); Plaça Major i de l'Esglesia" (avui Generalísimo i Roque Garcia), i "Carrer de Berga" (avui calle del Castillo). Així tenim una imatge exacte del seu perímetre urbà en aquella època. Ni un carrer més. Sense cap indústria digna d'aquest nom. L'única font de vida que tenien els habitants era la terra: terra de magre rendiment, si descontem els escassos regadius de les vores de la riera del Mujalt i la faixa de terra que hi ha sota la síquia de Manresa, aquesta sí: fèrtil i ben regada, abundant proveïdora d'hortalisses per a l'abastiment d'aquell temps.

A part d'això i d'alguns sembrats, turons i més turons escalonats de vinya, que en cas de bona collita representava l'única divisa que cobraven els soferts

balsarenenyencs. Llurs vins, malgrat el seu pòc grau eren adquirits per la gent de muntanya, on el clima no permet el conreu dels ceps. Si pensem que en aquell temps no hi havia el poble de Navàs i que Puigreig era l'últim productor de vi, no ens pot extranyar que Balsareny tingués bona exportació de l'apreciat producte. El transport s'efectuava a l'om de cavalleries, en un continuat tràfec amunt i avall, i avall i amunt, per camins que, vorejant el Llobregat, s'en-cimbellaven per les muntanyes fins arribar a la Cerdanya. Aquest "Camí Real" o de ferradura, tenia l'entrada en el nostre poble per la part nord, per Carrer de Berga enciel que hi havia bodegues on els "traginers" reposaven, i després de descarregar el bon blat de moro del Bergadà, preparaven la càrrega de vi per la seva tornada.

I així passaven els dies i els anys: sense llum elèctrica, la gent treballava de sol a sol, feien la migdiada a l'estiu, de la que els despertava el so de la campana a les dues de la tarda, per a reprendre la tasca fins que es feia fosc. Llavors tornaven a llurs cases extenuats, per a reposar fins que clarejava el nou dia; mentre els carrers foscos romanien il·luminats per les teieres que cremaven a les cantonades.

Testimoni d'aquella peculiar manera de viure, són la gran quantitat de parets enderrocades pel temps enmig dels boscos, abans vinyes, més propers al poble; així com la singular construcció de totes les cases edificades en aquell temps, invariablement amb els baixos amb voltes, amb el sostre de pedra enganxada amb calç i sorra, les grans tines que desemboquen en el celler fresc i profund. Damunt, el pis moltes vegades pavimentat amb lloses de pedra, i a la part de darrera un pati cobert on es tenia els animals domèstics i els utensilis per a la terra.

El proveïment d'aigua potable es realitzava per mitjà de fonts públiques, una en el carrer Nou, tocant la capella de "Sant Domingo", i una altra en el carrer Vell a la mateixa altura. Aquesta aigua provenia del petit brollador, que encara existeix, al peu de la part Nord del Serrat del Maurici. Per altra banda hi havia pous i cisternes d'aigua potable en algunes cases. Per a rentar la roba havien d'anar al riu o a la riera, quan no anava seca. Hem de suposar que degut a moltes circumstàncies el nivell cultural seria molt baix,

i. que sense mitjans de comunicació, la ignorància dels esdeveniments del món proper o llunyà fóra enorme. Hi havia poca diferència de les formes de vida de l'època medieval. Bona part dels habitants maixien, creixien i es morien sense conèixer cap altre món que el que les caminades a peu o amb cavalleries els permetien.

Així discorria tot fins passada la meitat del segle passat que comença a moure's el món industrial a Catalunya, i amb ell el nostre poble seguint el ritme de tot el Llobregat - riu de curs accidentat i que aprofita tots els desnivells - .S'anaven instal.lant una infinitat de noves indústries amb la maquinària i utillatge necessària per a transformar el cotó verge en preciosos i acreditats teixits, destinats a l'exportació i al consum peninsular. Amb això arribà la construcció de la carretera que, començava a Manresa i ajuntava tots els pobles de la conca fins a Berga, i després fins a Guardiola i altres pobles del Bergadà fins el Ripollès. Amb això arribaren les primeres línies de carruatges pel transport de viatgers, que consistien en diligències i tartranes. També les mercaderies, cada dia més abundants, eren transportades per carros tirats per una o més vacalleries, no sense grans dificultats pel mal estat en que estaven freqüentment les antigues carreteres. Tots aquests factors foren l'anella que va permetre promocionar la nostra gent cap a uns millors nivells de vida. Anava retrocedint el conreu de les vinyes més difícils i allunyades del poble, per a dedicar-se als primers treballs industrials on, malgrat que les condicions de treball eren molt dures - males instal.lacions, jornades de dotze a catorze hores, escassa retribució, treball de menors, etc - permetia rebre el que en deien "setmanada" i amb això una aflluència de diner constant, amb el qual es millorava lentament el sistema de viure. Una altra anella en el resorgir fou la construcció del ferrocarril Manresa-Berga a l'últim quart de segle, primer treballant en la construcció, després al permetre el transport més ràpid i econòmic de gent i mercaderies al llarg de tot el Llobregat, i enllaçant amb el ferrocarril que ja hi havia de Manresa a Barcelona. El primer tren que passà per Balsareny fou a l'any 1910.

Paral.lelament, els carrers i les llars canviaven la il.luminació de petroli per la de gas. També s'aconseguí portar l'aigua potable procedent d'un pou

excavat aprop del riu. En 1915 s'inaugurà la instal·lació de l'electricitat. Això dugué al cap de poc la instal·lació del cine que, tot i essent mut, meravellava la gent d'aleshores.

En 1915 es construí la carretera provisional d'Avinyó aprofitant el pont que per a travessar el riu Llobregat havia construït el rector Roc Garcia. En 1908 s'obrí l'altre ramal que ens comunicava amb Súria, quedant així establerta l'actual xarxa de comunicacions. Amb això i el creixement industrial que hi havia, la població augmentà amb famílies provinents de pobles propers on no hi existia cap indústria. També proliferaren els petits comerços, es fundaren escoles, en la parròquia per a nens, i de religioses dominiques, per a nenes.

La catastròfica plaga de la fil·loxera suposà un fort capgirell per als nostres soferts avantpassats i motivà l'abandó definitiu de la major part del conreu de la vinya, per a dedicar-se, o bé a la construcció de carreteres o bé a les incipients indústries. Després, a poc a poc, es replantaren les vinyes més assequibles; però aquest cultiu no tornà a tenir la importància que tingué durant diversos segles. El conreu de la terra ja representava per a molts un complement del treball de la fàbrica.

Amb l'aparició de l'automòbil la comunicació per carretera es va fer més ràpida; va desaparèixer el sistema de tracció animal. "La Bergadana de Viajeros" fou la primera línia de cotxes que efectuà el servei de viatgers de Berga a Manresa a començament dels anys vint. Fou la precursora de la Companyia General de Autotransportes, S.A.. Ja es feia el trajecte de Balsareny a Manresa amb una hora; però el mal estat de la carretera era la causa de nombroses avaries.

Les coses anaren millorant i canviant cada dia amb major rapidesa, fins arribar a l'era de la ràdio i el cinema, de les revistes i els diaris. Al traspasar-se la gent d'un lloc a l'altre, els gustos i els costums es posaren al compàs dels nous temps, fins arribar a aquesta societat de consum amb el "boom" del cotxe, la televisió i els electrodomèstics.

22

L'ONZE DE

SETEMBRE

(.)Els combats d'Arbúcies i de Balsareny foren els més importants en aquest període de la revolta.

Mancà una relació detallada dels primers esclats de rebel·lió al Lluçanès i a la Plana de Vic. Degueren ser generals i violentíssims, repetint arreu casos com els ja citats d'Oristà. Els borbònics hi tingueren força més d'un mil·le de baixes, total gairebé assolit només amb presoners. Ens consta que la majoria d'aquests foren tancats al castell de Montesquiu. No és estrany que les forces espanyoles de la zona, manades per Bracamonte, agrupessin els efectius restants a la capital d'Osona i es veiessin impotents per a restablir la situació a llur voltant.

Tancat a Vic, Bracamonte era presa de grans temors. Les seves peticions de socors foren ateses per Pòpuli. El duc ordenà als caps superiors més pròxims que asseguressin les comunicacions amb Vic. Complint aquestes instruccions sortiren forces espanyoles i valones de Mataró i Hostalric, formant una columna de 750 homes amb el coronel Francisco Cano i el marquès de Franclieu. Anaren cap a Vic pel camí de les Guilleries. El dia 12 de Gener pernoctaren a Arbúcies, on es lliuraren a considerables excessos. Molts veïns, indignats, s'esmunyiren de nit fora del poble amb totes les armes que trobaren. Passaren un avís d'auxili a Sant Hilari, Espinelves i Viladrau, on els homes útils es llençaren també al camí. El gran director d'aquesta maniobra fou Esteve

de la Creu. Que sapiguem no ha estat indicat que aquest nom és el d'un oficial del regiment de Sant Jaume, format a Barcelona pel setembre i assignat al comandament del marquès del Poal, que utilitzà una part de la unitat per sortir de la capital i reunir-se a Terrassa amb l'expedició del Diputat Militar. Sembla quasi forçosa la hipòtesi que Esteve de la Creu fou col·locat a Arbúcies per Poal o per Lleonard, certesa que confirma les nostres reserves sobre la total espontaneïtat de les accions de revolta en alguns punts. D'altra banda, l'acció d'Arbúcies fou certament digna d'un bon oficial professional.

El dia 13, a les 8 del matí, sortí del poble la columna borbònica. No trigà a caure en una catastròfica emboscada. Cano i Franclieu se n'escaparen només amb 200 homes, i hagueren de fugir cap a Hostalric. De les 550 baixes la majoria foren presoners. Una part d'aquestes fou enviada al castell de Montequiu, ja en mans dels revoltats, que els passarien a Cardona. La resta fou retinguda a Arbúcies. Es curiós que, de les sis banderes capturades, els arbucienos en trameteren una a cada un dels pobles que col·laboraren en l'acció. Un nucli dels aixecats ja no tornà a casa. Esteve de la Creu se l'endugué en armes cap al Maresme, on el retrobarem.

Dos dies abans, l'II de gener, arribava als voltants de Balsareny l'esmentat Prats, sots-veger del Lluçanès, atenent les peticions d'ajut de què hem parlat. Trobà la vila totalment ocupada pel regiment de León, que hi havia vingut per forçar la tributació. Prats voltà Balsareny, tirotejant els borbònics que es deixaven veure als caps de carrer. El dia 14 havia reunit ja prou gent per a animar-se a intimidar de rendició el coronel filipista. La resposta fou d'una arrogància desplaçada: Mucho me admiro que sabiendo que es el regimiento de León el que está defendiendo la villa con su coronel Palomino, a quen toda Europa conoce, no considere que antes de entregarse se quemará en vivas llamas. Sortosament per als seus homes, no s'ho va prendre al peu de la lletra. Després de sofrir 27 morts i 32 ferits, es rendí a la tarda amb els 633 homes que li restaven. Manuel Desvalls els reclamà també a Cardona, gran punt de concentració dels captius enemics.

El Sometent ha estat una organització purament catalana. El seu origen el trobam a l'edat mitjana. El fundador fou el rei Jaume II l'any 1345(.) "...ba_sada en la mútua defensa, en la comunicació de l'alarma d'uns pobles amb d'al_tres i en l'armònica reciprocitat de tots ells per a anar a una acció conjunta..." " Els pobles, per a comunicar-se, per a donar l'alarma es servien de les campanes o del corn!" "Al llarg dels segles XIV, XV, XVI, XVII s'observà una falta d'entusiasme quan les autoritats convocaven el Sometent no per rebutjar i punir a malfactors, sinó per eixir a campanya llunt del terme" (..)

Després del feudalisme Catalunya es dividí en vegeries. La ciutat de Manre_sa n'era una de tantes. Balsareny pertanyia a la vegueria de Manresa. El veguer, que era també batlle de Manresa, era el cap principal del Sometent en tot el seu districte.

Les principals tasques del Sometent eren apagar foc i lluitar contra els bandolers que rebaven i saquejaven els pobles i les cases de pagès de la nos_tra terra. El segon quart del segle setzè fou l'època dels primers bandolers de Catalunya. En aquest temps quasi totes les cases dels pobles eren de Sometent.

Al segle divuit el bandolerisme produí també greus inconvenients a moltes ciutats catalanes, com és Manresa, Vic, La Seu d'Urgell... Els bandolers paralitzaven el comerç i la indústria.

El Sometent ha estat abolit diverses vegades. Després de l'Onza de Setembre de 1714, Felip V el prohibeix el 21 d'octubre.

Les dades que tenim de l'actuació del Sometent de Balsareny abans del nostre segle són poques:

El Sometent es reunia un cop l'any a la plaça de l'església on es passava revista. Portava la insígnia "Sometent armat de Catalunya" a la cinta de l'escopeta.

Sembla ser que en la guerra de la Independència el Sometent de Balsareny lluità contra els francesos a la batalla del Bruc. Tenim notícia d'algunes altres actuacions junt amb el Sometent de tot el districte de Manresa.

A principis de segle, el Sometent de Balsareny estava format per un cap, un sots-cap i uns 50 homes. Aquest cap estava a les ordres del comandant Calvià de Manresa.

Era pels anys 1908 - 1909 que, un diumenge a "Can Negret", a les vuit del matí, quan tots eren a missa, hi va entrar un lladre a robar. A la casa hi havia quedat una noia que ho va veure. La noia va demanar auxili i al cap de poc es va donar l'alarma cridant el Sometent amb la campana de l'església. A les dotze del migdia ja l'havien agafat. El van ficar a la presó de la casa de la vila - que llavors estava a la mateixa plaça que ara, però on hi ha actualment el número 2 - i d'allà va passar a Manresa.

El Sometent de Balsareny en 1912

Una altra actuació del Sometent va ser pels anys 1914 - 1916 en una adrogueria que hi havia al carrer Nou. Era d'un home solter que vivia sol i que es deia Joan Potellas, de Vilasseca. Un vespre, quan ja tancaven les botigues, hi va entrar un pastor i va demanar-li claus. Els claus els tenia dins d'un armari ran de terra, i en Joan - per això va demanar-li precisament claus, el pastor - es va haver d'agenollar. Llavors el pastor va treure un ganivet i provà de degollar-lo com un xai. La primera escamesa va ser sortosament fallada i l'adroguer es va poder aixecar i defensar-se. Sagnava, tenia les de perdre, però, per casualitat o per astúcia, en la lluita es va trencar un vidre de la botiga fent gran soroll. Ho va sentir Na Marcelina de Can Gepet, que cridà: "Jouan, què passa"?. En sentir això, el pastor es va espantar i fugí. A la matinada es tocava a Sometent i en poques hores, a les 10 del matí, ja el tenien agafat.

Dins del Sometent hi havia gent de diverses tendències polítiques. Hi havia gent de dretes i gent d'esquerres. No es coneix cap cas que el Sometent de Balsareny actués per qüestions polítiques. El Sometent només sortia quan sentia la campana que anunciava foc o lladres. Fou desarmat el 18 de juliol del 1936. Les armes no s'han tornat als antics posseïdors.

24 EL TREN

El tren va ésser inaugurat l'any 1910. La construcció de les vies havia portat maldecaps i baralles: Salsareny volia que el tren passés pel poble, igual que feia a Sallent. Però la influència de la fàbrica de filats que hi havia a la Rabeia va fer desviar el tren per baix. Els pagesos es queixaven també de que no els pagaven els troços que els prenién.

El tren semblava fet de miniatura. Del Carrilet es passà, per la guerra - que van perdre les accions - a "Ferrocarriles Catalanes".

Inauguració del tren

Se n'expliquen moltes del Carrilet. Diuen que anava tan a poc a poc que, hi havia trossos - com a la vinya de costat del bar de la carretera de Vilafruns - que la gent, quan era l'època dels raïms havia agafat el costum de baixar amb el tren en marxa per agafar-ne uns quants brots.

Diuen també, que no parava al dret de les fàbriques dels fabricants que no volien ser accionistes del tren.

Expliquen que, quan hi havien les baralles entre els pagesos i els constructors de les vies, hi havia un pagès dels més ferrenys i ben plantats d'aquella època que es negà que li toquessin ni mig pam de terra. Va agafar l'escopeta i als de la via, dient que si s'apropaven la faria servir, els amenaçà. I diuen que fou l'únic que cobrà a bon preu el terreny que li prengueren. Després es diu que repetia: "Val més ser negre i rabiüt que no pas blanc i cap de ruc."

Conten que, tan a poc a poc anava aquella primera màquina esquifida arrossegant el tren, que un dia un noi va agafar un gat i es va posar damunt del pont de la carretera que va cap el pont del riu, esperant que passés es tren per sota. El tren, tot aquell tros, necessitava més combustible i el fogoner havia d'estar pel foc, venia pujada. El primer tren, el que passava llavors, tenia una xemeneia gruixuda que acabava en forma de copa. El bailet va agafar el gat, i al moment que la màquina va passar per sota el pont va tirar el gat per la xemeneia del tren. Els de la màquina es varen espantar tant que pararen el tren. Quan van veure el que havia passat van sortir a empaitar el noi, que encara corria.

L'últim tren passà el 30 - 6 - 73.

25

MEMORIES

D'EN

V. MASPLA

(.) M'interessa escriure aquesta crònica dedicant-la a la memòria d'un balsarenyès, en Josep Escalé. Qui era aquest ciutadà tan discutit, del qual tant s'ha parlat dins l'època de la seva vida?

Fill del poble de Balsareny, vivia a la casa n° 68 del carrer Nou. Com que jo sóc nascut al n° 66 del mateix carrer, el fet de ser-ne tan veïns potser sigui la causa que m'inspira a escriure aquesta crònica.

Transcorria la seva vida als anys finals de la centúria passada i principis d'aquesta; per cert, una època de molta crisi econòmica en general, acompanyada del malestar que havia de suportar tota la nació, degut principalment a les guerres Colonials i del Marroc, de tan trist record; sobretot, tenint en compte les famílies que sovint es trobaven afectades per haver-se d'incorporar els seus fills al exèrcits de tan llunyanes terres. Els nois s'acomia daven dels seus pares, bons i sans; els que tenien la sort de so-

breviure les inclemències de la guerra, tornaven malalts i desvalguts per tota la vida.

Els dons personals de l'Escalé es manifestaven sovint en les seves aptituds de fer el bé possible a les famílies desconsolades per la tragèdia que hem descrit abans. Sabia conviure amb tots els ciutadans animant-los; sobretot amb la joventut, a la qual procurava inculcar l'estima als pares i a les altres persones.

Aquestes condicions de la seva persona les fonamento en fets adquirits de personal que vivia en aquella època i, per sobre de tot, en el que m'havien dit els meus estimats pares, que, com a veïns, tantes me n'havien explicades; ja que, degut als pocs anys que aleshores jo tenia (sóc nascut al 1902), no podria pas recordar les coses viscudes en aquell temps, ni tenir-ne idea. Tanmateix, de l'Escalé en tinc com un petit record, viscut en els primers anys de la meva infantesa.

A la seva joventut treballava a la fàbrica de filatura com tant d'altres; però en ésser més gran, provà d'introduir-se en un negoci, sistema de viure més lliure que ell havia desitjat tota la seva vida. I s'establí a casa seva i es dedicava a la venda de llenya, carbons minerals i vegetals, així com vi i altres productes de menys importància. En poc temps es convertí en un tractant de força reputació comercial, ja que la seva constància en el negoci el portava a tractar amb els propietaris de boscos i els arrendava part dels arbres dedicats a la talla, o en feia carboneres per a convertir-lo en carbó vegetal; això li feia tenir sempre assalariats, especialitzats en aquesta classe de feina, proveïts de xerracs, destrals i

altres eines feixugues, pròpies dels homes bosquerols.

Tallaven els arbres, els convertien en boscallis a mida de fer-ne estelles, de les quals uns altres homes, a força de maça, tascons i magall, en feien grans estibes als afores de casa seva. Per cert, disposava de molt terreny per a aquesta classe de feines; la finalitat era que s'asequessin durant la temporada d'estiu, per vendre'n, després a l'hivern, a particulars i a les indústries. En aquell temps no es disposava d'altra calefacció que no fos pel sistema de cremar llenya o carbó.

Les capçades dels arbres tallats s'aprofitaven per fer-ne allò que se'n diu els torrats, que ho cremaven els particulars de posicions menys acomodades. Del brancatge se'n feien feixes o costals, que cremaven els forns per coure el pa, o bé altres forns, dedicats a la cuita de materials per a la construcció.

Per aquest sistema quedaven els boscos nets de brossa, que moltes vegades és causa dels incendis que sovint es produeixen en aquests temps que vivim. Això feia que sovint venien carros a descarregar, que la mainada esperava per ajudar a entrar la llenya més lleugera, amb la il·lusió que, en acabar la feina, l'Escalé els obsequiava amb uns pastissets i una tirada de mistela de fabricació casolana, que ell mateix elaborava al temps de la collita del raïm.

Com gaudia aquell home en trobar-se enmig d'aquella colla de vaillets fruïnt d'aquell obsequi després de feta la feina, i més amb la gatzara que s'organitzava!

Els més grans, ja més maliciosos, tenien sempre amb ell trac-

tes a part, es comprometien a fer altres feines més costosas. Eren recompensats amb diners, que l'home els retenia per donar-los-els quan els hi demanaven, ja sigui per a complaure llurs capricis -per exemple, quan venien les festes de Sant Marc-, o senzillament per a comprar cigarrets i poder començar a fer una mica l'home. Tot això demostrava la falta de diners d'aquella època. L'Escalé procurava fer tot el possible per complaure aquella joventut que, segons deia, havien de preparar-se, ja que havien d'ésser els homes del demà.

Les hores que tenia lliures, triava els boscallis més teiosos. Amb un aixol a la mà, assegut en un escambell que tenia a propòsit, s'entretenia a fer-ne manats de teies, per vendre'n als clients de la botiga.

Un bon dia va córrer el rumor que a En Josep Escalé l'havien nomenat batlle del poble; rumor que més tard es confirmava com a efectiu. No he pogut comprovar si aquest nomenament venia per elecció popular o per ordre governativa, però, de fet, des d'aquell moment es possessionava del ser càrrec i el poble, en general, el rebia amb satisfacció i conformitat.

xxx

Tornaré a temps anteriors per tractar de l'abastament de l'aigua que disposava el poble de Balsareny en aquelles èpoques; per, després, com anirem veient, fer-ne esment d'actualitat.

No era pas Balsareny un dels pobles menys afortunats en el seu proveïment, ja que es disposava de tres formes principals per ob-

Regulador de l'aigua sobrant de la síquia
que s'aprofitava per fer moure una turbina.

tenir tan important líquid.

La primera: aprofitament d'aigües que procedien de la Raga Fosca. Aquestes aigües, encara que no de molt bona qualitat per a molts efectes -sobretot per a cuinar el menjar de les cases-, encanvi tenien la gràcia de sortir transparents de les fonts; dic de les fonts, perquè de fet no tenien el seu origen en una font única, ja que es tracta d'un terreny xop d'aigües subterrànies, que brollen en diversos aiguarols, d'un curs aproximat d'uns 300 metres. Per tant, era qüestió d'aprofitar-los per mitjà de reguerons, els quals, un cop ajuntats, formaven una conducció úni

ca que arribava al poble sense cap dificultat a causa del seu propi desnivell.

Balsareny, per la seva posició geogràfica, situat al Nord del Pla de Bages i al Sud del Berguedà, ha estat de molts anys lloc concorregut de traginers, que venien de diferents pobles amb llurs animals embastats; aprofitaven el nucli de camins veïnals que aquí es creuaven. Més tard, la construcció de la carretera de Manresa a Berga canviava la forma del trànsit i el traginer es convertia en carreter. Però, amb tot, no canviava el costum: arribada a Balsareny i fer parada; abeurar el bestiar; penjada de morralet i uns moments de descans, que aprofitaven els carreters per fer el tragueta, mentre el bestiar recuperava energies abans de reprendre el camí vers el destí que cadascú tenia assenyalat.

Aquestes aigües, que, com he dit abans, procedien de la Baga Fosca, servien per a omplenar els abeuradors. Quan la secada durava gaire, la feina era cercar l'aigua allà on fos, ja que es feia necessari no perdre aquella clientela de tan arrelats costums.

L'encarregat de l'aprofitament d'aquelles aigües era "el Tarranquer", potser degut al fet que els abeuradors eren encastades a la seva casa de la carretera de Manresa número quatre. El seu treball consistia a tenir les piques netes i plenes d'aigua a les hores convingudes i, alhora, cuidar els aprofitaments i conduccions, a fi i efecte de gavyanar el mínim d'aigua possible. La que sobrava era conduïda al poble per al servei públic. Tanmateix, si no es tractava dels anys molt humits, pocques vegades rejaven les fonts en temps de secada; just venia per donar-ne

l'abast als abeuradors. Tot això segurament ha estat l'inici d'aquesta festa tan típica dels Traginers, que cada any el poble celebra amb tota solemnitat, fins al punt que, degut a l'èxit, s'ha convertit en festa "d'interès turístic nacional".

Una segona forma d'obtenir aigua era proveir-se'n al canal de la ciutat de Manresa, que passa apartat del poble uns 500 metres. Si bé en aquelles èpoques les aigües dels rius venien més clares, no faltaven els inconvenients: quan venien els temporals, amb les crescudes dels rius, les aigües s'enterbolien i en feien impossible l'aprofitament per llargues temporades.

Encara hi havia una tercera forma. A una profunditat aproximada de 20 metres, el subsòl balsarenyc és ric en aigua. Alguns veïns, per mitjà de pous, han provat de cercar-la; havent-ho aconseguit, amb corrioles o llibants en treien la que necessitaven per als seus usos particulars. D'altres aprofitaven temps adversos per fer-ne el seu agost, fent-la pagar als que la sol·licitaven.

L'inconvenient d'aquestes aigües de pou era gran. Per manca de clavegueres que traguessin les aigües brutes dels excrements del bestiar de cria, la terra se'n xopava i anaven a parar als llocs més profunds, barrejades amb els embalsaments de les plüges quan aquestes abundaven.

Per aquesta raó, les parets dels pous eren sempre humides d'unes immundícies negres, que a l'últim es barrejaven amb les aigües clares de cada pou; la contaminació d'aquestes podien ser causa de les epidèmies i malalties tan freqüents en aquell temps

i que sembraven, després del pànic, la dissort i la mort a les famílies que queien en tal desgràcia.

xxx

Aquestes i altres raons eren les preocupacions de l'alcalde Escalé. Estudiava i pensava la forma d'un millorament del sistema de proveir-se d'aigües bones en profit de tots els veïns. Sempre que en tenia ocasió, en parlava als altres companys de consistori, però no aconseguia que es posessin d'acord, ni buscant el ressort de les consciències de cadascú.

Retreia, per exemple, el fet vergonyós de tots els hiverns: haver de contemplar com, amb aquells freds rigorosos, amb les aigües glaçades, les dones, per poder rentar la roba, havien primer de trencar el glaç a cops de picadors, per després no caldir com ho passaven. Quantes vegades havien hagut de ser assistides algunes, de no poder resistir aquelles temperatures, mentre per a alguns això era molt natural, tota vegada que sempre s'havia vist igual!

No tothom pensava el mateix. En prova, remarcaré que l'industrial Vinyes, el més a prop del poble, potser impulsat pels sentiments humanitaris de la seva esposa, manava construir a la vora de la fàbrica un safareig gran perquè les dones que volguessin, sobretot en temporades d'hivern, poguessin anar-hi a rentar la roba; i les obsequiava encara amb galledes d'aigua calenta de la màquina del vapor, que servia per a atemperar la fredor de l'aigua i mitigaven el vergonyós espectacle de cada any.

L'alcalde, amb tot, no parava de pensar en la solució: ja

més ben informat per altres pobles que n'havien fet la prova, presentava un projecte. Consistia en, primer, buscar l'aigua fent un pou a prop del riu, on, segons estudis ja fets, s'havia de trobar; i després, muntar unes bombes per mitjà de les quals portarien l'aigua a un dipòsit, del qual en sortiria per ésser repartida a les fonts públiques i, també, als que la volguessin en propietat.

Totes aquestes raons no bastaven per convèncer els altres companys, i no podia aprovar el projecte per falta de majoria. Era el temps dels vells Corder, Carreteró i altres; encara els recordo que portaven el cap cobert amb barretina musca, bastant suada els dies feiners, però la llúien neta i ben planxada els diumenges i dies festius; sostenien la tesi que l'aigua podia baixar; però pujar en quantitat, ni pensar-ho; per a ells era cosa impossible.

Fracassat l'alcalde per portar a terme els seus projectes per mitjà dels components municipals, comprenent que cada vegada l'opinió pública hi estava més d'acord, va intentar prescindir de les ordenances municipals i cercar la col.laboració de ciutadans que comprenguessin més l'assumpte per tal de fer-lo possible.

Fins que un bon dia uns joves, que havien hagut de sortir del poble per millorar els seus oficis, es comprometeren a ajudar-lo a portar a terme la seva obra. D'altres s'oferiren per la part econòmica. D'aquesta manera començaren els treballs amb caire particular; al cap de poc, quan les obres estaven avançades, amb un canvi d'opinions en els quadres municipals, es pogué prendre l'acord de municipalitzar-les.

El muntatge de les bombes i altres aspectes tècnics ja els hem esmentat, però falta saber com s'engegarien; en aquell temps no es disposava dels elements que tenim en l'actualitat, però tot estava ja previst.

XXX

El canal o sèquia de la ciutat de Manresa, via fluvial de la qual depèn tota la indústria i riquesa hortícola de Pla de Bages, té l'origen al terme municipal de Balsareny. Tota persona que visiti el nostre castell podrà veure, al fons, la presa o resclosa que deriva l'aigua del riu Llobregat i com l'engoleix el canal per mitjà d'uns bagants.

Neixement de la Siquia

Segons les vingudes del riu, relacionades amb l'empenta de les aigües, n'hi entra més o menys quantitat; per regular-la i evitar desbordaments en el curs del canal, hi ha instal·lats uns refinadors pels quals passa l'aigua sobrant. El més important d'aquests refinadors, en passar pel dret del poble, torna al riu l'aigua sobrant, sempre força abundant i forma un salt de set o vuit metres.

Aquesta aigua perduda era la solució: aprofitar la força que podia produir el salt per engegar les bombes, que, acoplades amb un sistema de sínia amb moviment continu, portarien l'aigua al dipòsit per repartir-la des d'allí al poble. Aquest sistema de bombes hidràuliques eren les corrents en aquell temps.

En la tasca d'instal·lació intervingueren tots els funcionaris del poble. Però qui més es distingí en el seu muntatge i conservació fou l'Avi Portella, d'ofici mecànic, el qual de bon principi es posava a les ordres de l'alcalde per dirigir-les, tal com havia promès.

Acabades totes les instal·lacions i obres necessàries, arribava el dia tan esperat: la inauguració de la portada de l'aigua.

XXX

En presència d'autoritats i poble començaven a funcionar les fonts. La principal fou situada a la plaça Major, davant la casa Consistorial, i amb la seva construcció es commemorava la gesta aconseguida. Aquesta font tan significativa l'han tret del seu lloc, ara no existeix.

Font que feu l'arcalde Escalé

També se n'instal.laren d'altres a diferents llocs del poble. No cal dir amb quina satisfacció i entusiasme els ciutadans ho celebraven, omplint cànirs i galledes d'aquella aigua clara i transparent. Fins aquell moment alguns ho dubtaven; d'altres celebraven l'èxit que ja havien esperat. La persona més afectada per l'èxit obtingut era l'alcalde: en el seu rostre no podia dissimular l'alegria que experimentava.

Cal remarcar també que algú no devia estar-hi d'acord, ja que el segon dia de la inauguració es preparava un pla de sabotatge per destruir part de la instal.lació que tant havia costat.

No es va portar a terme gràcies a la intervenció oportuna del vell Portella, que, maliciant-s'ho, vetllava. La seva presència allí, a l'hora convinguda pels malfactors, bastava per foragitar-los, bo i deixant abandonades les eines de la seva malifeta. Ningú no pot calcular la desgràcia que podia passar en aquest poble, cas d'haver-se realitzat tal imprudència, ja que a mesura que corria tan nefasta nova, la gent, indignada, clamava contra els que en fossin culpables.

Com a nota curiosa, la mainada també volia celebrar la vinguda de l'aigua a les fonts, però ho feia a la seva manera. Quan rajaven hi posaven la mà plana i mullaven els transeünts que en aquell moment s'esqueia que passaven. El vell Quirze, que actuava d'agutzil al mateix temps que de sepulturer, prou els renyava, però ells fugien corrents i se'n reien. Ell era un bon home: es pensava que ho feien per gavyanyar l'aigua i, com que tenia ordres de vetllar-ho, ocasionava les polèmiques que sovint tenien lloc.

L'aigua sobrera es venia als ciutadans mitjançant uns títols de propietat, on constava la quantitat d'aigua que el municipi es comprometia a subministrar, segons la xifra que es pagava. D'acord amb aquesta norma, foren molts els que adquiriren títols; el resultat de seguida es va conèixer. La comoditat de tenir aigua a casa feia que s'esmerçés en diversos menesters; especialment per a rentar la roba. Les mestresses que en gaudien l'oferien a les altres que no tenien aquesta sort, evitant el lamentable espectacle de cada hivern, del qual parlàvem suara.

Amb l'aigua sobrera en regaven les plantes per a collir-ne

fruits al moment oportú, i així hom convertia en hortets aquells darrers de les cases, fins aleshores plens d'esbarzers, immundícies i deixalles. En aquesta tasca hi ajudaven també les mestresses, tan amants de les flors, plantant-hi les que més preferien.

D'aquesta manera el poble canviava de fesomia, gràcies a aquest inici, plantejat per l'alcalde Escalé, de la portada de l'aigua, que progressivament s'ha anat reformant amb sistemes més avantatjosos i moderns, d'acord amb les necessitats obligades per les circumstàncies cada dia més exigents.

xxx

Les qualitats de ciutadania que caracteritzaven Josep Escalé es manifestaven sovint. Com ja hem dit al principi d'aquesta crònica, el país, de molt de temps enrera, travessava una de les crisis político-econòmiques més grans de la història. La classe més afectada n'era la pagesia, tenint en compte que la plaga de la fil·loxera acabava d'arrasar les vinyes, quasi l'únic mitjà d'ingressos amb què es comptava.

Agreujaven la situació les guerres colonials de Cuba, Filipines i el Marroc; n'eren més afectades les classes menesteroses, ja que les de bona posició compraven el soldat que els rellevava el lloc. I els canvis polítics, els pronunciaments... tot plegat era causa de la crisi. Aquesta repercutia en els pobles, creant més misèria que abundor, amb unes diferències entre els ciutadans, segons des de quin punt de vista s'interpretava.

El resultat: de molts anys ençà, en lloc de convivència ciu-
tadana es crearen unes capelletes de diferents tendències que, en
lloc de créar harmonia, servien per a augmentar odís personals
que moltes vegades es manifestaven en fets de classe declarats,
sembrant àdhuc la discòrdia entre els personatges que més es dis-
tingien en aquella època.

El Sr. alcalde i el Sr. rector eren els àrbitres de la situa-
ció: ells autoritzaven o no les súpliques o demandes dels veïns
segons el criteri que els mereixien.

Del malestar en què es vivia en són testimoni unes anècdotes
que mereixen comentari per la manera que es desenvolupaven. Les
he obtingudes de persones que em mereixen tota confiança.

XXX

Un senyor que vingué a dirigir una de les indústries fabrils
més importants, després d'una temporada de conuiu entre la gent
se sentia cada vegada més balsarenyenc; tractava els treballa-
dors amb tota franquesa, cas no gaire corrent llavors en aquesta
classe de persones. Per tal motiu, s'assabentava de les dificul-
tats de les famílies, de les inspiracions moltes vegades privades
al jovent per manca d'un local d'esbarjo... Convençut alhora de
l'increment i evolució que tindrien les indústries que ell admi-
nistrava, més la falta de treballadors que per força vindria, a-
consellava l'edificació de cases.

Per donar exemple començava construint pel seu compte un bloc
de sis pisos i en destinava els baixos a una sala que, d'acord

amb els joves i altra gent amb tractes convinguts, serviria per a divertir-se els diumenges i dies festius: allò que ell havia pensat que feia falta.

Un cop acabat l'edifici, tal com s'havia proposat, hi van quedar uns baixos molt avinents per a la seva idea. Una sala força gran, portals per airejar-se i, per tal d'aprofitar l'espai, una tribuna a una alçada adient per a instal·lar-hi allò que convingués.

S'acordà de posar-li per nom "l'Ateneu". Situat a la prolongació del carrer de Sant Domènec, s'hi ajuntava el jovent i al so d'un piano de manubri, cada festa, s'organitzava el ball. També, de tant en tant, amb caràcter extraordinari, es contractava algun conjunt, que no arribava a orquestra, segons les condicions econòmiques.

Tot i que va durar una bona temporada, sovint es deixava entreveure que allò no era pas del grat de tothom; certes indirectes o murmuracions ho deixaven entendre, fins que va arribar el dia de la seva intervenció maliciosa.

Es celebrava un ball en diumenge de carnaval --en aquell temps les parelles acostumaven a disfressar-se--, precisament a càrrec de l'orquestra balsarenyenca, l'única potser que s'ha format completament en aquest poble: portava per nom "Els Pinasses".

Quan s'estava en l'eufòria del ball, quan més es gaudia de la natural barrila, amb el local ple de gent, l'ajuntament, per

mitjà d'un emisari, donava l'ordre de suspendre la festa immediatament. Justificava aquesta disposició terminant el fet que un veí de la casa del costat, que era can "Lleno", s'havia posat malalt i, per tant, aquell brogit se li feia tan molest que no podia suportar-lo.

D'aquest avís no se'n va fer cas, solament ho sabien els organitzadors de la festa; com és molt natural, no sabien com transmetre aquesta ordre. Per tant, la gresca continuava quan, de cop i volta, sense altre avís, el públic s'adonava de la presència de la guàrdia civil a la tribuna ocupada per l'orquestra. Començaren plantofada a l'un i bufetada a l'altre fins aconseguir aturar el concert.

Com és lògic, els assistents restaren de moment parats davant aquell espectacle. Ningú no sabia de què anava. Aviat reaccionaren, començant a proferir crits subversius contra la benemèrita per la seva forma de procedir.

Es va crear una confusió espectacular quan, de cop, algú apagava el llum de gas que il·luminava la sala i restava completament a les fosques. Aleshores sí que se n'organitzava una de bona; d'esgarips esgarrifosos, corredisses, caigudes i alguns cops d'estaca que se sentien de tant en tant, de queixes en augment... en aquells moments ningú no en podia preveure el resultat final. Donades les circumstàncies en què es desenvolupaven els fets, podien acabar en una catàstrofe.

Arribada la calma, fent un resum dels fets, podia haver anat molt pitjor. En resultaren els músics bufetejats, alguns ferits,

cap de greu; el més mal posat, un dels guàrdies que havien pujat a la tribuna.

Conseqüències d'aquest fet: de moment, el local segellat per l'autoritat; alguns individus, processats; i començament d'una causa de la qual se sabia el principi, però no pas el final, que ningú no podia pronosticar. I el jovent en resultava disgustat, ja que es trobava privat d'aquella diversió a la qual ja s'havia acostumat.

Passava el temps, s'apropava la festa major de Sant Marc, el 25 d'abril. El local de l'Ateneu, amb el qual comptaven, continuava tancat. La manca d'una sala adient preocupava els organitzadors de la festa. S'esperava d'un moment a l'altre el veredict del tribunal sobre l'acusació que encara estava en tràmit. Mentre el tribunal no n'autoritzava la reobertura, cada dia que passava sorgien més complicacions; augmentaven els odis personals; les murmuracions, cada dia més excitades; no bastaven ni tan sols els canvis en la direcció municipal derivats d'aquests esdeveniments. Mentrestant, la festa major s'acostava.

Perdudes les esperances en promeses vanes, els organitzadors cercaven un local per sortir del compromís. A l'últim es posaren d'acord amb un industrial pastisser que en aquell moment estava en obres de construcció per a establir-se. Encara que amb moltes dificultats, per l'estat en què es trobava l'edifici, ell prestà voluntàriament. Fou una solució provisional a aquell problema.

Amb tot, ja en plena festa, no hi mancà la iniciativa d'algué que pretenia pertorbar l'ordre; però hi va fracassar gràcies al

canvi del Comandant de la Guàrdia Civil, el qual, experimentat amb els fets ocorreguts abans, en lloc d'enèrgic va ésser tolerant. D'aquesta manera s'evitava un altre dia de desordre ciutadà.

Aquests fets i altres que sovint esdevenien eren testimoni evident de la manca de pau entre els veïns. De molts anys ençà no se'n gaudia.

xxx

Una de les preocupacions de l'Escalé, en ser nomenat alcalde, era precisament trobar la forma d'acabar amb l'estat aquell de pertorbació que vivien i procurar, en la mesura que fos possible, esborrar per sempre el domini dels uns sobre els altres. A tal efecte cercava col.laboració entre els ciutadans que s'avinguessin amb la seva manera de pensar. A poc a poc ho anava aconseguint, gràcies a la seva persistència i forma d'exposar les coses. Sempre amb preferència de cara a la joventut, amb la qual ell tant es feia.

D'aquí naixia la iniciativa de fundar una societat, ben autoritzada, en tinguessin cabuda tots els socis i llurs familiars per tal de trobar-hi, sense perill de cap transtorn, moments d'esbarjo a les poques hores lliures que tenien.

L'èxit d'aquesta proposta el palesava el fet que, al poc temps de ser exposada al públic, era ja gran el nombre de balsarenyencs que voluntàriament hi signaven i es comprometien alhora a col·laborar-hi.

Això obligava els organitzadors a portar endavant els seus propòsits. Començaren per esbrinar els tràmits que calia fer i els confiaren a llur home de confiança, en Josep Escalé, com a cap principal.

Per a l'aprovació dels estatus calia donar un nom a la nova societat i es va acordar entre tots d'anomenar-la "Centro Instructivo y Recreativo de Balsareny" que, anys més tard, en unes altres circumstàncies, canviaria el nom pel de "Centre Instructiu i Recreatiu de Balsareny".

Amb el nom primer i totes les altres diligències obligades s'aconsegua de les autoritats oficials l'aprovació del reglament amb el qual s'havia de guiar l'entitat. Gràcies a l'interès d'aquell home, que va saber aprofitar la representació que llavors ostentava, es va poder aconseguir-ho amb ben poc temps.

Tanmateix, els disconformes amb la seva obra aprofitaven aquestes circumstàncies i altres per treballar contra la seva actitud. I aconseguien la destitució com a alcalde de Balsareny del ciutadà que tant havia treballat en benefici de tot el poble, durant el temps que va exercir el seu càrrec.

Amb això, però, no es podia atènyer l'objectiu d'alguns, de paralitzar el projecte, ja aprovat i a punt de dur-lo a terme; ans al contrari, cada dia s'hi afegien més addictes, encoratjant els organitzadors a anar endavant.

Llur primer acord fou adquirir en propietat dues cases, les més velles i atrotinades del carrer Vell. La intenció era, un

cop enderrecades, treta la brossa i planificat el terreny, d'edificar-hi els fonaments del que havia de ser el Centre anhelat.

No hi mancaven treballadors, sobre tot joves, els quals, aprofitant les hores de lleure, els diumenges i els dies festius, s'hi presentaven, volenterosos, amb l'afany d'acabar l'obra començada. No cal dir, naturalment, que comptaven amb la presència de l'Escalé. Sempre que tenia ocasió, a més de dirigir, agafava l'eina i treballava com tothom.

XXX

Els efectes de la naturalesa, quan es presenten adversos, fatals i irrevocables, no ens deixen altre remei que la submissió i acceptació de tots els inconvenients, mal que ens dolgui. Això va passar aquells dies en la persona d'en Josep Escalé. Una llarga i traïdora malaltia va acabar amb la vida d'aquell home, quan la plenitud i fortalesa dels anys encara l'empenyien a treballar en les seves idees somniades. Això s'esdevingué en una diada de tardor de l'any 1908.

No cal dir el pesar i el disgust que la nova de la seva mort ocasionava mentre corria pel poble; tots els que en vida l'havien apreciat, tots els que havien dipositat en ell tantes esperances, manifestaven llur dolor i sentiment.

D'acord amb els ideals que en vida havia manifestat, en un apartat del seu testament constava la seva última voluntat: "enterrament civil amb acompanyament d'orquestra". La manifestació de dol el dia del seu enterrament fou impressionant; no crec que

el poble de Balsareny se n'hagi vist una altra.

De la seva casa arrancava la comitiva del dol, camí del cementiri. La presidien els seus familiars. Darrera d'ells els que portaven el bagul, joves forçuts que es rellevaven de tant en tant. Seguidament, l'orquestra que, al so d'una marxa fúnebre, feia una impressió sentimental que imposava un silenci sepulcral a la multitud que seguia. Ja al cementiri, tots els seguidors desfilaren davant els familiars donant-los el condol.

Les seves despulles reberen sepultura en un lloc solitari, apartat dels altres, damunt un pedestal construït expressament. El taüt fou dipositat dintre del nínxol, on es conservaven les seves restes. Cada any, en la diada de Tots Sants, quan els ciutadans visitaven el cementiri, recordaven els seus familiars que en aquell lloc reposaven i els ofrenaven unes flors i una pregària; però pocs n'hi havia que no visitessin el pedestal solitari de l'Escalé amb un acte de record i reverència.

xxx

Malgrat tot, després d'uns dies de pausa i reflexió, la construcció de l'edifici prosseguia amb el mateix entusiasme que quan s'havia començat. La falta de l'Escalé, no cal dir com es notava; però la llavor per ell sembrada en terra tan ben preparada germina va amb tanta fortalesa que tots els seus seguidors estaven ben convençuts que l'arbre que en sortiria donaria al seu temps el fruit que tots desitjaven.

El problema econòmic era el que més preocupava. Eren tants

els projectes que el no disposar d'uns fons monetaris per a cobrir totes les despeses retardava les feines mementànies, fent que l'acabament de l'edifici es prolongués més que no es pensava; tenint en compte, a més, que la majoria del personal actiu eren treballadors, que disposaven més de bona voluntat que no pas de capital.

Això els obligava sovint a noves reunions per a estudiar nous projectes i nous pressupostos que, a mesura que l'edifici anava creixent, eren més crescuts. No va faltar en el moment oportú l'oferta del capital que es necessitava; uns quants ciutadans de situació més acomodada es desprenien de llur peculí particular i es comprometien a lliurar tot el capital que fes falta, mitjançant uns documents de compromís que no tindrien efectes de pensió financera fins que la Societat estigués en marxa i sempre que els resultats econòmics ho permetessin.

Erem a principi de l'any 1910 quan es donava l'obra per acabada. El "Centro Instructivo y Recreativo de Balsareny", número 17 del carrer Vell, obria les portes de bat a bat a tots els ciutadans sense distinció de classe; no puc precisar-ne el dia, però sí l'alegria i satisfacció de tots els que hi havien col·laborat a construir-lo i que sentien la causa de la Societat que naixia. Ho celebraven amb entusiasme, confiats en el ball demà que hom augurava.

En aquells moments no es podia imaginar fins on arribaria la importància de la nova societat: la seva actuació fou tan ben organitzada que amb el temps arribaria a ser l'orgull de Balsa-

reny i l'admiració de tots els pobles de la contrada, ja que s'hi aplegaven joves i grans sempre que se'ls convidava a les festes que s'hi celebraven. Com a nota curiosa diré que, per simplificar-ne el nom, una mica llarg, tots els forasters l'anomenaven el "Casino" de "Balsareny.

xxx

D'acord amb els estatuts i reglaments aprovats, començava a funcionar la societat; la formaven en primer lloc els socis que voluntàriament s'hi inscrivien, mitjançant el pagament d'una quòta mensual. Aquests tenien preferència en els actes que s'organitzaven; com també eren convocats cada any a la reunió ordinària per nomenar-ne la Junta Rectora.

Aquesta era forçosament elegida i era renovada en un cinquant per cent cada temporada. Els elegits havien de ser, com a condició prèvia, socis. En casos de no avinença en els nomenaments, es procediria per elecció, en la qual tindrien dret de vot tots els socis; en aquest cas els elegits ho serien per majoria. Els càrrecs representatius dintre de la Junta els constituïen un president, secretari, caixer i vocals, entre tots en nombre de vuit. Aquests components, que serien els que sortissin elegits de la reunió, es repartirien els càrrecs.

Un cop constituïda aquesta Junta, tenia a càrrec seu tot el funcionament de la societat, Tota la representació oficial requeria en la persona que ostentava el càrrec de president; al mateix temps avalava amb la seva firma tots els acords que es prenia amb els altres components. Les reunions es destinaven a ad-

ministrar els interessos i el bon funcionament total, procurant acontentar els socis i familiars, organitzant les festes a celebrar, adients a cada temporada. Tots els càrrecs eren gratuïts, sense cap altra compensació que les dels altres socis.

Faltava trobar la persona apropiada, que es fes càrrec del moviment cada dia més crescut, que fos de tota confiança; de totes les propostes presentades, s'escollia la persona d'en Marc Soler, a/ "el Marconet". Junt amb la seva família, amb tractes convinguts, es feia càrrec de les claus del local, de la neteja, bon ordre i conservació i del servei als parroquians.

No cal dir com fou encertat aquest nomenament, tota vegada que féu les funcions de conserge mentre visqué; i continuaren fent-ne els seus familiars durant tot el temps que existí la societat. La bona presentació, la netedat de tots els locals destinats a cafeteria i diversió; acompanyat del bon servei, fins del personal assalariat temporalment sempre a les ordres del conserge, aconseguiren al local la fama de ser considerat un dels millors de la comarca.

Com que la finalitat, hem dit, era procurar per als socis, familiars i clients tot el benestar possible en llurs moment d'esbarjo, amb aquest sentit i quan les circumstàncies ho permetien, hom l'anava reformant. S'instal·là a la cafeteria uns aparells extractors, que servien per ventilar la sala dels fums i aire contaminat a causa de l'aglomeració de públic a l'hivern; a l'estiu, aparells ventiladors que en refrescaven l'atmosfera. Més endavant, per guardar-se del fred, s'hi posava la calefacció a vapor, una de les

primeres d'aquella època, que repartia per mitjà de radiadors l'escalfor que convenia a cada dependència. El resultat fou positiu: ho demostra el nombre de clients que s'hi ajuntava cada dia en més quantitat.

XXX

La instrucció era una altra de les finalitats que preocupaven els socis, sobretot els pares de família. Per cert, en aquell temps l'ensenyament oficial sofria una crisi bastant pronunciada; la dificultat més imperiosa era l'econòmica, però després d'uns càlculs, fent un esforç de sacrifici, la societat per una part i per altra els pares dels nens aconseguien instal·lar en una dependència del local l'escola tan desitjada; al front de la qual un professor llicenciat es feia càrrec de l'ensenyament dels fills dels sòcis i particulars, mitjançant el pagament d'unes quotes assenyalades. Aquesta decisió ben aviat donà els seus resultats ja que, a més de les hores dedicades a l'educació dels petits, es procurava a les hores lleures del treball donar classe als adults; per cert, abundaven molt els analfabets.

Tots els que hem estat alumnes d'aquella escola tenim un gran record dels anys d'infantesa quan, després de la tasca sortíem a gaudir d'uns moments d'esbarjo al pati jardí del local. Era voltat d'arbustos i flors; hi havia també una peixera amb peixos de colors. Allí apreníem a respectar les plantes i els animals, principi d'educació tan necessari en el curs de la vida per conviure amb tots els nostres semblants. I estimar sobretot els pares, avis i altres familiars, guanyant-nos d'aquesta manera l'apreci i

estimació de tothom. La prova de l'educació rebuda en aquests principis l'han demostrada alumnes que en el curs del temps han assolit càrrecs de responsabilitat en diferents empreses, amb resultats aventatjosos.

xxx

Les vetllades literàries, organitzades amb els alumnes als finals de curs, amb el repartiment de premis acompanyat d'un espectacle, era del grat de tots els pares i del públic, que aplaudia els quadres tan ben estudiats que s'hi representaven.

La primera Festa de l'Arbre que s'ha organitzat al nostre poble fou obra també de l'esmentada escola; l'èxit obtingut no té precedents que l'igualin. La comitiva s'organitzava davant el local social. Hi prenien part en primer lloc tots els alumnes, seguits de tot el personal que s'ajuntava a la manifestació. Fent honor a la finalitat i contingut de la festa, tots els assistents lluien al pit, en forma d'agulla la consigna "D'amor i cultura" amb els colors de la bandera nacional.

A l'hora convinguda arrencava la comitiva, que es dirigia al lloc més adient per a la plantació dels arbres. A tot el llarg del camí, al so de les notes de l'orquestra, hom entonava l'Himne de l'Arbre, que la multitud cantava entusiasmada. Arribats al lloc i feta la plantació simbòlica, es feien uns parlaments adequats, que ressaltaven les virtuts de les plantes, recomanaven que hom les respectés, lloaven i elogiaven els pagesos que en conreen i finalitzava la festa en desfilar la gent, satisfeta d'haver contribuït a un costum tan formós que difícilment podrem oblidar.

xxx

En l'aspecte social és digne d'esmentar també que per ajudar a les dificultats econòmiques que sovint es presentaven a la gent, en especial degudes a malalties, s'organitzava una germandat, que portava per nom "San Juan". Funcionava amb independència de la societat rectora i es regia per uns estatuts particulars i una junta que n'administrava els interessos en favor dels socis afectats. Tenia encomanada la missió d'abonar, amb diners en efectiu, els dies de baixa per la malaltia; de nomenar, per torn, el soci a qui tocava fer una vetlla al malalt si el seu mal ho requeria; com també, si aquest tenia terres de conreu, era convenient donar-li ajut en moments a propòsit, com preparar la sembra o recollir els fruits de la collita.

xxx

No hi mancava tampoc el quadre d'aficionats al teatre. El componien joves i noies, junt amb els decoradors, que cuidaven de reformar els espais escènics segons la funció que es representava. Tots eren a les ordres d'un director escènic, que escollia entre els components els més adequats als personatges a representar segons la funció que posaven en escena. A les hores d'assaig dirigia les maneres d'interpretar. Tot plegat, que hi posaven el màxim d'interès cadascú.

Quan arribava el dia de la representació teatral, el local s'omplia de gom a gom d'un públic que coronava amb aplaudiments les diferents escenes; prova evident de l'èxit que aquell elenc d'aficionats va arribar a obtenir. Qui no recorda, entre la gent que va viure aquells temps, el paper d'avi que tan bé interpretava

aquell encara jove Josep Comellas, en tantes ocasions aplaudit i felicitat pels espectadors? Les obres representades foren moltes, sempre escollides dels autors contemporanis més coneguts.

xxx

Sempre que es presentava l'ocasió, de cara al públic en general, s'organitzaven conferències: pedagògiques, literàries, medicinals, agrícoles, polítiques... a càrrec dels millor conferenciants en cada tema. Els resultats n'eren aprofitats per bona part del públic que les freqüentava.

xxx

Quant a diversions, es procurava atendre tots els gustos. Per aquest motiu s'hi instal·lava una màquina projectora, en el temps del cine mut de l'època de Charlot i altres. Més tard era canviada per la de cine parlat, ja en temps més moderns.

Ho alternaven amb temporades de ball amb piano de tecles. La part musical, en tots els aspectes, anava a càrrec dels germans Ribera, de tan grata memòria. D'aquesta manera la joventut gaudia de les variacions que, a propòsit, es procuraven fer segons les temporades.

També l'esport tenia organitzades les seves penyes, les primeres quant al futbol federatiu de les comarques. Es disposava d'un billar i de taulers de dames, escacs... Per complaure els aficionats s'organitzaven de tant en tant concursos, moltes vegades en diferents grups comarcals. Tampoc hi mancaven els jocs de cartes, però només eren permesos els jocs de diversió; els

prohibits no hi eren practicables.

xxx

Han desfilat pel saló de ball, per celebrar les deferents festivitats acostumades, els millors conjunts i orquestres de moda de l'època. Sobretot quan de la festa major es tractava: s'il·luminava i ornava la sala, tot donant-li un aspecte senyorívol i agradable; moltes vegades perfumat per diferents cases comercials, a base de propaganda de llurs productes, i tots els assistents sentien satisfets; en especial els forasters, que cada any eren més, gràcies a la propaganda, a ballar al Casino de Balsareny.

Per als afeccionats a la bona música, no faltaven en aquests dies i altres, a les hores assenyalades, els concerts; interpretaven obres dels millors autors i el públic els corresponia amb aplaudiments en acabar cada audició, que era seguida en gran silenci mentre hom executava la peça.

Un altre esdeveniment fantàstic era el de la fira de Reis. Començava ja de bon matí el tripijoc de l'oferta i la demanda de variats articles exposats a la Plaça Major. Allò que més sobresortia era la compra del porquet per a criar-lo durant l'any. Moltes cases l'engreixaven i d'aquesta manera conservaven el costum de la matança del porc. En un lloc determinat prop de la Plaça Major aquien els pagesos de la rodalia i hi exposaven els porquets fruit de les cries. Com sigui que la diada de Reis s'escau en ple hivern, per tal de guardar-se del fred, el lloc ideal per a ajustar els tractes de compra i venda era el Casino; i arribada la tarda, molt abans de l'hora de començar el ball prèviament anunciat, ja s'hi

deixava notar la compareixença de jovent foraster: ansiosos, esperaven per poder ocupar un lloc preferent; ja que, d'arribar més tard, moltes vegades era impossible l'entrada.

Continuant amb els esdeveniments que es celebraven durant l'any, no podem descuidar-nos d'esmentar els del dia de Pasqua; per no oblidar aquell costum, tan formós i català i per celebrar-la amb goig i alegria, sortien del Casino els caramellaires, ben preparats, acompanyats de l'orquestra. Començaven com de costum llurs cants davant la casa de la vila i n'espargien després les notes harmonioses arreu dels carrers del poble, anunciant la resurrecció de la primavera que començava amb l'esperança d'un ball demà a profit de tots. La carrossa, artísticament ornada, acabava de donar lluïment a la festa, que finalitzava davant del Centre, novament.

Als balcons del Centre, plens de gom a gom, feien presència unes noies que, ansioses, esperaven l'arribada dels caramellaires per oferir-los obsequis. En llurs paneres ornades de flors, també algun colomet que, amb el voleiar de ses ales blanques, es confonia amb la flaire i formosor d'aquelles poncelles de joventut tan simpàtiques.

XXX

Aquestes i tantes altres coses viscudes podria donar d'aquest Centre Instructiu; tants records en tenim tots els que podem dir que ens hi hem criat. Aquí hem jugat, hem crescut, ens hem instruït, ens hem divertit, ens hem conegut; i, ja més grans, hi hem festejat, ens hi hem promès, hi hem après a estimar-nos i ens

hi hem compromès en matrimoni, dintre d'una moral que mereix el respecte de tothom, i que afecta la majoria de les famílies, sense distinció de classe, que han viscut aquella època.

Tot el que hi hem viscut i comentat demostra clarament com s'han acomplert els somnis daurats d'aquells homes actius, que al principi no podien, per més voluntat que tinguessin, imaginar-ne l'èxit que, amb els transkurs del temps, ha arribat a obtenir i representar aquell casal del carrer Àngel Guimerà.

Aquell casal que, en el temps de la seva actuació, portava el nom de "Centre Instructiu i Recreatiu"; nom escollit, que consta va als estatuts reglamentaris de la seva fundació, entre les signatures dels quals hi havia estampada la d'en Josep Escalé, un dels principals instigadors.

Tant el personal actiu, com les juntes directives que s'han rellevat, han sabut donar constància de la seva actuació, com ho demostra la història. Una història que fineix en esclatar la guerra civil.

XXX

En els primers moments de confusió, el Centre Instructiu és col·lectivitzat pel Front Popular. Això no obstant, durant aquell temps en són respectats el mobiliari i els documents. Acabada la lluita ve el pitjor: la societat resta sense cap classe d'activitat i és esborrat de la història del nostre poble, fins el nom que l'havia presidida.

En el moment d'escriure aquesta crònica han passat 40 anys

d'aquella lluita fratricida; i bona part de balsarenyencs continuem demanant-nos: per quin motiu, o de què es pot culpar aquella societat, que se l'hagi condemnada a un arrest que per ara no té traces d'acabar? De què, o bé de qui, pot ser-ne la culpa?

Heus ací la resposta que ens fem: "No ho sé!". El que sabem tots és que aquell local del carrer Àngel Guimerà continua amb les portes tancades, i no pas per manca de requeriments per part d'alguns socis d'abans.

Quina pena fa, en passar-hi pel davant, veure com s'escrosten les parets, com tot decau i ningú no té cura d'evitar el pitjor, que algun dia s'ensorri tot plegat. Records d'altres temps, viscuts en aquella casa amb tanta il·lusió, es confonen amb els pensaments. És tanta l'emoció que sento, que en aquests moments espurreja la meua vista, privant-me de continuar escrivint.

No se m'acut la paraula adequada que es mereixen els causants, ni la que serveixi per expressar el dolor i sentiment que tot jo experimento; però estic segur que tota persona que hagi viscut el nostre temps, en passar per aquell lloc, sentirà, com tots, l'enyorança del passat, si és que dintre seu sent el bon afecte de ser balsarenyenc.

xxx

Els resultats dels anys de la postguerra no cal comentar-los, perquè és una veritable llàstima, en tot el que fa referència a la diversió del jovent. De dos cines hem arribat a zero; els folklores que es conservaven com a tradicionals s'acaben de

perdre; no hi ha res que tingui durada, en una població que passa dels quatre mil habitants. I per acabar-ho d'adobar, la vergonya de veure com el jovent, per a divertir-se, ha de traslladar-se, a altres pobles, sense que els pares puguin evitar-ho i corrent el perill de caure en l'abisme del vici, criant-se com un fesoler sense aspre; que si se salva aquesta joventut serà gràcies a les virtuts naturals, que encara, per sort, abunden.

Quant als costums tradicionals de certes festivitats, passen, desapercebuts; posem per cas la Pasqua de Resurrecció, sense caramelles. A la nit de Nadal s'han perdut aquells cants harmòniosos que a la sortida dels treballs i a l'hora de la missa del gall cantaven aquells cors de nois i noies, improvisats si voleu, però que donaven color i realç a la festa. En aquests temps d'ara, escamots de joves corren els carrers; en lloc de cants dedicats a solemnitzar la diada, produeixen crits esgarrifosos, sense solta ni volta. Molesten els veïns tota la nit, que acaba la majoria de vegades en borratxeres i en resulta un escarni total; sense que ningú no posi remei a aquest desori que, per sort i per raó natural, sembla que va minvant.

Algunes vegades, reflexionant sobre el passat i el present, penso que potser és llei de vida el que porta tots aquests treballs i canvis. Posem per cas: plantem un arbre i, si li prestem tota la cura necessària perquè visqui, ho fem amb l'esperança que els nostres treballs seran recompensats a l'hora de collir-ne els fruits; si continuem amb la nostra porfídia arriba el moment de la seva plenitud i ens recompensa abundantament la nostra il·lusió, fent-nos sentir aleshores satisfets de la nostra obra.

Però després d'uns anys ens sorprèn que a la brotada li manqui una branca. L'any següent ja són més fins que aquella malaltia pronunciada acaba amb la seva vitalitat. Feta la comparança, ens resignem a la conformitat; però ens resta el dubte: què ha produït aquella fatal epidèmia.

xxx

En una certa ocasió, volent perpetuar la memòria d'en Josep Escalé, com a balsarenyc digna, exemple de virtut ciutadana, es batejà amb el seu nom un dels carrers de nova construcció. Ara, en el seu lloc, n'hi ha un altre que diu: "calle de San Marcos".

Voldria fer una biografia de la classe d'home que era en Josep Escalé, encara que jo personalment en tinc una visió molt petita. L'estatura era regular, de cara més aviat plena que no pas magra, amb un bigoti bastant poblat. Solia anar vestit amb una brusa de pisana ratllada, com acostumaven els comerciants en aquella època. Era casat; la seva esposa es deia Maria. D'aquest matrimoni no nasqueren fills; doble motiu d'apreciar els mèrits d'aquell home, ja que tot ho feia en profit dels altres.

Més endavant, quan jo, més gran, repassava un dels armaris de la biblioteca de la nostra societat, per netejar-lo i posar els llibres en ordre, ensopegava entre d'altres amb una fotografia seva, ben guardada i arxivada. Quantes vegades, amb els altres companys, l'havíem contemplada!

xxx

En aquelles circumstàncies viscudes després de la guerra civil, tot es va perdre. El local fou assaltat. Hom féu desaparèixer fins i tot una taula rodona muntada sobre un peu o pilar, que era una veritable obra d'art, admiració de tots els visitants, de tant ben feta i presentada com era. Construïda de ciment armat, era ornada per tota la superfície i pilars amb unes rajoles de tots colors, tallades molt petites a propòsit, que, ben combinades, representaven els escuts de cada una de les quatre províncies catalanes.

A cops de mall i en pocs minut era desfeta sense cap respecte una obra construïda per uns paletes treballadors i artistes, que tantes hores de treball i paciència hi havien esmerçat; tot per anihilar el símbol i representació que aquella taula ostentava. El mobiliari i utensilis foren sobats; i cremada tota la documentació i llibres que no els eren necessaris.

xxx

En aquella foto d'en Josep Escalé, per obra del fotògraf presa des del pont del riu -obra memorable d'un altre balsarenyc digne, el doctor Roc Garcia- se'ns presenta de perfil ben solitari, assegut en una roca bastant endinsada en el riu, amb una canya de pescar a les mans, esperant amb ànsia el peix que primer picarà. A una distància de pocs metres, la silueta de la seva esposa que, de genolls en terra, està netejant la roba de la setmana en les aigües cristal·lines que en aquells temps ens brindava el nostre riu Llobregat.

26 EL NOSTRE TERME

Enmig d'un profund barranc ple de vegetació silvestre, als uns pollancs altíssims, els més alts de Balsareny, s'acaba el nostre terme per la banda de Sallent. La font del Saltador - la font del Sastre, diuen els sallentins - ja no és del nostre terme. La riera fa de línia termenal.

Pel camí estret, onejat, que va a la font, s'arriba al fons del torrent on l'aigua brolla degotejant per tota l'amplada de la bauma.

Balsareny vist des de Serrassants

Daunt del torrent hi ha una esplanada. El terra, fet de pedra, admet poca vegetació. Pins, menuts. - pi blanc, quaso tot -. I les mates - contrastant amb la riquesa del barranc - menudes i escasses.

Escassesa fins que baixa - el terreny - cap als primers camps de l'Alou. Allí el pi blanc és més alt - una mica - i l'herba creix més grossa i assartida enmig del desnivell. Una mica més avall, el riu.

Als marges del riu la vegetació és alta i atapeïda a més d'un tros. Canyes

Vilaforns

i esbarzers, i bidalma - pel nostre cantó -, i esbarzerons - com esbarzers, però amb punxes més menudes i tronc més prim.

Pollancs, plataners - arbres plantats - escàrsies - arbres de riu - sàlics i vimeteres.

Però l'esplanada de damunt del barranc passa de pressa, per l'altra banda, a la muntanya: Serrassants.

En arribar dalt, al turó, tornem a ser entre dos termes. A partir d'ara podem passar quilòmetres, ben bé pel cap de la carena, sense endinsar-nos en el pla, resseguint la línia divisòria dels dos termes. Balsareny s'acaba en arribar dalt la carena, on comença el pla de Serrassants.

A mesura que caminem la vall s'eixampla, el riu se'n va, cap al Balç, cap al molí. I el riu, mig tranquil·lot va davallant, font qualche torta. A l'altra banda, les Malloles - pla també -, partides pel canal. Camps.

I el camí de terra i pols a prop de l'aigua. Quan el camí s'acosta al riu queda ple d'herba: Trèvol, gram i fanal - a les vores canyot i joncs - tocant a la "gola del fanàs"; i les pollanques, arrenclerades, de bona alçada.

A l'altre banda del riu les arrels dels arbres, desenterrades per l'aigua, no deixen que les riuades eixamplin més el seu curs.

A l'altre cantó de la carretera, la mina, la sal, la colònia i, a la mateixa altura que Serrassants: el pla de Calaf. A l'horitzó la carena de Castellnou.

Vilaforns, a l'altra banda del riu, partit per la carretera en dos trossos: la mina, amb la colònia, i la fàbrica, amb els rengles de cases - deshabitades quasi totes - voltades per la fàbrica i pels camps, que conrea "la Masia", arriba fins a la "riera de Conangles", que separa el terme de Sallent.

Entrellucant enmig dels pins es veu el poble, fugisser - tot caminant -; sempre hi ha algun pi que el tapa, que no el deixa veure a ple.

Per la carena alguna alzina; riboll, només - el riboll són les mates que torren a neixer havent tallat un arbre. Si no es té cura de deixar una sola branca no en creix cap de ferma, de massa que n'hi ha. I a terra fanal. Fanal i ceriverola, i ramalles de pi, com a quasi tot el terme. Mates de farigola i "rundó", ginebre i esbarzers. De tant en tant argelagues, orelles de llebre, panadella, pinacal. - diuen que abans el pinacal el feien servir per a "fer-se passar la mandra". N'agafaven, es picaven les cames i les feien sagnar. També hi ha mata de cabrit, algun boix i espigol. I alguna mata d'estruc.

El Castell, anar giravoltant - sembla -. Al fons les muntanyes de damunt de Berga.

Damunt de Puigdorca la vegetació s'espesseix: és la "baga de Puigdorca". Garrics, "rundó", corners, tortellatge, agafamans, ginobre. De ginebre - això que se'n fa l'arbre de nadal - n'hi ha de blanc i de negre. Del ginebre blanc se'n feia

Cal General

Puigdorca

oli per als animals.El carnés va bé per fer escombres,escombres per escombrar quadres,carrers... no de les fines.Del tartallatge se'n feia bastons.L'agafamans s'utilitzava com a medicina.

I el Castell va ensenyant la cara de darrera,la de sota el riu,la de la porta d'entrada.Baix grèvel, hi ha,sota aquella cara de muntanya.De dalt la carena se sent el campanar,tant el del Castell com el del poble.

Arribant al dret del Vilàr,cremat.Era la "baga del Vilar";no s'ha refet encara de l'última soquerrada.

Des d'aquí els plans de l'Alou, de les Malloles i de Puigdorca van

passant a segon terme,mentre "Sants Peres",sota el poble - sembla des d'aquí -, i el pla de Vilamajor es va apropant.

Roures i garrics,pins petits miren de créixer alhora damunt l'antiga vegetació.

En perdre de vista els camps del Castell - els de Sants Peres,els de sota la part de darrera - se'ns apropen les Collades,i les Collades de Baix.Darrera,Navars i,una mica més a l'esquerra,Ca l'Ambròs i la Rabeia.

El pla de Vilamajor és més gran que no sembla.Separades per camps hi ha un bon grapat de cases de pagès.

La carretera travessa la línia termenal en el quilòmetre 39.El terme segueix a l'altra banda.Aviat el Castell - que ara ja ensenya només la cara on té la porta amagarà carretera seu el serrret del Maurici.Des de la font del Saltador fins aquí,tota la faixa - llarga i estreta - es considera zona forestal.Molt lentament s'eleva:399 metres,408,432,476,458,464,462,484,472,474,465,482.

Continua la poca vegetació. Cama-seca i "glapatí", romaní, ferigola.

Sembla ja passat Navars quan acaba el terme. A dalt la carena un paisatge trist, desert, amb més arbres morts que vius - el foc -, a terra ben poca cosa. Cinglant avall, per entre els arbres, es veuen, malament, algunes cases del pla de Vilamajor.

I el terme de Balsareny deixa de llindar amb Sallent per fer-ho, abans d'arribar a Navars, amb Gaià.

A l'altra cantó de la carretera de Manresa-Berga és on hi ha la major part de l'extensió del terme:

De les darreres cases del poble fins el Serrat del Maurici no hi ha ni cinc minuts. El poble està a uns 320-330 metres d'altura. Dalt del Serrat n'hi ha uns 418.

La cara que dona al poble no té pins. Per darrera van creixent, tot espessint-se a poc a poc.

Passat el castellot, cap a darrera, la carena baixa i torna a pujar. S'enfila a 426 metres, després a 433. A un cantó, Fussimanya, amb mitja dotzena de turons un xic més alts: 415, 443, 465, 483, 499. I al fons, el torrent de la font de la Roca.

Balsareny des del Serrat del Maurici

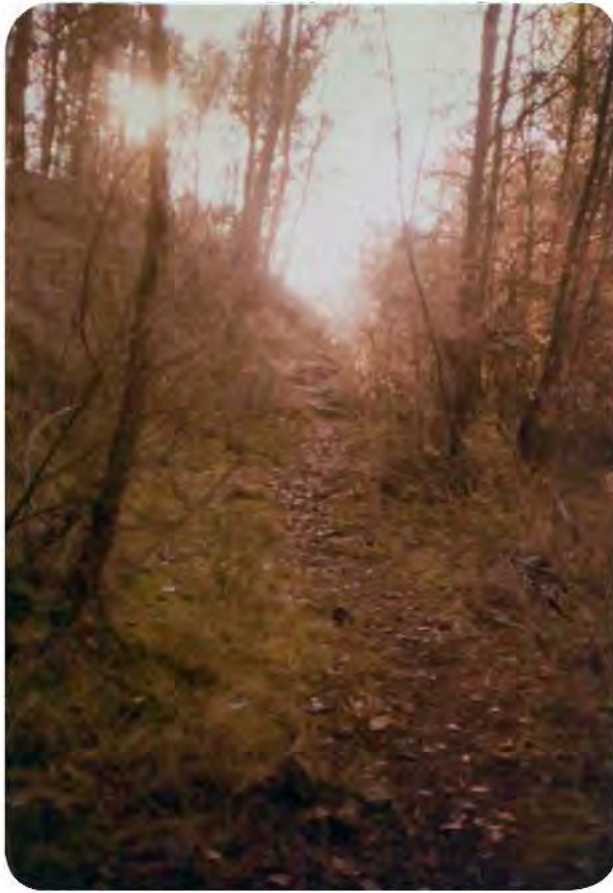
A l'altra banda, el camí, que va fent tortes, al fons de la vall. Havent passat el Callaris i les granges, segueix giravoltant prop la riera de Roqueta fins que la vall s'estreny i el terreny puja: les Solelles. Aquest tros, eixorc de pins, plagat de vinyes - abans - s'enlaira fins arribar a sota mateix de la part més alta del pla de Calaf: al forat de la Noia. Mirant enrera abans d'acabar de pujar, deixant a mà dreta la baga del Musset i la font del Musset, els dos castells semblen tocar-se, i, el poble és petit, amagat i baix.

Per la carena del serrat del Maurici s'arriba també sota el pla de Calaf. Pi blanc - sobretot -, pinassa, algun pi pinyoner i, molt de tant en tant pi negre.

Per tots aquests indrets els caminalls plens de brossa - encara molts no hi han

"Cap de la Torre".
Terme Balsareny-
Castellnou

descobert l'encant - fent ziga-zagues van esquivant arbres i roques tot resseguint pel lloc més fàcil turons i valls.

La vegetació de les vores del pla de Calaf fa difícil la pujada gairebé pertot arreu. Per sota el punt més alt és dels llocs fàcils. La drecera és pendent; però quasi no hi ha ni garrics ni ginebre ni esbarzers. Arribant dalt, des del cap de la cinglera - 511 metres 7 tot són pins: més de la meitat del nostre terme, quasi tot pins. Llunyanes i escampades unes quantes cases, deshabitades, només Candàliga, la que es veu més a la dreta, no ha estat abandonada. Més a prop, ara ja sense teulada, el So-

lar. Sota el Solar hi havia el regadiu del Solar, i un xic més a la dreta, l'hort del Solar. El regaven amb l'aigua que neix a uns dos-cents metres a la dreta - a la nostra dreta veient-lo des d'aquí dalt.

Un pèl més amunt del Solar, una mona de torre quadrada: el campanar de Sant Vicens de Lladernet. Queda enmig de dos braços de la riera de Conangles. Un xic més a l'esquerra, les restes d'una antiga casa de pagès: el Collell (.). Enmig d'uns camps que l'herba dissimula, de tants anys que els han abandonats, romanen les parets mestres del Collell. Més a l'esquerra encara, com volent imitar les formes del pla de Calaf, o volent tancar la vall per la banda baixa: el Serrat dels tres hereus - 444-445 metres -. El nom del serrat ve del fet que a dalt hi ha un punt que llinda amb els tres termes: Mastosquer, el Solar i la caseta del Genar.

El terme del Collell devalla muntanya avall, fins tocar quasi el serrat dels tres hereus. Aquest tros, fons, és el Bals del Solar - a uns tres-cents metres, la font de les Carmenyoles. Del Bals del Solar cap amunt, tocant la riera de Co-

Vista des del Pla de Calaf

gles, hi ha el Balç del Collell. Amagada pel serrat dels tres hereus, a la vall: caseta del Gener. De la caseta del Gener fins la punta del pla de Calaf, la ls 511 metres, tota la franja de terreny que s'enfila des de la vall fins al a són les Solelles d'en Moretes. A baix de les Solelles d'en Moretes, tota la ndalada fins a la carretera del Solar, són les Carmenyoles.

Voltant el pla de Calaf des del punt més alt en direcció cap al serrat dels es hereus, es troben parets de pedra: les vinyes. Però aquí les parets no són

com les que se solen veure pel terme; tenen una alçada de metre i metre i mig i de més de metre d'ample. El pla de Calaf és un dels llocs on més profunda han deixat l'empremta els nostres vinyataires d'antany. Les vinyes han desaparegut, els pagesos han mort; però llurs parets romendran segles ben ertes dient "això era vinya".

Camins de carro esborrats recorren el pla. Abans les dues rodes de carro, si el camí era tou, es clavaven banda i banda dins de la terra o del fang. Les petjades dels cavalls deixaven eixorc el rec al mig.

Enmig de la gran esplanada, que devalla lentament vers Vilafruns - 453,446, 445 - hi havia hafut, fa uns trenta anys, olivers i ametllers. Ara hi ha trossos on els garrics fan intransitable el terreny. Ni a peu. En mig del pla, sovint, les muntanyes dels voltants desapareixen completament. Ni una. L'horitzó, les quatre cares, tot és pi.

Cinglant des de dalt del pla, amb el serrat dels tres hereus a la dreta: les fraus. N'hi ha dues. Les fraus són indrets - havien estat - on el bosc era espessíssim, els pins, a còpia de generacions d'enveller - no eren tallats com ara - s'havien fet tan alts i grossos que donaven un aspecte selvàtic al terreny. Sota els pins la vegetació era tan espessa que hom era incapaç d'endinsar-se a l'interior. Allí els ocells i les bèsties de tota mena tenien el millor refugi que la natura els podia donar.

La Frau Petita és la més a prop del serrat dels tres hereus. Al fons es veu la caseta del Gener.

Caseta del
Gener

La Frau Gran és a costat de la Frau Petita, més cap a Vilafruns.

Damunt de la caseta del Gener hi ha una serralada que puja, un gran el garrigar de Mastosquer - 468 metres -. A la part alta del pla: la casa de M quer. Damunt de la casa, cap a la baga, la baga de Mastosquer.

I a darrera de Mastosquer, del Collell, de Candàliga, la més massissa serral da del terme de Balsareny: la serra de Castellnou. La part de més cap a Vilafr de sota "els Cellers" - l'única casa que es veu damunt la carena - té un altre nom: la carena dels Cellers.

Pel cap de la carena hi passa la línia termenal. En aquesta serralada hi ha les altures majors del terme. El turó del Celler: 610-611 metres. El Cap de la Torre: 618 metres, on hi ha la torre de vigilància. El Turó de la Torre: 622 metres, punt més alt de Balsareny.

Des de la carena de Castellnou el panorama del terme és tan diferent de com el solem veure, que hom diria que no és el mateix. Des del Cap de la Torre, lluny, avall, un pic que sobressurt dels altres fa de guia: la punta del pla de Calaf. Una mica més a l'esquerra, petitíssim, el poble. I tot, de cap a cap, bosc. Cap aquest cantó la vegetació és més espessa. Molts cirerers d'arboç.

El pla de Calaf sembla el centre del terme - si ens mirem el terme des del pla - Des de la part que dona al poble veiem tot el terme que llinda amb Sallent Gaià, el Castell, els plans de darrera de l'estació, de Sants Peres, del Vilar, de Puigdorca, de l'Alou; les dues graveres, i el camí polsós que arriba a la casa de l'Alou.

Pel Nord llindem amb Navars. Entre el terme de Gaià i el de Castellnou. El terme de Balsareny passa tocant el mateix poble de Navars. Les Cases és del nostre terme.

La carretera de Súria passa entre la serra de Fussimanya, amb elevacions de 415 metres, 443, 465, 456, 483, 499, i els turons de Sobirana, prop de Sobirana, del Collet del Nado i de cal tort: 381, 410, 408, 420, 455. La carretera i la línia termenal es van apropant apropant fins que s'ajunten un tros. Cap al Mas de les Vilaredes - que ja és de Castellnou - s'acaba el nostre terme. Aleshores, perpendicular a la carretera, el terme s'enfila en direcció a la torre de Castellnou. En aquest racó hi ha la Seuva, Cal Puigventós, Cal Marianó, Cal Jonqueret, Candàliga, deshabitades gairebé totes i voltades per elevacions de 546m, 504, 530, i les de la serra de Castellnou, més altes: 563, 590, 585.

MASTOSQUER

Les cases de pagès amb els anys es van tornant del color de terra que les envolta, es van igualant als matisos del sòl, s'emmotllen a la terra, com si no la volguessin distorsionar, com si no volguessin trencar l'encantament de la natura. Ferésteques, com si no volguessin malmetre el sòl que estan aixafant. I el sòl que la casa aixafa no veurà durant cents d'anys la llum del dia, fins que les runes tornin la casa natura novament.

A la banda de Castellnou, damunt la caseta del Gener, hi ha una casa abandonada: Mastosquer.

Arraconada pels garrigars, que puguen armoniosament, com tallats a ganiveta, amb un paviment de roca esmicolada, però ferma a terra; com acorralada enmig del lleu pendent i dels garrics, roman cada cop més envellida Mastosquer.

L'estructura de la casa és força simple. Amb els anys ha anat caient ara una biga, ara unes pedres, ara un tros de cobert.

De cara a la casa, mirant a l'esquerra, encara si li veuen alguns brots de fulles verdes a un oliver, enveja de més d'algun avi per la quantitat d'oli que era capaç de donar. Segons diuen d'aquest arbre podien treure un bot ple d'oli cada any.

Al costat de l'olivera, encastada a la casa, hi ha una tina gran i ferma que es va desfent poc a poc.

Mastosquer

CAL SABALA

La casa de Cal Sabala és de les més antigues de Balsareny. El primer sostre és aguantat a trossos per les clàssiques voltes de les cases típiques de Balsareny, i a trossos per uns arcs gòtics, tres. A més d'aquests arcs gòtics ben conservats hi ha altres trossos d'arcs de pedra que han estat partits per posteriors modificacions de l'estructura de la casa.

Cal Sabala.Voltes.

Cal Sabala.
Voltes.

EL COLLELL

El
Collell

Enmig de camps abandonats, dalt d'un turó, el Collell. La casa, el tros de casa que ha sabut aguantar sense teulada més d'una generació, esllavissant-se de mica en mica.

La façana, torta, amb la porta apedaçada i unes potes d'òliba clavades, perquè no caiguessin llastos ni res de mal.(.)

Entrada del Collell

Entrada gran, voltada amb un arc ben fet. Sostre de fusta, a punt de caure el poc tros que en queda dret. Més endins el forn de pa. Després els dos arcs gòtics, que resisteixen potser les darreres pluges abans de caure definitivament. Des d'aquí, els dies de sol, un blau fort que enlluerna i que contrasta amb les pedres ben tallades, ombrreja les envellides parets.

A darrera, les tines; moltes, cinc. I les tines donen al celler - a costat dels arcs gòtics - amb uns arcs iguals que els anteriors. Les tines, semblants a les dels contes de fades, plenes de vegetació, són l'habitatge d'un grauat de granotes grosses, seques, negres, acostumades a no veure mai ningú.

Voltes

EL SERRAT DEL MAURICI

Hi ha èpoques de l'any que, quan el sol s'amaga ben bé darrera el Serrat, l'horitzó agafa un darrera l'altre, tots els colors, tots els tons, totes les variacions possibles que donen les més admirables postes de sol.

Hi ha temporades que el sol de la darrera tarda es va apropant dalt del Serrat fins desaparèixer xano-xano per darrera, i, mentrestant, la grogor dona pas al vermell, que agafarà un color morat-blau i desaparèixerà carabassa-violeta cap al blau fort que s'engrisirà de mica en mica entre núvols que el deformen per a donar pas a la nit.

I enmig de la quasi foscor, quan la llum del dia encara llenca alguna esbuma esmorteïda, a l'horitzó, en el serrat massís, s'esguarda el seu castellet que no es resigna ni es resignarà mai a acabar d'enderrocar-se.

EL SOLAR.

El Solar

(.) Darrera el pla de Calaf romania arraconada.Feréstega.Un lleu tel de finor envoltava la pesada pedra,esquelet immortal.Llindes de finestra i de porta pesades;grans,voltes,quadres,corts.Prensa,grandiosa,clavada a l'entrada;estances fosques de parets interiors.El menjador clar,erta la finestra que la

El Solar.Estat actual.

Celler

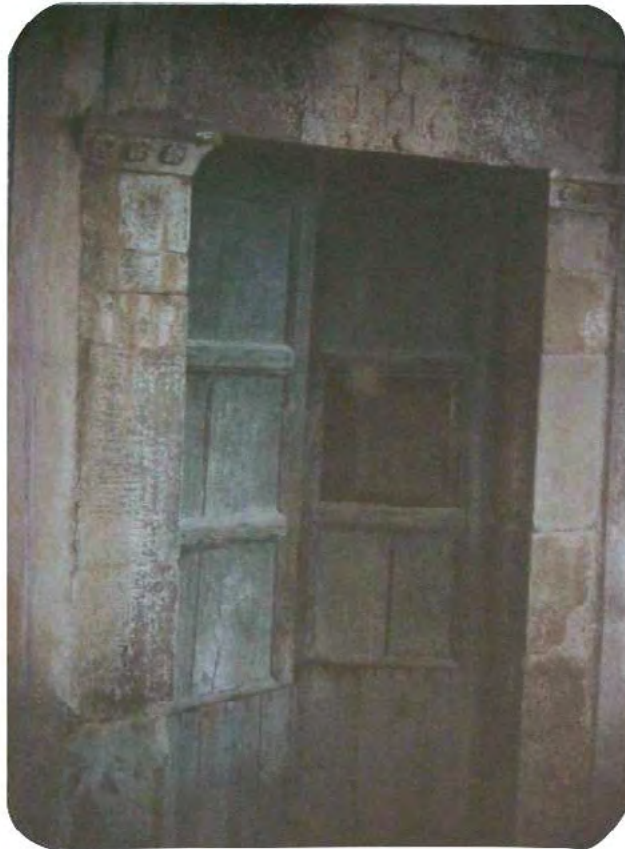
llum partia tot entrant-la endins.

I se sentia la suau i estranya olor dels segles.

Aquell celler negre, silenciós, encisador, que conservava l'olor de vi ranci i de florit, que havia estat durant molts anys l'admiració de pagesos i vinyataires, que havia conegut veremedors de tota la comarca, que havia estat famós

Celler

Porta d'eixi-
da al terrat

durant generacions, ja fa temps que la rosada del matí li treu el ranci de la cara, i la pluja com abans, crida l'herba perquè torni a creixer forta on havia estat.

Finestra del
menjador

EL POBLE

Balsareny des de
damunt de la font
del Musset

També caldria una mirada a dintre el poble, tal i com és ara. La mobilitat en hem caigut no para de transformar el que abans romania gairebé estàtic. El ritme en què canvia l'aspecte físic del que ens envolta no deixa d'accelerarse. La transformació, el cançgirell, el canvi complet és un fet. És llei de vida,

Balsareny des
del camí de
l'Alou

Interior del noble

llei d'univers. El misteri i el motiu de molt esforç pot trobar-se en la resolució de preguntes com: què és el que ha de canviar? què es pot fer per accelerar els canvis que ens apropen a allò que cerquem? com volem que hagi canviat d'aquí unes dècades? quin camí escollirem i farem nostre?:

Camí del Castell

Passarel.la

Serà el camí centenari del Rabeu? Serà la Palanca, que va cap dalt del Castell? Com veurem el poble des de mitja pujada del Castell? Com canviarà prop del riu en tot aquests camps fins ara? Què serà de l'esplanada del mig del poble, entre el Carrer Trencat i el de la Creu? Què serà de tot el poble? Ja en parlarem demà.

Rabeu

NOTES

C.3.Esglésies.

(.) Església Parroquial: Pel que fa a la informació sobre aquesta església s'ha utilitzat la "Guia turística de Balsareny" d'en Jordi Ferrandez.

(.) Sobirana: Extret de "Esglésies romàniques singulars del Bages" de X. Sitges i Molins.

(.) Santa Margarida de l'Alou: Extret de l'article "Itinerario arqueológico de Balsareny" de J.M.Sabala i Safont. Tele/Exprés, 30 - IO - 1971.

(.) Santa Cecília: Extret de l'article "Itinerario arqueológico de Balsareny" de J.M.Sabala i Safont. Tele/Exprés, 30 - IO - 1971.

(.) Ladamet: De "Esglésies romàniques singulars del Bages" de X. Sitges i Molins.

(.) Sant Esteve: Extret de l'article "Itinerario arqueológico de Balsareny" de J.M.Sabala i Safont. Tele/Exprés, 30 - IO - 1971.

(.) Església Verge del Castell: De l'article "Itinerario arqueológico de Balsareny" de J.M.Sabala i Safont. Tele/Exprés, 30 - IO - 1971.

C.4.Capelles.

(.) Vegeu la fotografia de la capella i la dècima en el capítol II dedicat al seu constructor, el D. Roque Garcia.

C.5.Cementiris.

(.) Part d'aquesta informació ha estat tret de l'article "Itinerario arqueológico de Balsareny" de J.M.Sabala i Safont.Tele/Exprés,30 - 10 - 71.

C.6.Casal.

(.) Extret de l'article "El Casal, una entidad verdaderamente ejemplar".
Tele/Exprés,30 - 10 - 1971.

C.8.(1)

C.9 .El Castell.

(.) Del treball de J.M.Sabala i Safont "El Castell de Balsareny" Publicat al llibre "Els castells catalans",V.5.

C.10.S. del Maurici.

(.) Del llibre "Els castells catalans" V.5 s'ha tret la informació.

C.11.R.Garcia.

(.) Extret del llibre "Biografia de D.Roque Garcia de la Enzina" escrit pel Rnd. Anton Vila i Sala.Imp.de D.Vives - 1930 -.

C.13.La Siquia.

(.) Extret del llibre "La Cèquia de Manresa" de J.Sarret i Arbós.

(1) La Siquia ha sofert,des de la redacció de "La Cèquia de Manresa" constants obres de conservació,modificant-se en alguns trossos la seva original estructura.Aquest capítol pretent ésser solament un abstracte del llibre del Sarret i Arbós.

C.18.Sant Esteve.

(.) Extret de "Els pastorets.Colònia Soldevila.Balsareny.1973 - 74".

C.20.Balsareny en 1929.

(.) De l'article "Geografia comarcana.Balsareny".Novembre de 1929.Butlletí del centre excursionista de la comarca del Bages - N.133 -.

C.21.Balsareny a partir del S.XVIII.

(.) De l'article d'en Llorenç Planes "Panorama de la evolució socio-económica de Balsareny a partir del ochocientos",publicat al Tele/Exprés,30-10-1971.

C.22.L'Onze de Setembre.

(.) Del llibre "L'Onze de Setembre" de S.Alferti.pp 202-204 "Combats d'Arbúcies i de Balsareny".

C.23.El Sometent.

Hem agafat notes de:

(.) "El Sometent a través de la història" de J.Perez Unzueta.

(.) "Lo Sometent de Manresa i son districte" de J.Sarret i Arbós.(1894)

(..) Des de "basada en la mútua defensa" fins "lluny del terme" és tret del llibre esmentat de l'Unzueta.

C.25.Memòries d'en V.Masplà.

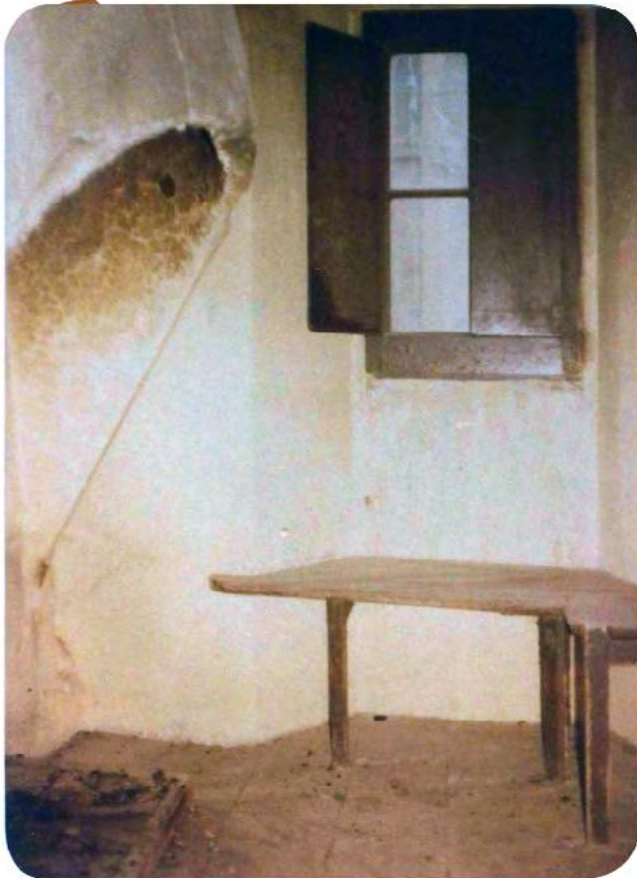
(.) De la seva obra."Crònica de Balsareny".

C.26.El nostre terme.

(.) El Collell.Vegeu-ne la porta principal,les tines i les voltes en el capítol I dedicat a la casa típica.

(.) El Solar.Vegeu-ne la premsa en el capítol I dedicat a la casa típica.

AFEGITÓ

CASA TIPICA
(cui na)

CASA DE L'ALOU
(oica)

Restaurant Ladernet

SANT VIGENS DE LADERNET

SERRAT DEL MAURICI

SERRAT DEL MAURICI

EL MOLI

TORRE DE CASTELLNOU

PLA DE CALAF

EL RIU

EL RIU

SIQUIA

NIU

SANTA CECILIA

EL POBLE

EL POBLE

EL POBLE

EL POBLE

